

Gabriel Fusek - Ján Hunka - Dominik Mucha

LUKÁČOVCE

1264 - 1994

Lukáčovce 1994

Vlastným nákladem vydal Obecný úrad Lukáčovce

© Gabriel Fusek - Ján Hunka - Dominik Mucha 1994

Na obálke erb obce Lukáčovce. Podľa návrhu J. Hunku a G. Fuseka
nakreslil I. Berta.

ISBN 80-967178-5-5

Publikáciu, ktorú ste práve otvorili, sme vydali pri tohtoročnej príležitosti 730. výročia najstaršej písomnej zmienky z roku 1264 o obci Lukáčovce. Rozhodli sme sa slávnostne si pripomenúť toto významné okrúhle jubileum. Dúfame, že vydanie tejto skromnej brožúry azda tiež príspeje k jeho dôstojným oslavám.

Prihovárame sa lukáčovským rodákom a všetkým tým, ktorí pôsobili a pôsobia v našej obci. Veríme, že táto rozsahom malá knižka môže byť podnetom na zamyslenie sa, zdrojom poučenia, spomienok a zábavy. A to nielen pre obyvateľov našej obce, ale pre všetkých priateľov dejín slovenského národa.

Obecné zastupiteľstvo

Prípadní záujemci si môžu túto publikáciu na dobierku objednať na
Obecnom úrade, 951 23 Lukáčovce.

Fusek, G. - Hunka, J. - Mucha, D.
Lukáčovce 1264-1994

Redaktor: Gabriel Fusek
Vydavateľ: Obecný úrad Lukáčovce
Rok vydania: 1994
Náklad: 600 kusov, vydanie prvé
Sadzba: RZ Design Nitra
Tlač: W. T. MODUS PRINT Nitra

Publikácia nebola odborné recenzovaná a jazykovo upravená. Za
obsah, gramatickú a štylistickú úroveň textu zodpovedajú autori.

ISBN 80-967178-5-5

Nad obcou Lukáčovce neďaleko cintorína a kostola sa nachádza asi 2 m vysoká mohylovitá vyvýšenina, pri ktorej rastú prastaré lipy. Mohylovitý útvar, zapísaný aj v Zozname kultúrnych pamiatok je opradený rôznymi legendami. Medzi obyvateľmi Lukáčoviec sa traduje, že je tu pochovaný turecký vojvoda sediaci na koni. Mohyľu navrhli jeho vojaci, hlinu nosiac v čapiciach. Uvažovalo sa i o funkcii rozhraničovacieho bodu v rannom stredoveku, alebo aj že ide o pravekú mohyľu.

Aby sa konečne zistil vek a pôvodný účel pamiatky, v roku 1993 sa Obecné zastupiteľstvo rozhodlo dať ju preskúmať a vyčlenilo na to potrebné finančné prostriedky. Výskum vykonal Archeologický ústav SAV Nitra v letných mesiacoch tohože roku. Vedením vykopávok bol poverený archeológ PhDr. Gabriel Fusek, CSc. Zistilo sa, že ide o stredoveký hrádok, ktorého počiatky siahajú prinajmenšom do 13. stor.

Pretože sa o Lukáčovciach vo všetkých dostupných publikáciách uvádza dátum najstaršej zmienky rok 1309, nastal problém s historickou interpretáciou nálezů. O pomoc pri riešení tejto otázky sme požiadali PhDr. Jána Lukačku, CSc., významného historika-medievalistu, pracovníka Historického ústavu SAV v Bratislave. Menovaný pán, napriek svojej zaneprázdnenosti, ochotne a nezištne poskytol údaje zo svojej kartotéky, ktorú dlhé roky zostavoval počas študijných pobytov v domácich i zahraničných archívoch. Jeho neobvykle kolegiálny čin si hlboko vážime a vyjadrujeme mu i týmito riadkami vďaku. Získali sme rad dôležitých informácií. Okrem iného aj výpis z dokladu, kde je najstaršia písomná zmienka o obci Lukáčovce z roku 1264.

Napísať ucelenejšie dejiny obce sa podujal historik a profesionálny numizmatik, pracovník Archeologického ústavu SAV v Nitre PhDr. Ján Hunka. Objektom jeho bádania bola história Lukáčoviec od stredoveku až po prevratový rok 1918.

Súčasnosť a niektoré aspekty novodobých dejín Lukáčoviec spracoval starosta obce Dominik Mucha. Aby publikáciu mohol považovať za „svoju“ každý občan Lukáčoviec, autori trvali na tom, aby sa pri hodnotení 20. stor. nespracovali dejiny politických strán a účasť miestnych predstaviteľov na ich činnosti. Nezavážilo, či to boli strany vo svojej podstate demokratické alebo totalitné. Z pochopiteľných dôvodov sa však súčasný stav politického života v obci musel okrajovo spomenúť.

Práca autorského kolektívu nie je prvou brázdou na poli neoronom. Už v roku 1936 vydal miestny rodák Peter Rus útlú knižku „Historia obce Lukáčoviec“. Staršie dejiny boli i predmetom bádania a úvah dvoch kronikárov obce - najprv Izidora Zachara, neskôr Pavla Františka Prosnana. Samozrejme, vo svojich záznamoch popisujú i udalosti, ktorých

boli svedkami. Kroniku svojho času písali i Michal Mošat a Božena Rolfesová. Kroniky sa tak stali nenahraditeľným prameňom pre poznanie najmä najnovších dejinných udalostí v obci.

Oboznámený čitateľ si určite všimne rozpory medzi našim textom a publikovanými dejinami P. Rusa, prípadne i informáciami v kronikách Lukáčoviec. Rozdiely sú spôsobené jednak veľkým pokrokom v stave bádania, jednak i v profesionalite prístupu. Týmto slovami však v žiadnom prípade predchádzajúce popisy dejín Lukáčoviec a ich autorov nechceme znevážiť a podrobiť neetickej kritike. Naopak, vzdávame im hold za chuť i odvahu vykonať priekopnícku, namáhavú prácu.

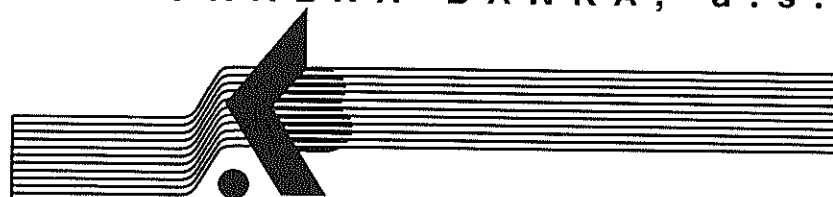
Vzhľadom na to, že publikácia je určená pre širšiu laickú verejnosť, rozhodli sme sa nerozdrobiť súvislosť textu poznámkovým aparátom. Všetky použité pramene, prípadne publikované myšlienky iných autorov sú dôsledne uvedené v príslušnej časti monografie.

Naša práca by nemohla vzniknúť bez pomoci širšieho okruhu zainteresovaných ľudí. Preto citíme povinnosť vyjadriť im vďaka. Pomocnú ruku pri vyhľadávaní písomných prameňov podali najmä PhDr. Danica Ilievová a Mgr. Slavomír Katkin z nitrianskeho strediska Pamiatkového ústavu, vdp. Jozef Lehocký z Farského úradu v Lukáčovciach a PhDr. Marián Zemene z Oblastného archívu v Ivánke pri Nitre. Ďakujeme i PhDr. Ivone Vlkolinskej a PhDr. Matejovi Ruttkayovi z Archeologického ústavu v Nitre, ktorí boli nápomocní pri technickej príprave publikácie. Kresbové ilustrácie veľmi starostlivo vyhotovili Mária Novotná, Jana Tóthová a Ivan Berta. Fotografie do tlače kvalitne pripravila Marta Novotná, Elena Vargová technicky upravila podklady ilustračnej časti do tlače. Všetci menovaní sú pracovníkmi Archeologického ústavu SAV v Nitre. Po jednej fotografii prispeli do knižky Ján Sitár a Ing. Ján Tarábek, autorom ostatných je Gabriel Fusek.

Autori tvorili túto knižku s vedomím, že história je učebnicou pre súčasnosť i budúcnosť. Každá generácia si musí nájsť svoje miesto v dejinách a predsavzať si, v čom miení pokračovať. Inými slovami povedané, očakávame že všetko pozitívne, čo sa za mnoho tisícročí v Lukáčovciach vytvorilo, bude mať pokračovanie. A práve pre poznanie minulého má slúžiť i táto skromná brožúra.

Gabriel Fusek, Ján Hunka, Dominik Mucha
jún 1994

K O M U N Á L N A B A N K A , a . s .

Vážení klienti!

Dovoľujeme si Vás informovať o nových službách Prvej komunálnej banky, ktorá svojou činnosťou ovplyvňuje kvalitu života aj Vás, obyvateľov miest a obcí.

Vybudované odborné zázemie a neustále sa rozrastajúca sieť pracovísk nám umožňuje predstúpiť pred Vás s rozšírenou ponukou nových služieb.

Spravovaním Vašich finančných prostriedkov našou bankou získate nielen ich mimoriadne výhodné zúčtenie, ale aj záruku, že tieto prostriedky zhodnocuje peňažný ústav, ktorý si za viac ako rok svojej činnosti vybudoval pevné postavenie na finančnom trhu Slovenska. A navyše je tu istota, že prostredníctvom Vašich peňaží sa realizujú rozvojové programy obcí, miest a regiónov, Vášho domova.

Bežné účty - pre mestá a obce **6%**

- pre podnikateľov **4,5%**

vklady a výbery bez časového a hodnotového obmedzenia
zabezpečujeme platobný styk doma i v zahraničí

Osobné účty - **5,5%**

zabezpečenie pravidelných platieb a príjmov
okamžitý prístup k vloženým prostriedkom

Vkladové účty s výpovednou lehotou - až **17,8%** ročne

vhodné pre občanov, podnikateľov i mestá a obce na výhodné uloženie dočasne
voľných finančných prostriedkov, i ako progresívna forma sporenia

Sme presvedčení, že zväžite našu ponuku.

Na Vašu návštevu sa tešia
pracovníci PKB, ktorí Vás podrobne oboznámia s našimi službami.

Nitra 949 01, Farská ul. 7, tel.: 087/410 315, 410 312

K L I M A T I

ČISTÉ PRIESTORY

Dodávka a montáž vzduchotechnických a klimatizačných zariadení

920 01 HLOHOVEC TEL./FAX: 0804/231 08
Gaborská 25 TEL.: 0804/218 26

IVAN ČULÁK

STAVEKO - STAVEBNO-MONTÁŽNA FIRMA

Výstavba vodohospodárskych diel

Prevádzky:
Tehelná ulica
949 01 NITRA
921 51 RIŠŇOVCE TEL.: 087/828 288
Ing. MARIÁN SAHUL

EKOSTAVING

INŽINIERSKO-PROJEKTOVÁ ČINNOSŤ

Podhájska 23
949 01 NITRA
Ing. JOZEF VYSKOČ

POPIS JESTVUJÚCICH A ZANIKNUTÝCH STAVEBNÝCH PAMIAŤOK, ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZISKÁ

Gabriel Fusek - Ján Hunka

NÁVRŠIE NAD OBCOU

Priestor slúžiaci duchovným potrebám občanov je v súčasnosti oploštený a upravený parkovou výsadbou. Umiestnený je na dominujúcej vyvýšenej južne nad stredom obce. Z južnej strany pokračuje sedlom temena pahorkatiny, z východnej strany ho ohraničuje hlboký zárez cesty, smerom na sever svah klesá do údolia potoka Blatina, západnú hranicu vytvára prudký svah doliny Katovho potoka. Jeho areál pozostáva z niekoľkých častí, v ktorých evidujeme viaceré pamiatky.

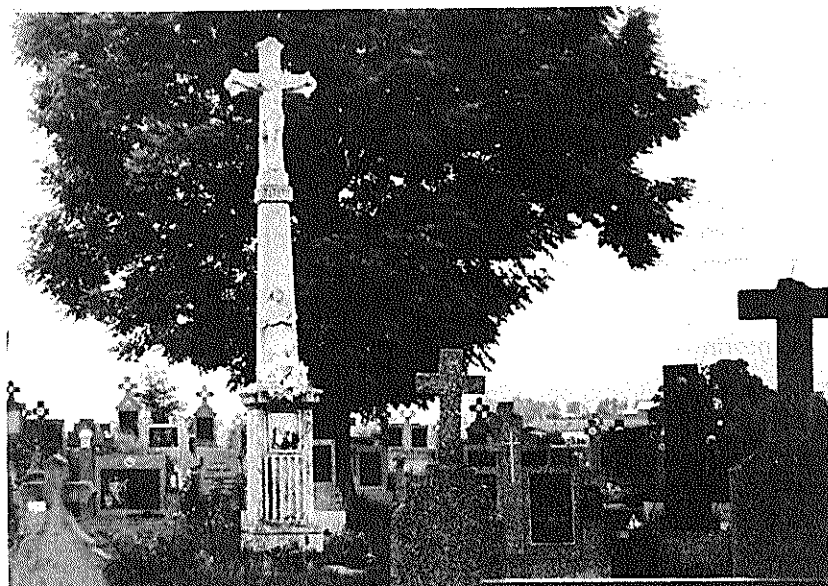
Cintorín

Miesto posledného odpočinku obyvateľov Lukáčoviec sa rozprestiera na plošine na vrchole vyvýšeniny. Jeho obvod z východnej, severnej a západnej strany tvorí zreteľný svah ohraničujúci priestor, na ktorom sa pochováva. Smerom južným cintorín pokračuje na chrbte pahorkatiny až po súčasné oplatenie celého sakrálneho okrsku. Ale i v južnej časti cintorína je pri pozornej obhliadke dnes vidno terénnu vlnu, ktorá je pozostatkom svahovej úpravy. Plošina vymedzená svahovaním má tvar lichobežníka, v pozdĺžnom, severo-južnom smere 105 m dlhom. Južná, kratšia strana tohto útvaru má okolo 30 m, dlhšia severná asi 67 m. Severozápadné a juhozápadné nárožia sú pomerne ostro lomené, severovýchodný roh je tvorený pozvoľným oblúkom, juhovýchodný je natoľko porušený hrobmi, že nie je možné jeho tvar charakterizovať. Asi v strede plošiny sa nachádza mierna vyvýšenina.

Náhrobky na cintoríne sú v prevažnej miere z 19. a 20. stor. a nesú pečať zvyklostí toho-ktorého obdobia i majetkových pomerov pozostalých. Najväčšia koncentrácia hrobov z 19., prípadne začiatku 20. stor. je pri južnom plote, v strede cintorína a pri jeho severnom okraji. V súčasnosti sa pochováva na celej vymedzenej ploche.

Na najvyššom bode cintorína sa nachádza vysoký kríž, podľa miestnej tradície na mieste zaniknutého kostola sv. Martina. Ľudová tradícia hovorí

i o tom, že kríž stojí v priestore bývalého hlavného oltára spomenutého kostola. Na vrchole tohto pamätníka je umiestnený kríž s korpusom Krista, pod ním na piedestáli stojí tzv. Mater Dolorosa. Na podstavovom stípe sa nachádza čiastočne zvetralá tabuľka s nápisom SVREXIT EX VOTO IOANNIS ET ANNA HÖKY 1810, čo znamená, že pomník z vďaky postavili Ján a Anna Hökyoví v roku 1810 (obr. 1).

Obr. 1. Pamätný kríž, ktorý označuje polohu zaniknutého kostola sv. Martina.

Vo vzdialenosti asi 14 m severozápadne od tohto pamätného kríža je hrobka Filomény a Anny Zacharových. Začiatkom júla 1993, kedy sa hĺbil hrob A. Zacharovej, sme mali možnosť sledovať v profile hrobovej jamy uloženie vrstiev. Pod povrchovou vrstvou prste sa nachádzala vrstva klesajúca ku dnu. Týmto smerom sa postupne zosilňovala až na hrúbku asi 60 cm. Pozostávala z drobných zlomkov kostí. Na dne hrobovej jamy, od hĺbky asi 180 cm sa črtalo juhozápadné nárožie vybudované z tehál, na povrchu upravených pozdĺžnymi ľahmi prstov. Takto tvarovaný stavebný materiál je typický pre gotické obdobie. Medzi múrom a vrstvou kostí je zemitá vrstva. V interiéri stavby sa nachádzali väčšie úlomky ľudských kostí a zotletého dreva. Nálezová situácia upozorňuje, že pri kopaní hrobovej

KOMUNÁLNA POISŤOVŇA, A. S., reprezentácia Nitra

Ponuka Komunálnej poisťovne, a. s. pre mestá a obce

- Poistenie pre prípad poškodenia alebo zničenia vecí živelnou udalosťou
- Poistenie pre prípad poškodenia alebo zničenia vecí vodou z vodovodných zariadení
- Poistenie pre prípad ukradnutia vecí
- Poistenie zodpovednosti za škodu z prevádzky miest a obcí

Farská 7, tel.: 087/510 312, fax: 087/418 007

- Urbarium antiquum seu Conscripção Bonorum Episcopatus Nitriensis anni 1736 aliud nec continuatur. Štátny oblastný archív Ivánka pri Nitre. Fond Správa majetkov nitrianskeho biskupstva (SMNB) i. č. 219, C 85, s. 131-138 (stará paginácia s. 66-69).
- Urbarium Cathedralis ecclesiae Nitriensis z roku 1626 (Telegdinianum) et 1694 (Jaklianum). Štátny oblastný archív Ivánka pri Nitre. Fond Správa majetkov nitrianskeho biskupstva (SMNB) i. č. 218, C 84, s. 156-161, 258.
- Visitatio parochiae Lakács in Archi Dioec: Strigon: Archi-Diac: Nitriensi Distr: V: A: D: Galgócz: situatae peracta. Die 24. Sept: 1841. Farský archív Lukáčovce.
- Visitatio parochiae Lakacsy in Archidiaconatu Nitriensi districtu Radosnensi situatae 24 Maii Anno 1780. Farský archív Lukáčovce.
- Visitatio Per me Comitem Franciscum Zichy de Vasonkeö, perpetuum in Homonna, Abbatem S. Georgy de Szerencs, qua Archi-Diaconum Nitriensem die 26 N(ovem)brj 1731 peracta. Farský archív Lukáčovce.

jamy sa našla časť kostnice, takzvaného ossária. Po jeho zániku sa miesto ešte využívalo na ukladanie kostí, zjavne len do nevymurovanej jamy. Výstavbu stredovekých kostníc si vyžiadali prirodzené potreby. Vysvätená plocha prikostolných cintorínov bola pomerne malá, preto sa po určitom čase zaplnila. Ďalších mŕtvych pochovávali na mieste starších hrobov, čím došlo ku vzniku viacvrstvových, etážových cintorínov. Úcta k pozostatkom predkov i kresťanská morálka viedli k tomu, že kosti z porušených hrobov pietne ukladali do posväteného miesta, vybudovaného pre tento účel. Podľa analógií z iných lokalít na Slovensku sa kostnice budovali od 13. stor., a to obvykle priamo pri kostole. Datovanie použitého stavebného materiálu z lukáčovskej kostnice nie je v rozpore s týmto poznatkom. Známe sú i prípady, kedy funkciu murovaného ossária nahrádzala jednoduchá jama.

Na cintoríne sa nachádza i pamätník 38 občanov Lukáčoviec, ktorí padli v prvej svetovej vojne. Žiaľ, je veľmi poškodený, niektoré do kameňa vytesané mená dnes už nie sú čitateľné.

Na miernom návrší v priestore východne od cintorína, avšak v oplotenom areáli, stojí socha Panny Márie. Podstavec nesie nápis KU CTI BEZ POŠKVRNI POCATEJ MATKI BOZEJ VISTAVILA OBEC LUKACOVSKA 1855. V súčasnosti sú maľbou doplnené chýbajúce interpunkčné znamienka.

Počas archeologického výskumu v roku 1993, a aj pri iných príležitostiach, sme na cintoríne a v jeho najbližšom okolí opakovane vykonávali obhliadku terénu s cieľom získať nálezy hmotnej povahy. Viaceré predmety sa našli i pri hĺbení hrobových jám.

V prvom rade treba uviesť, že na južnej ploche cintorína, v priestore mimo areál ohraničený svahom sa na rovoch hrobov žiadne nálezy črepov a kostí z porušených hrobov nenachádzajú. Obdobne negatívny poznatok o výskyte archeologických nálezov máme z príľahlých záhumienok západne od cintorína. Tieto sú situované na prudký západný svah pahorkatiny. Priestor medzi humnami a vlastnou plošinou cintorína je plochý, na severe široký asi 30 m, smerom na juh sa zužuje. Výskyt nálezov východne od cintorína nemožno len obhliadkou terénu posúdiť, pretože je zatrávnený. Tu stojí i vyššie popísaná socha Panny Márie z roku 1855, postavená na homolovitú vyvýšeninu. Podľa konfigurácie terénu za cestou vyvýšenina môže byť pokračovaním či skôr ukončením geologického útvaru. Ale mohla byť aj navrhnutá pri príležitosti inštalovania sochy. Nevylučujeme ani druhotné využitie staršieho, bližšie nešpecifikovaného násypu. Od okraja plošiny cintorína je vzdialený ca 20 m. Za dnešným oplotením je zárez cesty, po spádnicí klesajúcej do obce. Tvar a hĺbka zárezu upozorňujú, že pre vybudovanie komunikácie využili úšust vzniknutý eróziou. Súhrnne

teda konštatujeme, že plocha južne a západne od svahmi vymedzenej plošiny cintorína bola v minulosti neosídlená, situáciu na východnej strane by ozrejmil prípadný archeologický výskum. Predosielať príslušnú časť textu uvádzame, že charakter osídlenia severnej časti predpolia cintorína vďaka výskumu v roku 1993 poznáme.

Na lichobežníkovej plošine cintorína má pomerne veľký počet hrobov vzorne upravené, udržiavané čisté rovy. Napriek veľkej starostlivosti, ktorá je im venovaná, skoro na všetkých z nich sa nachádzajú úlomky kostí, hrudky prepálenej zeminy a drobné črepy z obdobia stredoveku, ojedinele i praveku. Kamene a celistvé kosti sú dôsledne odstránené, preto sa domnievame, že i väčšie črepy, ktorých výskyt indikujú drobné úlomky, boli z estetických dôvodov spolu s ostatným rušivým materiálom odnesené na smetisko. Zvýšenú koncentráciu úlomkov rôzne veľkých kostí sme zaznamenali okolo centrálnej vyvýšeniny, najväčšiu v mieste nálezu kostnice. Výskyt kostí jednoznačne dokladá dlhodobé užívanie cintorína. Drobné črepy zas upozorňujú na praveké a najmä stredoveké osídlenie. Z ústneho podania od viacerých občanov Lukáčoviec vieme, že pri hĺbení hrobových jám sa niekedy naráža na základy. Odokryla sa i vymurovaná dutina, azda pozostatok pivnice alebo krypty.

Neoddiskutovateľný dôkaz o stredovekom osídlení plošiny však priniesol až nález Lubomíra Bosáka z konca zimy roku 1993. Menovaný pán počas archeologického výskumu prejavil veľký záujem o vykopávky, viackrát ich navštívil a tak mal možnosť vidieť ako archeologické nálezy vyzerajú v momente, kedy sa vyzdvihujú zo zeme. Preto jeho pozornosti neušlo, že pri úprave hrobu vpravo od dnešného severného vstupu na cintorín sa narazilo na mocnú kultúrnu vrstvu. Spolu so spolupracovníkom vyzdvihli rozsiahlu kolekciu keramických náleзов, ktorú odovzdali do Archeologického ústavu SAV. Ide o súbor zlomkov nádob, ktorých tvar a výzdoba (obr. 2:1-7) datujú vrstvu do obdobia okolo polovice 15. stor. Vzhľadom na to, že ide o nálezy získané na malej ploche a zároveň reprezentujú jeden časový horizont, tento súbor považujeme za časť uzavretého nálezového celku.

Pán Bosák odovzdal i medenú mincu, rakúsky jednograjciar z roku 1859, vyrazený v Benátkach. Našiel ju na bližšie neurčenom mieste cintorína. Ďalej poskytol medailónik - agnusťek niťou spojený s krížikom. Tieto sa podobne ako črepy našli blízko vstupu do cintorína.

Na líci medeného, pôvodne pomosadeného medailónu je zobrazená stojaca Panna Mária s aureolou pozostávajúcou z deviatich hviezd. Po jej bokoch je vyrazený nápis O MARIA SINE MALO AUXILIUM TUUM OPCEPTA ORA PRO NOBIS INVOCANTIBIS. V strede rubu je monogram Panny Márie - veľké M, cez ktoré prechádza brvno. Na ňom stojí kríž. Pód

Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II. Bratislava 1977.

WATZKA, J. - ZEMENE, M. R.: Štátny archív v Bratislave. Sprievodca po archívnych fondoch. Pobočka v Nitre III. Bratislava 1966.

ZEMENEOVÁ, V.: Štátny oblastný archív Nitra. Nitrianska župa I. Hlavnožupanské písomnosti 1861-1918. Inventár I-II. Nitra 1986.

Pramene nepublikované

Biskupský archív v Nitre caps IV, fascikel 1, No. 2, 7; caps IV (F), fascikel 1, No. 3; caps VIII (K), fascikel 4, No. 19.

Ecclesia Lakaciensis Mater Visitata die 12 Maji Anno 1755 Per me Antonium D E I et Apostolicae Sedis Gratia Episcopum Milevitanum e Comitibus Révay de Reva. Farský archív Lukáčovce.

Kronika obce Lukáčovce. II. kniha (od 1980). Obecny úrad Lukáčovce.

List trnavského mešfana Pavla Trubiša. Oblastný archív Trnava, fond Missiles K 30.

Magyar Országos Levéltár: DF 273 100; DL 56 237; DL 73 241; DL 75 645.

Nálezová správa 332/58 (podpis autora nečitateľný). Dokumentačné oddelenie Archeologického ústavu SAV v Nitre.

Nálezová správa č. j. 604/50 (A. Točík). Dokumentačné oddelenie Archeologického ústavu SAV v Nitre.

Nálezová správa 7 656/76 (J. Bárta a J. Bujna). Dokumentačné oddelenie Archeologického ústavu SAV v Nitre.

Nálezová správa 12 578/90 (G. Březinová). Dokumentačné oddelenie Archeologického ústavu SAV v Nitre.

Nálezová správa 13 335/94 (G. Fusek). Dokumentačné oddelenie Archeologického ústavu SAV v Nitre.

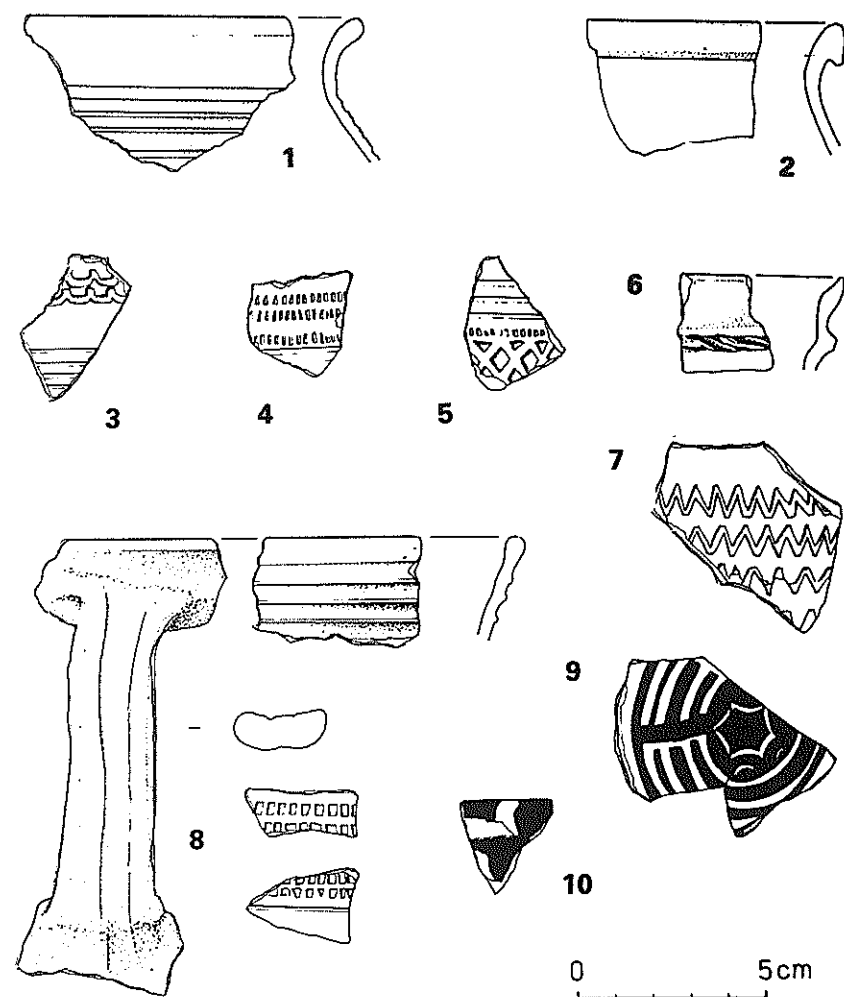
Pamätná kniha obce Lukáčovce (1933-1979). Obecny úrad Lukáčovce.

Popis Osady Lukácsowskeg Kolko sa nachádza Dussy, gak nyze dolozenim spusobem a sice. A(nn)o 1821. Farský archív Lukáčovce.

Ročné potvrdenia obecnej rady z rokov 1771-1783. Štátny oblastný archív Ivánka pri Nitre.

TROCHTA, J.: Zoznam fár Slovenska, zostavený na základe veľkého registra pápežských kolektorov o zaplatených desiatkoch, ktoré pápežská kúria v Avignone predpísala užívateľom cirkevných benefícií v Uhorsku 1332-1337. Časť II. Nitrianska stolica, s. 51 (rukopis uložený v dokumentačnom oddelení Historického ústavu SAV v Bratislave).

- MARSINA, R. - KUŠÍK, M.: Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku I (XVI. storočie). Bratislava 1959. Fond Liber sancti Alberti. r. 1571-1573.
- NAGY, I.: Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblakkal X. Pest 1863, s. 31-49. Póllék - kötet. Pest 1868. obr. 3.
- NÉMETHY, L.: Series parochiarum et parochorum Archi Dioecesis Strigoniensis ab antiquissimis temporibus usque Annum 1894. Strigonii 1894 (údaje z vizitácií v rokoch 1630 a 1634).
- NOVÁK, J.: Slovenské mestské a obecné erby. Martin 1972.
- ONDROUCH, V.: Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku. Bratislava 1964.
- PAULÍNÝ, L.: Dejepis superintendencie nitranskej IV. Jasenová 1894.
- PAVÚK, J. - ŠÍŠKA, S.: Neolit a eneolit. Slovenská archeológia 28, 1980, s. 137-158.
- RICHTER, A.: Župa Nitrianska 1940-1945. Inventár. Bratislava 1963.
- RUS, P.: Historia obce Lukáčoviec. Rožňava 1936.
- RUTTKAY, A.: Die Ritter- und Spitalsorden in der Slowakei (Archäologie und Geschichte). In: Actes du XIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques 4. Bratislava 1993. s. 146-161.
- RUTTKAY, M.: Príspevok k poznaniu malých stredovekých opevnení na juhozápadnom Slovensku. In: Archaeologia historica 17. Brno 1992.
- SEDLÁK, V.: Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I. Bratislava 1980.
- Schematismus venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis in a Christo nato 1836-1917.
- SIEBMACHER, J.: Grosses und allgemeines Wappenbuch des Adels von Ungarn sammt den Nebenländern der St. Stephanus-krone I-V. Nürnberg 1884-1892.
- SLIVKA, M.: Rádové domy v štruktúre osídlenia Slovenska a v jeho politických a sociálno-ekonomických vzťahoch (so zameraním na križovnícke rády). In: Archaeologia historica 12. Brno 1987, s. 386-393.
- SLIVKA, M. - VALLAŠEK, A.: Hradky a hrady na východnom Slovensku. Košice 1991.
- Slovenský biografický slovník I. Martin 1986 (heslo Abrahamides. Izák).
- Súpis pamiatok na Slovensku II. Bratislava 1968.
- VARSÍK, B.: K vzniku dnešného slovenského názvu Nitra. In: Acta Universitatis Carolinae. Philologica 1-3. Praha 1958, s. 219-227.

Obr. 2. 1-7 - nálezy zo severnej časti cintorína; 8-10 - nálezy z deštruktívnej vrstvy nad priekopou hrádka.

monogramom sú dve srdcia. Ľavé je horiace, pravé prebodnuté dýkou. Obrázec je orámovaný oblúkom tvoreným deviatimi hviezdami (obr. 3:2). Podľa ikonografických znakov ide o agnuštek, ku cti nepoškvrneného počatia Panny Márie rozširovaný rehoľou Dcér kresťanskej lásky. Tento rád bol založený po tom, keď sa sv. Katarína Laboure dňa 27.11.1830 zjavila Panna Mária a uložila jej, aby oznámila sv. Vincentovi, nech založí rehoľu.

POUŽITÉ PRAMENE

Pramene publikované

- Atlas Slovenskej socialistickej republiky. Bratislava 1980.
- Az első magyarországi népszámlálás (1784-1787). Budapest 1960, s. 110, 111, č. 227.
- BLASKOVICS, J.: Az újvári ejálet (1664-1665) török adóösszeírásai. Pozsony 1993.
- FURMÁNEK, V. - VELIAČIK, L. - VLADÁR, J.: Slovensko v dobe bronzovej. Bratislava 1991.
- GERGELYI, O: Lukáčovce. Hlas Nitrianskeho okresu VI (XV)-28. Nitra 14. 7. 1965.
- HABOVŠTIK, A.: Stredoveká dedina na Slovensku. Bratislava 1985.
- HLINKA, J. - KOLNÍKOVÁ, E. - KRASKOVSKÁ, L. - NOVÁK, J.: Nálezy mincí na Slovensku III. Bratislava 1978.
- HUDÁK, J.: Patrociniá na Slovensku (súpis a historický vývin). Bratislava 1984.
- KARACSÓNYI, J. - KOLLÁNYI, F.: Egyháztörténelmi emlékek a Magyarországi hiujítás korából IV (1542-1547). Budapest 1909.
- KARACSÓNYI, J. - KOLLÁNYI, F. - LUKCSICS, J.: Monumenta ecclesiastica tempora innovatae in Hungaria religionis illustrantia II (1548-1551). Budapest 1912.
- KAZIMÍR, Š.: Pestovanie viniča a produkcia vína na Slovensku v minulosti. Bratislava 1986.
- KEMPELEN, B.: Magyar nemes családok I-VII. Budapest 1911-1913.
- KLEIN, B. - RUTTKAY, A. - MARSINA, R.: Vojenské dejiny Slovenska I. Stručný náčrt do roku 1526. Bratislava 1994.
- KOHÚTOVÁ, M.: Demografický a sídlitný obraz západného Slovenska. Bratislava 1990.
- KOSTICKÝ, B. - WATZKA, J.: Štátny archív v Bratislave. Pobočka v Nitre I. Sprievodca po archívnych fondoch II. Bratislava 1963.
- KRAJČOVIČ, R.: Toponymia na okolí Nitry ako prameň jej dejín. In: Nitra. Príspevky k najstarším dejinám mesta. Nitra 1993, s. 171-179.
- LIPSZKY, J.: Repertorium locorum objectorumque in XII tabulis mappae regnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae, et confinium militarium magni item principatus Transylvaniae occurrentum, quas aeri incisus vulgavit. Budae 1808, tab. I., quadratum I 24. Magyarország vármegyei és városai. Nyitra vármegye. Budapest 1899.

Obr. 3. Krížik a agnuštek zo severnej časti cintorína. Mierka 2:1.

Medený, pôvodne pomosadený krížik je zriedkavý, esteticky i remeselným spracovaním pôsobivý výrobok. Ramená kríža sú srdcovito rozšírené. Na líčnej strane je symbolicky zobrazený plastický korpus Ukrižovaného, ošúchaný od nosenia. Nad Kristom je nápis INRI. Na zadnej strane v strede je Mariazellská Madona, nad ňou písmeno M. Obvod kríža je obojstranne orámovaný drobnou nepravou granuláciou. Srdcovité ukonče-

nia kríža na lícnej strane vyplňajú trojice kvietkov, na rube trojice krúžkov. Šaty Madony i dieťaťka sú bohato zdobené. Plochy ramien kríža nesú deväť hviezdíček (obr. 3:1). Spodnú hranicu datovania nálezu určujú tridsiate roky 19. stor., kedy bola založená rehoľa Dcéry kresťanskej lásky. Vzhľadom na technológiu výroby, spôsob zobrazenia a použitý materiál sa prikláňame k datovaniu týchto starožitností do druhej polovice 19. až začiatku 20. stor. Toto datovanie podporuje i vek náhrobkov, ktoré, ako už bolo uvedené, sa v severnej časti cintorína nachádzajú.

Do tesnej blízkosti fary je v miniatúrnom lapidáriu inštalovaný opracovaný travertínový blok s vytesaným nápisom a erbom. Podľa informácie získanej od vdp. Š. Herényiho sa našiel v osemdesiatych rokoch na cintoríne. Okrem neho sú tu ešte umiestnené kamenné články pochádzajúce z kostola sv. Jána Nepomuckého. Ďalší opracovaný kameň, ktorý vykopali neďaleko školy a bol tiež umiestnený pri fare, niekto odcudzil. Nebol zdokumentovaný, takže o jeho výzdobe nám nie je nič bližšie známe.

Dochovaný opracovaný travertínový kameň je široký 91,5 cm a priemerne 18 cm hrubý. Horná i spodná časť je ulomená, preto sa nedá určiť jeho pôvodná výška. V strede je vidno renesančný štít so zobrazením vpravo otočenej labute, plávajúcej na vode. Nad štítom je prilba s príkrývadlami a ako klenot (t. j. hlavný znak umiestnený na vrchu prilby) je opäť labuť a za ňou rozťahnuté krídlo. Nad heraldickým erbom je trojriadkový text: QVOD REDEMPTOR MEVS VIVIT ET IN NOVISSIMO DIE RESVRRECTVRVS SVM ET IN CARNE MEA VIDEBO DEVM. (obr. 4) Je to citát z Písma, z knihy Jána (19, 25-26) a v preklade značí: „že vykupiteľ môj žije a v poslednom dni zmŕtvychvstaný budem a v tele mojom spoznávam boha“.

Podrobný genealogicko-heraldický rozbor tohto znaku priniesol viacero prekvapení. Ukázalo sa, že labuť na vode je pomerne zriedkavým rodovým symbolom. Základné odborné práce o uhorskej šľachte uvádzajú len dvadsať rodín s týmto znakom (niekedy aj v kombinácii s inými heraldickými figúrami), z toho len šesť má aj v klenote labuť. Sú to rody Bornemisza, Csitáry, Csöke, Gyarmathi, Horváth a Michalík. Je veľmi pravdepodobné, že erb na kameni z Lukáčoviec možno priradiť niektorému z príslušníkov rodu Bornemisza, presnejšie ku reprezentantom vetvy Kászony. Farebná príloha v diele I. Nagya uvádza, že v Bornemiszovskom-Kászonyiskom erbe sú v jednotlivých poliach kríž, hviezda, pás s tromi hviezdami, pelikán kŕmiaci mláďatá a vo výseči pri hrote štítu je labuť plávajúca na vode. I. Nagy informáciu rozširuje pri hesle Bornemisza o fakt, že labuť stojaca na zemi s rozťahnutými krídlami sa vyskytuje na pečati Pavla Bornemiszu (1499-1579). P. Bornemisza bol jednou z najvýznamnejších osobností svojich čias, lebo

Obr. 4. Travertínový kameň s nápisom a erbom.

všetkými možnými spôsobmi obhajoval záujmy katolíckej cirkvi. Veľmi rýchlo zastával najvyššie cirkevné a štátne funkcie. Napríklad v roku 1548 bol budínskym prepoštom, 1550 veszprémskym a 1553 aj sedmohradským biskupom. V roku 1556 bol ustanovený za sedmohradského správcu. Odtiaľto bol však nútený pre svoj protievanjelický postoj odísť naspäť do Uhorska. V roku 1557 sa stal nitrianskym biskupom, 1568 kráľovským miestodržiteľom. Zomrel v roku 1579.

Pretože popisovaná tabuľa nie je epitaľom (náhrobnou platňou), nemohla byť inštalovaná na stenu kostola. Preto treba predpokladať, že kameň s erbom Pavla Bornemiszu bol pôvodne umiestnený na budove správy panstva a [okrem funkcie] mohol označovať vlastníka budovy (alebo inštitúciu - v našom prípade nitrianske biskupstvo). Mal aj výrazne ideologický význam. Počas nekludnej doby, kedy bol Bornemisza nitrianskym bisku-

Po roku 1948 sa vytvoril Štátny majetok Lukáčovce. Jeho správcom bol Hlavačka Štefan do roku 1953. Od roku 1953 do roku 1960 sa vo funkcii správcu vystriedali Bosák Jozef, Mošat Michal, Pavlovič Jozef a Štangel Arpád. V roku 1960 sa stal správcom Dolnák František, ktorý pôsobil v tejto funkcii až do roku 1976. V tomto období ŠM Lukáčovce dosiahli dobré výsledky v poľnohospodárskej výrobe.

V roku 1976 sa správcom stal Kališ Štefan a pôsobil v tejto funkcii do roku 1982. V roku 1982 sa ŠM - hospodárstvo Lukáčovce zlúčilo s hospodárstvom ŠM Alekšince. V rokoch 1976-1989 prešli ŠM organizačnými zmenami. Raz to bol Agrokomplex MPV Nitra (1976-1988), v rokoch 1988-1991 zas Agrokombinát Zobor. V roku 1991 ŠM znova prešiel pod názov ŠM Alekšince - hospodárstvo Lukáčovce. Hospodárstvo v rokoch 1982-1990 viedol Kališ Štefan.

Od roku 1990 až po súčasnosť pôsobili vo funkcii vedúcich hospodárstva Gudábová Anna a Andacký Miroslav. V tomto období ŠM majú organizačné sídlo v Alekšinciach. Vo funkcii riaditeľa je Hrebík František, dlhoročný pracovník ŠM.

Poľnohospodárske družstvo

So združovaním pôdy sa v obci začalo v roku 1956. Bolo vytvorené menšinové družstvo s predsedom Mošatom Štefanom. Prvá ustanovujúca schôdza bola v roku 1958, na ktorej sa zvolila nová správa. Za predsedu zvolili Gajdoša Jozefa. JRD hospodáril na 770 ha pôdy. V týchto časoch boli i organizačné nedostatky. Dočasne tu pôsobil ako predseda i Kabát Jozef, Rolfes Oskár, Pleško Karol, Dolnák Štefan. Družstvo malo 162 členov. Bola to veľmi zložitá doba. JRD muselo prekonať značné prekážky.

Celoobecné JRD v roku 1975 včlenili do spoločného družstva s názvom JRD Nový život Alekšince so sídlom v Alekšinciach. Do roku 1978 bol vedúcim JRD Nemec Emil. Od roku 1978 do roku 1988 bol vedúcim Ing. Peter Melovič, v rokoch 1988-1990 Ing. Hájka Stanislav.

V roku 1991 bolo zvolené nové vedenie a z JRD sa stalo Poľnohospodárske družstvo. Predsedom bol Ing. Kollár Valentín, podpredsedom Ing. Melovič Peter a ekonómom Ing. Žák František. Od roku 1994 je PD v prenájme. Rastlinnú výrobu prenajal Henček František a živočíšnu výrobu Ing. Košťál Ladislav. Predsedom PD zostal Ing. Kollár Valentín, podpredsedom je Ing. Melovič Peter.

Zväz požiarnej ochrany

Ako v okolitých obciach, tak i v našej sa začalo budovať hasičské družstvo. Založenie tejto organizácie sa datuje od roku 1887. V roku 1987 bola miestna oslava 100 rokov od založenia požiarnej ochrany v našej obci. Hasičský zbor za starších čias robil poriadok, asistoval kňazovi ako čestná stráž s hudbou a spevom náboženských piesní pri procesiách. Pravidelne jedenkrát do roka sa schádzali pri soche sv. Urbana, kde sa odslúžila svätá omša.

Hasičský zbor sa rozrástol o nových členov najmä po II. svetovej vojne. Poriadali často tanečné zábavy a za výťažok si kúpili hudobné nástroje a založili si vlastnú kapelu. Táto hrávala pre mládež a zúčastňovala sa ako doprovod pri cirkevných podujatiach v obci.

V roku 1975 bola vybudovaná požiarňa zbrojnica, kde je uložená požiarňa technika.

Prvým veliteľom hasičov bol učiteľ Štefan Pach, trubačom obce bol Martin Kíkela v roku 1887. Od roku 1947 boli veliteľmi hasičského zboru Ing. Cok Štefan, Lampert Viktor, Gajdoš Michal, Gajdoš Jozef, Hraška Michal, Lukáč Milan, Skokan Jozef, Ardon Milan, Adler Rudolf, Hurta František. V súčasnosti je ním Rehuš Emil ml.

V jednotlivých obdobiach pôsobili nasledovní predsedovia Zväzu požiarnej ochrany: Gajdoš Jozef, Ravinger Dezider, Adler Rudolf, Kališ Štefan, Stankovský Viliam, Ardon Emil a Hrebík Jozef. Od roku 1961 až po súčasnosť je predsedom Bellovič Vojtech.

Činnosť požiarnikov po roku 1968 sa sústredila nielen na úsek požiarnej ochrany, ale zúčastňovali sa na kultúrnom živote v obci a tiež pri všetkých cirkevných slávnostiach. Niektorí členovia požiarneho zboru boli ocenení pamätnými medailami Okresného výboru Zväzu požiarnej ochrany, kladne bola hodnotená aj činnosť celej obecnej organizácie.

POLNOHOSPODÁRSTVO

Štátne majetky

Obec Lukáčovce má poľnohospodársky charakter. Najstaršou povojnovou poľnohospodárskou organizáciou sú Štátne majetky. Hospodária na pôde, ktorá patrila nitrianskemu biskupstvu. Hospodárstvo sa nachádza za kaštieľom, v ktorom kedysi malo sídlo.

Pozemky ŠM pôvodne vlastnila Biskupská správa Lukáčovce. Správcom bol Artúr Melchert. Vo funkcii správcu sa vystriedali aj Halák, Jašík, Hlavačka.

pom, mohol prostredníctvom citátu z biblie apelovať na čítanie veriacich. Treba poznamenať, že v rokoch 1550-1608 bol kostol zabraný evanjelikmi a to asi nie pokojnou cestou. Tento akt sa určite vykonal s tichým súhlasom či skôr podporou miestneho zemepána - asi Thurzovcov. Lukáčovce v tejto dobe skoro pravidelne ohrozovali Turci a miestni zbojníci. Je možné, že práve kameň s Bornemisovským erbom a citátom z Písma mal symbolicky vyjadriť jednotu katolíckej cirkvi a vieru v lepšiu budúcu budúcnosť.

Kameň sa našiel pri zemných prácach na cintoríne. Bez archeologického výskumu nie sme schopní zistiť, či bol súčasťou nejakej ruiny, alebo či sa nachádzal v druhej polohe. Mohli ho sem doviezť z obce aby nezavadzal, možno s úmyslom použiť ho ako stavebný materiál. V prípade prvej možnosti by sme v sutinách mohli hľadať pozostatky stavby, na ktorú bol inštalovaný. Dôkazy o tom, že na návrší pôvodne nestál len kostol s cintorínom, ale i iné budovy ešte v ďalšom texte prinesieme.

Kostol sv. Martina

Najstaršie písomné zmienky o existencii farnosti v Lukáčovciach sú datované do rokov 1332-1337. Z miestnej farnosti, ktorú vtedy spravoval plebán Pavol, pápežskí vyberači daní získali 12 strieborných grošov, čo poukazuje na skutočnosť, že Lukáčovce boli pomerne výnosnou farnosťou. Logika vecí hovorí, že ak tu v spomenutom čase bola farnosť, musel tu stáť i kostol. Podľa cirkevných schematizmov ostrihomského arcibiskupstva, ako i podľa práce J. Hudáka, k roku 1397 sa viažu prvé zmienky o farskom kostole zasvätenom sv. Martinovi. Podľa miestnej ľudovej tradície ovplyvnenej dielom P. Rusa bol tento kostol postavený medzi rokmi 1118-1311 templármi, s čím nemožno súhlasiť. Ovšem nie je možné ani vylúčiť, že gotický kostol pôvodne mohol mať aj staršie románske jadro. Túto tézu podporuje datovanie archeologických nálezov z najbližšieho okolia do 13. stor., ako i starobylosť patrocínia.

Osudy kostola sv. Martina boli počas stáročí veľmi pohnuté. Podľa kanonickej vizitácie v roku 1559 už bol celý spustený. Vizitátor, ktorým bol zvyčajne biskupom vybraný vyššie postavený šľachtic, nariadil, aby ho obyvatelia Lukáčoviec čo najrýchlejšie opravili. Nebolo to však možné pre zlé hospodárske pomery obce a občanov vykonať. Vizitácia z roku 1630 podáva o kostole nasledujúce informácie: „farským patrónom bol v tom čase kaločský arcibiskup Ján Telegdi a lukáčovský šľachtic František Sándor. Kostol mal 3 oltáre. Na hlavnom bol obraz Krista, druhé dva boli zanedbané, pusté“. Podľa vizitácie z roku 1634 mal chrám škridľou pokrytú strechu, dvoj dverí, ale nutne potreboval opravu. Vedľa kostola bola

spustnutá kaplnka. K roku 1731 sa zachoval takýto opis kostola: „je dobre murovaný, má 3 oltáre a drevený chór“. Vizitácia z roku 1755 je o niečo obsiahlejšia. Podľa nej chrám Boží vyzeral nasledovne: „kostol je dobre murovaný, svätyňa má klenby, loď tabule (myslia sa tým asi okenné - J. H.). 4 oltáre sú zasvätené týmto svätcom - sv. Martinovi, sv. Jánovi Nepomuckému, Panne Márii a sv. Judovi. Všetky sú drevené, rôzne sfarbené a pozlátené. Kostol má vežu, druhá veža je na cintoríne“. Vizitácia ešte spomína dva väčšie a jeden malý zvon a solídnu (t. j. murovanú - J. H.) ohradu cintorína. Pre nás najdôležitejšie údaje ale poskytuje vizitácia z roku 1780, kde sa uvádzajú tieto fakty: „kostol je postavený zo solídneho materiálu, svätyňa je dlhá 6,3 stopy (ca 11,9 m - všetky prepočty na metric-kú sústavu J. H.), široká 4,2 stopy (ca 7,98 m), vysoká 4,4 stopy (ca 8,36 m). Nemá veľkú vežu, zvon je v malej vežičke 5 stôp (ca 9,55 m) ďaleko od kostola. Svätyňa nemá ani maľovanú ani kamennú výzdobu, iba dlažbu. Nie sú tu ani stalla (slávnostné chórové lavice pre cirkevných hodnostárov - J. H.), ani biskupský trón či chór pre spevákov. Sedadlá sú vyhotovené vo forme sedílií (kamenné výklenky v stene, ktoré poukazujú na rannogotický sloh - J. H.) v múre vpravo od hlavného oltára. V sakristii nie sú žiadne sochy. Je tu krypta založená rodinou Sándorovcov (asi po roku 1620 - J. H.). Loď chrámu je dlhá 9 stôp (ca 17,1 m), široká 5 stôp (ca 9,55 m), vysoká 4,4 stopy (ca 8,36 m). Má gotický tvar, zo stavebného hľadiska nemá slávnostný ale rustikálny charakter. Chór drží jeden mohutný stĺp. V lodi je nedatovaná krypta. Kostol má dve brány, v roku 1771 bola daná nová strecha. Oproti svätyni postavená vežička bola natretá medenou farbou (na červeno - J. H.), takisto bol pomalovaný aj figurálny kríž s Kristom. V roku 1777 bolo nutné urobiť ďalšie opravy chrámu“.

O kostole dnes už disponujeme súborom poznatkov, ktoré dovoľujú s vysokou mierou pravdepodobnosti určiť jeho pôvodnú polohu. Okrem iného vychádzame zo skutočnosti, že už od dôb kráľa Ladislava (koniec 11. stor.) sa musela dodržiavať zásada o pochovávaní iba na vysvätenom mieste. Porušenie príkazu bolo trestné. Cintoríny sa zakladali v tesnej blízkosti kostolov, boli pomerne malé a obvykle i oplotené. Spočiatku drevenou ohradou, neskôr kamenným múrom. Už samotný fakt, že okolo kostola sv. Jána Nepomuckého sa nepochováva upozorňuje, že starší lukáčovský kostol treba hľadať v areáli cintorína. Nález kostnice taktiež poukazuje na blízkosť sakrálnych stavieb. Za zásadný argument o lokalizácii kostola však treba považovať polohu pamätného kríža postaveného v čase, kedy ešte žili ľudia, ktorí vedeli, kde kostol skutočne stál. Ďalšou indíciou jeho polohy je prevýšenie plošiny cintorína v okolí kríža. Asi je to pozostatok prekrytých zvyškov ruiny rozobratej stavby.

Obr. 24. Futbalové družstvo „starých pánov“ v roku 1993.

dentov z obce). Orli sa organizovali pod cirkevnou školou Lukáčovce a svoju činnosť vykonávali na úseku kultúry, ako boli divadelné hry, sprievody pri procesiách a dedinské tradície.

Po skončení II. svetovej vojny v roku 1945 sa založila organizácia ČSM na miestnej škole. Na základe poznatkov z miestnej kroniky nie je možné podrobne popísať pôsobenie zväzu. Po založení JRD bola jeho činnosť zameraná na pomoc v žatve. Taktiež sa podieľali na brigádach v obci. Obohacovali i kultúrne dianie divadelnými predstaveniami.

Prvým predsedom ČSM sa stal Michal Gajdoš. Ďalej túto organizáciu, ako i jej tradičnú činnosť viedli Štefánia Kollárová, Štefan Hraška, Matilda Trebichalská, Valéria Záhorová, Jozef Kabát, Ľudovít Sitár, Helena Cebová, Terézia Lukáčiková, Helena Školníková, Danko Gajarská a Lýdia Tomanová. Od roku 1966 do roku 1976 bol predsedom ČSM, neskôr SZM Pavol František Prosnan. Na pamiatku národného buditeľa a kňaza Juraja Fándlyho sa v týchto rokoch vybudoval park v strede obce.

V roku 1976 viedol organizáciu Stanislav Zemko. SZM v obci zastupovali Ivan Bosák, Vladimír Bednárík, Gabriela Dubnická, Helena Gajdošová, Emil Sklenár, Oto Žák, Zita Hrebíková, Jozef Dian a Renáta Staňková.

Obr. 23. TJ Dynamo Lukáčovce. Futbalový štadión.

Maroš Lukáčik. Od 1. 1. 1993 bola TJ bez predsedu, funkciu tajomníka vykonával Maroš Lukáčik.

Od 1. 7. 1993 sa predsedom TJ stal Miroslav Hraška a podpredsedom Roman Šajter. V tomto období sa začala úspešná sezóna, mužstvo tohto roku dosiahlo vytúžený postup z III. A triedy do II. A triedy súťaže okresu Nitra. Telovýchovnú jednotu výrazne podporujú súkromní podnikatelia. Pod sponzorským názvom Lagúna sa skrývajú mená Roman Šajter a Maroš Lukáčik. Do športu v obci sa angažuje i vdp. farár Jozef Lehocký, ktorý hráva futbal za starších pánov.

Činnosť TJ má i bohatú kultúrnu stránku. Poriadajú sa diskotéky, posedenia pri vatre a súťaže pre deti. Nie je však zriedkavosťou, že v našej obci hrajú prípravné zápasy také mužstvá ako Slovan Hlohovec, bývalí hráči ligy AC Nitra a Spartaku Trnava. Aktívni sú i bývalí hráči TJ Lukáčovce, ktorí každoročne zohrajú priateľské zápasy (obr. 24). Športová činnosť v obci má veľkú podporu zo strany Obecného zastupiteľstva a Obecného úradu.

Mládežnícke organizácie

Prvá organizácia mládeže vznikla v našej obci v roku 1925 v spolkoch Skaut a Orol. Skauti boli organizovaní v okresnom meste Hlohovec (5 štu-

V dobe vzniku kostola sv. Martina sa striktnie dodržiavala orientácia sakrálnych stavieb v smere Z-V (svätyňa s hlavným oltárom na východe), čiže kostol stál naprieč vyvýšeninou. V týchto miestach je zrázmi vymedzená plocha široká asi 60 m, z nich kostol zaberá do 30 m. Pretože rozmery kostola vo vzťahu k šírke vymedzenej svahmi plošiny boli pomerne veľké, rozdeľoval priestor na južnú a severnú časť. Ešte i v súčasnosti vedie naprieč cintorínom línia, rozdeľujúca ho na dva areály. Toto rozhranie určuje práve poloha pamätného kríža. V stredoveku bolo niekedy zvykom zosnulých pochovávať tak, aby tvárou boli obrátení ku kostolu. Berúc do úvahy danosti terénu a priestorové možnosti, predpokladáme, že v stredoveku cintorín bol po oboch stranách kostola. Za svätyňou už bol veľmi malý voľný priestor, jeho využitie však teoreticky vylúčiť nemôžeme. V súčasnosti sa v severnej časti cintorína pochováva s orientáciou zhruba S-J. Hlava smeruje na sever, teda zosnulý je obrátený tvárou ku krížu, t. j. k bývalému kostolu. V južnom sektore cintorína sú pochovaní orientovaní naopak, teda opäť sú obrátení tvárou k pamätníku. Skutočnosť, že i dnes pozostali rešpektujú takúto orientáciu vysvetľujeme tým, že v čase po zániku kostola obyvatelia nechceli porušiť náhrobkami vytvorený výzor cintorína. Naďalej teda konzervatívne pochovávali svojich nebožtíkov spôsobom, ktorý bol na cintoríne obvyklý už v stredoveku. V súčasnosti vlastne nejestvujú žiadne závažné dôvody, prečo sa na cintoríne pochováva dvomi spôsobmi. Avšak i tento príklad dodržiavania zvyklostí našich dávnych predkov je dokladom puta, ktoré nás s nimi spája, i keď si to niekedy ani neuvedomujeme. V období neskorého baroka, kedy bol postavený kostol sv. Jána Nepomuckého, vládli už iné predpisy o mieste pochovávaní a preto nový cintorín pri ňom nebol zriadený. Po zániku ohradenia prikostolného cintorína prislúchajúceho ku kostolu sv. Martina sa nekropola postupne rozrástla do dnešných rozmerov. Múrom ohradená plocha prikostolného cintorína bola, tak ako to bývalo zvykom, pomerne malá. Nemožno ju stotožňovať s rozmermi plošiny vytvorenej zrázmi, pretože na ich hrane sa stopy po kamennom múre nenachádzajú.

Kostol sv. Jána Nepomuckého

Obrat v dejinách chrámu Božieho v Lukáčovciach priniesol rok 1780. Starý farský kostol sv. Martina už nevyhovoval z nasledujúcich dôvodov. Narušené múry hrozili zosunutím a naviac bol už na počet farníkov malý. Veď do farského kostola chodili farníci nielen z Lukáčoviec, ale aj z Andača, Aleksíniec, z majerov Hanczov, Lehény (Lahne), Pancsova a Trnyi (Trnie). Preto sa obec rozhodla, že sa vystavia nový, mohutnejší

Obr. 5. Kostol sv. Jána Nepomuckého.

a rozsiahlejší farský chrám. Stavba mala začať v roku 1780 a za veľkého príspevku vtedajšieho cirkevného patróna farnosti - nitrianskeho biskupa Františka Fuchsa bol kostol dokončený v roku 1792 (obr. 5). Z príležitosti posviacky nového chrámu, zasvätenému sv. Jánovi Nepomuckému bolo pápežskou kanceláriou vydané dokonca aj breve (krátky pergamenový pozdravný list) pápeža Pia VI. (1775-1799).

Nový kostol nepostavili na základoch predchádzajúceho, ale na úplne inom mieste, pričom sa zmenila aj jeho orientácia na severo-južnú. Hlavný oltár je zasvätený sv. Jánovi Nepomuckému (je to práca J. Weppenyo z roku 1858), vedľajší Panne Márii.¹ Umelecký štýl oltárneho obrazu s vyobrazením patróna kostola je z 18. stor. Z ostatnej výzdoby je možné spomenúť štyri vitrážové, maľované okná (z rokov 1916-1931). Pôvodne ich bolo šesť,

V súčasnosti sú členovia organizácie zameraní na nasledovné chovateľské odbory - hydinnárstvo, chov králikov, holubov, exotického vtáctva, oviec a kôz.

Slovenský zväz záhradkárov

Slovenský zväz záhradkárov združoval 30 členov. Predsedom organizácie boli Ing. Cok Štefan, Kucko František, Baláži Ján. Bohatá bola činnosť v oblasti poriadania koštovky vína a výstav ovocia a zeleniny. Poriadali výlety na výstavy ako Agrokomplex a tiež prednášky na tému „Poradca záhradkára“.

Najaktívnejší bol Slovenský zväz záhradkárov v roku 1977. V tomto čase v organizácii pracovali Brezofubský Michal, Červenka Ján, Žák František, Blšták Klement, Balko Štefan, Bojňanský Jaroslav, Zelka Vojtech.

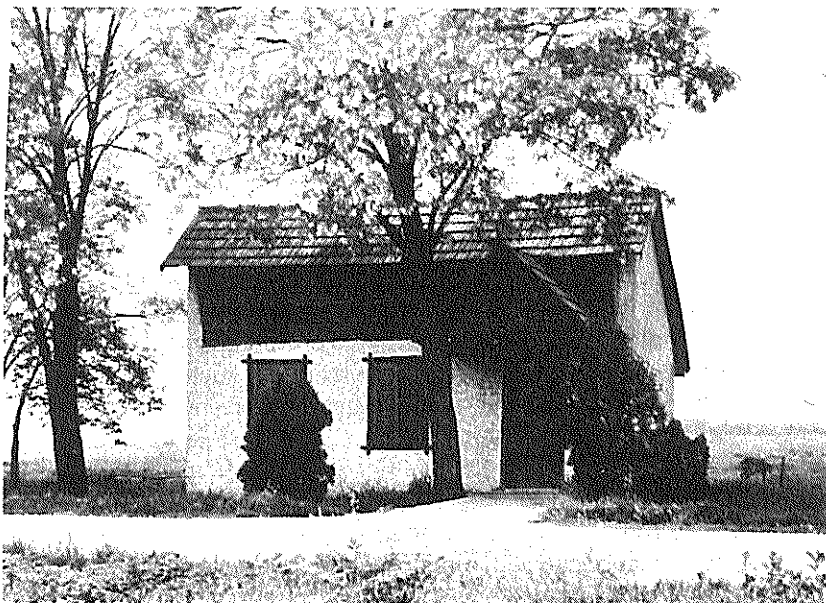
Bohatá bola tiež brigádnická činnosť pri úprave cintorína a miestneho parku.

Telovýchovná jednota Dynamo Lukáčovce

Prvý športový klub v Lukáčovciach bol založený v roku 1935 s názvom Športový klub Lukáčovce. Pri zrode futbalu stáli Oskar Rolfes, Rudolf Hrebík s bratom Jozefom, Šefer, Ravinger Dezider, Gajarský Vincent, Zachar Teofil, Cok Július, Béder Ján, Gajarský Peter, Klosterman Eugen a ďalší. Nestormi lukáčovského futbalu sú aj Emil a Jozef Mládenekovi, Vojtech Trebichalský a Gajdoš František. Toto mužstvo dosiahlo pozoruhodné výsledky i s takými mužstvami aké boli toho času Hlohovec, Leopoldov, Veľké Ripňany.

V rokoch 1958 až 1960 futbalu v obci pomáhali Hanák Jozef, Gajarský Peter a Michal Čapek, v roku 1966 Jozef Oravec, Eduard Gajdoš, ktorí obnovili futbalovú súťaž. V 70-tych rokoch na čele TJ stáli Gabalec Róbert a Zemko Štefan. Vtedy sa vybudovala športová tribúna a šatne (obr. 23). Túto výstavbu realizoval MNV v akcii „Z“ za pomoci občanov. V tomto čase sa hrával dobrý futbal, veď mužstvo postúpilo do II. triedy.

V roku 1972 prevzal vedenie klubu Pavol František Prosnan. Vo funkcii bol až do roku 1982. Aktívne pracoval výbor TJ, v ktorom boli Kludil Milan, Venény Jozef, Karlík Pavol, Ardon Ján, Vančo Jozef a Hanák Stanislav. V roku 1982 prevzal funkciu predsedu TJ Jaroslav Bojňanský a po ňom v roku 1985 Stanislav Hanák, tajomníkom bol Štefan Hraška. Od 1. 1. 1992 Jednote predsedal Ing. Eduard Teplanský a tajomníkom bol

Obr. 22. Klubovňa združenia poľovníkov.

Slovenský zväz drobnochovateľov

V našej obci má dlhoročné tradície. Organizáciu založili v roku 1969 za výdatnej pomoci tajomníka Okresného výboru Slov. zväzu drobnochovateľov Vladimíra Karáska. Mala 15 členov: Babulic Stanislav, Bílik Michal, Bosák Michal, Bosák Tomáš, Brezofubský Michal, Cebo Jozef, Cebo Stanislav, Dian Jozef st., Fuska Gustáv, Gajarský Vincent, Hrebík Peter, Kollár Teofil, Lopaška Gabriel, Prosnan Alojz a Rolfes Eduard. Prvým predsedom bol Babulic Stanislav. Neskôr organizáciu viedli Trebichalský Viliam, Gajarský Vincent, Gajdoš Ján, Vančo Jozef a v súčasnosti jej predsedá Mucha Dominik. Organizácia po 20 rokoch dosiahla vynikajúce výsledky v rámci okresu Nitra v chove čistokrvných zvierat a v počte plemien. Dosiahla mnohé ocenenia na výstave Agrokomplex v Nitre a na výstave v Brne. Organizácia bola ocenená i Ústredným výborom Slov. zväzu drobnochovateľov v Bratislave. V organizáciách Okresného výboru drobnochovateľov v Nitre pracovali Ján Gajdoš, Cebo Stanislav, Pavol František Prosnan (tajomník).

Organizácia vlastní liaheň na čistokrvnú hydinu, ktorej činnosť od januára do mája každoročne zabezpečujú manželia Ján a Helena Gajdošovi.

počas vojny sa dve na východnej stene zničili, dnes sú len zasklené. Vzácná je neskororenesančná krstiteľnica z prelomu 17. a 18. stor. Zaujímavé sú aj mušlovité nádoby na svätenú vodu pri vstupe do kostola (17. - 18. stor.) a nádoby s rovnakým účelom z červeného mramoru vo vstupe do sakristie. Nemôžeme nespomenúť klasicistickú kazateľnicu a drevené lavice, vyrobené v roku 1970 miestnym stolárom Júliusom Cokom podľa pôvodných neskorobarokových (18. stor.), ktoré už boli rozožraté červotočom. Kostol má štyri zvony. Najstarší je z roku 1881, dva najväčšie sú z roku 1923, posledný je umieráčik. Z hľadiska architektonického je kostol o niečo väčší než bol podľa popisu v kanonickej vizitácii kostol sv. Martina. Tento mal dĺžku asi 29 m, dnešný má 32 m. Starý chrám mal šírku asi 7,98 m v mieste svätyne a asi 9,55 m v lodi, dnešný je široký 12 m. Výška kostola sv. Martina v lodi bola asi 8,36 m. Výška kostola sv. Jána Nepomuckého v mieste veže je 28 m. Starý kostol mal jednu sakristiu, dnešný ich má dve. Z vonkajšej výzdoby možno upozorniť na dve ozdobné vázy nad priečelím chrámu a na pamätnú tabuľku pripomínajúcu pôsobenie kaplána J. Fándlyho v Lukáčovciach v roku 1780. Umiestnená je na ľavej strane frontálneho múru kostola, autorkou je J. Hadvigová. Chrám sv. Jána Nepomuckého bol niekoľkokrát opravovaný, najmä v rokoch 1925, 1944 a 1967-70.

Fara

Farnosť v Lukáčovciach sa spomína od roku 1332. To znamená, že jestvovať musela už pred týmto dátumom. Kvôli sťažnostiam duchovných, že ich obydlia sú neúnosne vzdialené od kostolov, na prvej ostrihomskej synode, konanej v časoch kráľa Kolomana, sa prijalo nariadenie, podľa ktorého sa fary museli budovať v blízkosti kostolov. Preto predpokladáme, že aj v blízkosti kostola sv. Martina sa fara nachádzala. Pravda, presné miesto kde stála, nie sme bez archeologického výskumu schopní určiť.

V prameňoch písomnej povahy do roku 1770 nemáme žiadne údaje o existencii nejakej farskej budovy. Nazdávame sa, že v mladšom období správcovia farnosti naďalej sídlili neďaleko kostola, alebo v bližšie nelokalizovanej budove biskupského správcu, či dokonca v kaštieli. Až v roku 1770, za nitrianskeho biskupa Jána Gusztínyho vystavali novú, do dnešných dní slúžiacu jednoposchodovú farskú budovu. Umiestnená je na severnom svahu neďaleko kostola (obr. 6). Hospodárske časti s maštalami boli pôvodne pod farskou budovou, pri bývalej budove školy. V roku 1933 pri požiari zhořeli. Zásluhou správcu farnosti Jána Klču (1931-1950) boli obnovené, ale nie na pôvodnom mieste, lež západne, v uhlopriečnom smere za farou.

Na západnej stene fary je mramorová tabuľa, ktorá pripomína, že tu pôsobil významný slovenský národovec Juraj Fándly.

Obr. 6. Budova fary.

Hrádok

Na vyvýšenine v priestore medzi kostolom, márniceou a cintorínom sa nachádza asi 2 m vysoký mohylovitý útvar oválneho pôdorysu, z južnej strany porušený chodníkom. Menší priemer pri päte vyvýšeniny má 15 m, dorekonštruovaný väčší priemer cca 17-18 m. Tento objekt je zapísaný v Ústrednom zozname kultúrnych pamiatok pod číslom 1461 bez overenej chronologickej či funkčnej špecifikácie.

Cieľom zisťovacieho archeologického výskumu v roku 1993 bolo očakávanie, že sa útvar podarí datovať a zistiť jeho funkciu. Výkopovým prácam predchádzalo podrobné polohopisné a výškopisné zameranie objektu a jeho okolia, následne i geofyzikálny prieskum.

Ručne hĺbenými sondami s celkovou plochou 188 m² sa skúmal jednak samotný objekt, jednak jeho bližšie okolie medzi cintorínom a kostolom sv. Jána Nepomuckého (obr. 7; a - obrys sond, b - staršia doba bronzová, c - stredovek, d - novoveké zásahy). Najzávažnejším poznatkom výskumu je, že mohylovitá vyvýšenina predstavuje zvyšok hrádka. Obopínala ho priekopa, v mieste rezu 4,4 m široká a 2 m hlboká. V súčasnosti nie je priebeh priekopy v teréne viditeľný. Na násype sa nezistili stopy

na - ktorá pôsobila i na Okresnom výbore Slovenského zväzu žien, Ing. Teplanská Emília. Organizácia mala celkom 40 členov. SZŽ upriamil svoju pozornosť na hnutie „Všetko pre človeka“. Pravidelne každý rok pri príležitosti MDŽ bola venovaná pozornosť ženám v obci. Pripravilo sa pohostenie s kultúrnym programom. Uvedená organizácia sa podieľala na organizovaní tanečných zábav. Veľmi aktívne sa angažovali pri folklórnom pásme „Svadba na dedine“. Pripravovali pekné výstavy ako napríklad výšiviek a iných ručných prác. Na týchto akciách sa zúčastňovalo veľa občanov. V oblasti skrášľovania a zveľaďovania životného prostredia sa podieľali na úprave verejného priestranstva, obzvlášť v parku na miestnom cintoríne, a to tri krát do roka. Na brigádach bola dobrá spolupráca so záhradkármi. SZŽ poriadal rôzne kurzy - varenia, prípravy studenej kuchyne, šitia a iné. V súčasnosti je organizácia zlúčená so Slovenským červeným krížom.

Poľovnícke združenie

Poľovnícke združenie v obci Lukáčovce vzniklo v roku 1945; kedy boli založené dve organizácie. Jedna obhospodarovala revír na biskupských poliach a druhá na poliach súkromne hospodáriacich roľníkov. V roku 1953 sa tieto dva lovecké spolky zlúčili. Zakladajúcimi členmi poľovníckeho spolku boli Klosterman Kornel, Toman Štefan - ktorý bol v tom čase predsedom, Melovič Teofil, Lampert Viktor, Vindiš Štefan, Gajdoš František st., Jašík Štefan, Lukáčik František.

V roku 1957 sa poľovnícke združenie zlúčilo s Aleškincami. Toto zlúčenie trvalo do roku 1959. Od roku 1959 do 1974 bolo samostatné. V roku 1974 sa znovu na nátlak okresných orgánov muselo zlúčiť s poľovníckym združením Rišňovce a toto zlúčenie trvalo do roku 1977. Od roku 1977 sa poľovnícke združenie osamostatnilo a samostatne hospodári až dodnes. Za toto obdobie sa vo funkcii predsedu vystriedalo 7 členov a to: Toman Štefan, Bosák Michal, Hraška Jozef, Ponteš Dezider, Mládenek Jozef, Černý Peter a Henček Emil. Vo funkcii poľovného hospodára pracovali: Bosák Michal, Klosterman Waldemar, MVDr. Zachar František a Černý Peter.

Činnosť poľovníckeho združenia je upriamená na ochranu prírody a vytváranie lepších podmienok pre zver. Hranice poľovníckeho revíru majú rozlohu 1 537 ha. Poľovnícke združenie sa aktívne zúčastňovalo pri výstavbe objektov v obci a to pri výstavbe požiarnej zbrojnice, šatne TJ, výstavbe MŠ a pomáhalo aj pri rôznych akciách, ktoré sa v obci poriadali.

Poľovnícke združenie má v súčasnosti 23 členov. Poľovníci vlastnia klubovňu (obr. 22), umiestnenú v udržiavanom prostredí južne od obce, blízko bývalých vinogradov.

Osveta

Kultúrny život v našej obci riadila Osvetová beseda. Vo funkcii predsedu sa vystriedali riaditeľ ZŠ Štefan Vrabec, učiteľka Mária Kelemenová, Helena Babulicová a Vlasta Prosnanová. Kultúrna činnosť sa riadila jednotným plánom kultúrno-výchovnej činnosti, ktorý bol súhrnom ročných plánov jednotlivých spoločenských organizácií. Patril sem rozhlasový krúžok, ktorý vysielal rozhlasové relácie pri významných výročiach. Na javisku kultúrneho domu vystupovali rôzne hosťujúce súbory a skupiny.

ZÁUJMOVÉ SPOLKY A ZDRUŽENIA

Slovenský červený kríž

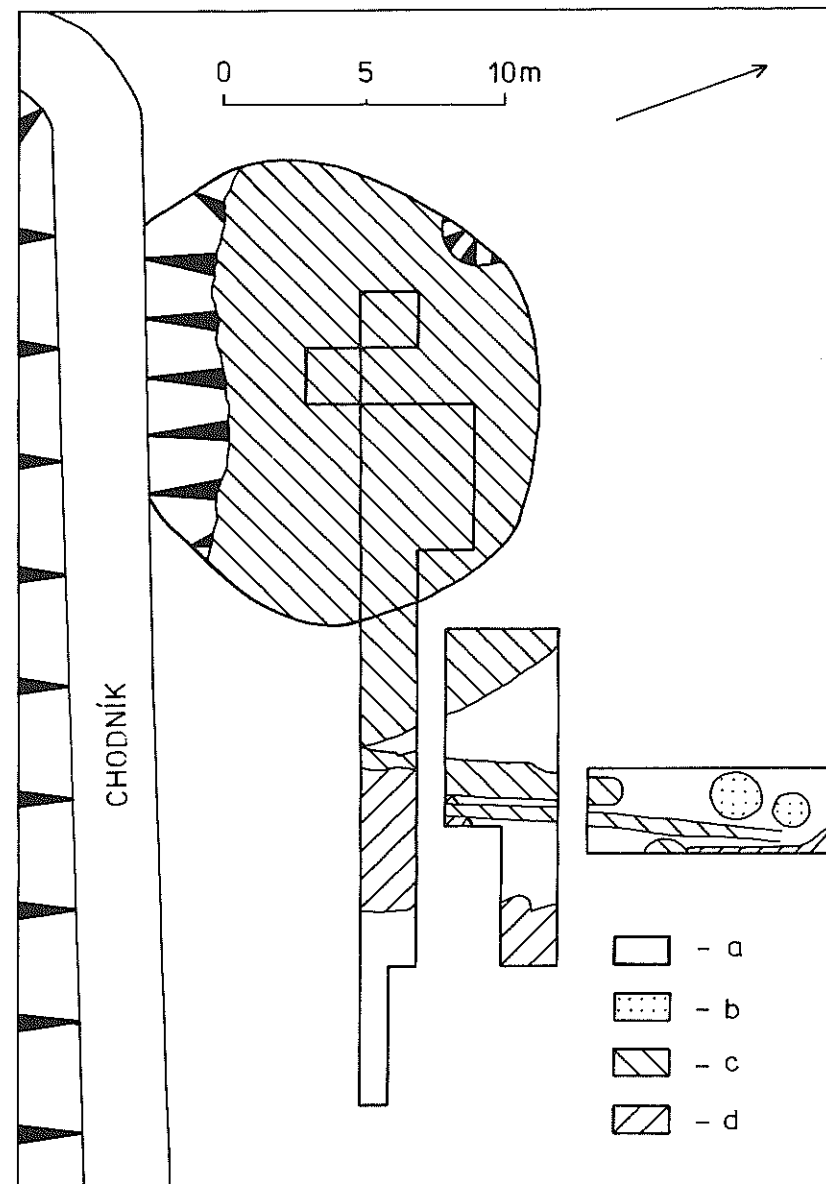
So svojimi 50 členmi patrí k najpočetnejším organizáciám v obci. Bol založený v roku 1948. Predsedkyne organizácie boli Oravcová Mária - učiteľka, Gajarská Júlia, Dolnáková Viera, Hanáková Oľga. V súčasnosti je predsedkyňou Zemková Katarína. Hlavnou úlohou ČK je organizovať dobrovoľných darcov krvi. V minulosti sa každoročne do tejto akcie zapojilo približne 40 členov. Mnohí z nich sú držiteľmi Jánskeho plakety. Zlatú plaketu profesora MUDr. Jána Jánskeho za 40 násobné darcovstvo krvi obdržali Adlerová Edita, Fačkovcová Viera, Taranda Peter, Venény Jozef. Organizácii sa darí získavať pravidelne každý rok nových darcov krvi. Pre darcov krvi výbor SČK každoročne uskutoční posedenie.

Príslušníci organizácie sa aktívne zúčastňujú spoločenských akcií v obci. Členky sú zapojené i v miestnom spevokole, ktorý účinkuje pri náboženských, spoločenských a kultúrnych akciách. SČK sa tiež aktívne zapája do verejno prospešných prác v obci. Podieľajú sa aj na zdravotníckej osvete v ZŠ, MŠ. Darí sa im získavať pre svoju prácu dobrovoľné zdravotné sestry, ako i občianky, ktoré robia opatrovateľskú službu pre starých občanov v obci. Táto spoločenská organizácia patrila v minulosti a patrí i v súčasnosti medzi najaktívnejšie organizácie v Lukáčovciach.

Slovenský zväz žien

SZŽ v minulosti jestvoval pod názvom Živena. Z tohoto obdobia nie sú záznamy. Organizácia pomáhala riešiť problémy rodinného života našich občanov.

Založenie SZŽ v obci sa datuje do roku 1968. Za posledné obdobie boli predsedkyne Oravcová Mária, Gabalcová Valéria, Mládeneková Ele-

Obr. 7. Pôdorysný plán archeologického výskumu hrádku.

po konštrukcii očakávanej vežovitej stavby. Východne od priekopy, v jej tesnom susedstve sa preskúmali dva plytké rovnobežné žľaby, orientované v smere zhruba S-J, ďalej i časť zásobnej jamy. Uvedené objekty obsahovali nálezy z 15. stor. V sondách pred hrádkom vrstva nad podloží v prevažnej miere obsahovala črepový materiál z 15. stor., ale vyskytli sa tu i stredoveké nálezy staršieho charakteru. Z nich najstaršie datujeme do 13. stor. Skúmanú plochu miestami porušili pri úprave terénu počas opravy kostola koncom šesťdesiatych rokov.

Datovať hrádko umožňuje následnosť vrstiev v priekope. Tesne nad jej dnom sa nachádzali vrstvičky splachov a tehla s prímесou pliev, na povrchu prstovaná. V bledej vrstve, ktorá na ne dosadala, sa našli črepy, z ktorých sa dá kresbovo rekonštruovať tenkostenná nádoba s plastickou značkou na dne. Výzdobu tela nádoby tvoria obežné ryté línie (obr. 8). Zo zhodnej nivelety je i črep z hrubostennej nádoby, pod hrdlom pôvodne zdobenej pásom zvislých vrypov (obr. 9:14). Popísané nálezy datujú spodnú vrstvu priekopy do 13. stor. Nad nimi, až po ústie priekopy, sa nachádza celistvá vrstva hnedosivej zeminy. V nej sa nachádzali črepy, zvieracie kosti, uhľíky, zlomky tehál a drobné kúsky malty. Jednoliatosť tejto vrstvy naznačuje, že priekopu zasypali jednorázovo. Podľa charakteristických znakov na keramike k tomu došlo v druhej polovici 15. stor. Tesne pod dnešnou úrovňou terénu sa nad priekopou preskúmala asi 20 cm mocná vrstva, pozostávajúca z piesku, kúskov tehál, zrníek vápna, kusov malty a maltovej drte. Štruktúra vrstvy naznačuje, že tu je nasypáný materiál pochádzajúci z demolovanej budovy. Povrch tehál bol taktiež upravený fahmi prstov, čo upozorňuje, že zrúcaná stavba bola staršia, než obdobie, kedy vrstva vznikla. Medzi stavebným odpadom sa totiž našli črepy z neglazovaných zdobených (obr. 2:8) i nezdobených nádob, a aj fragmenty glazovaného riadu (obr. 2:9,10). Podľa najnovších poznatkov sa nádoby zdobené zhodnou engobovou výzdobou pod transparentnou glazúrou na západnom Slovensku vyskytujú od záveru 15. stor. až v prvej polovici 16. stor.

Tehly vyššie spomínaného typu boli i v násype hrádku, jedna sa našla i v spodnej úrovni jeho telesa. Keramický materiál tu však bol nevýrazný, podobne ani kovové predmety neprispievajú k poznaniu chronológie. Plytko pod plášťom násypu sa pomerne hojne vyskytovali železné klinec a skoby, zrejme spojovací materiál z drevenej nadstavby. Medzi kovové predmety patrí i v násype hrádku nájdený zvyšok ohrebla (obr. 10:4) a drobná medená nášivka (obr. 10:6), ktorá však môže súvisieť i s pravekým osídlením lokality.

Keramické nálezy z hlavnej zásypovej vrstvy priekopy i zo sond na predpolí hrádku sú veľmi variabilné. Pochádzajú z niekoľkých druhov

F. Urbánka, alebo hry s ľúbostnou tematikou. K nadšeným ochotníkom patrili Michal Hraška, Jozef Fačkovec, Rudolf Adler, Dezider Ponteš, Ján Hraška, Elo Hraška, Vincent Lukáčik, Jozef Cebo, Štefánia Kollárová, Helena Babulicová, Júlia Gajarská, Viera Dolnáková, Emília Pontešová, Oľga Krajčovičová.

Hry, ktoré boli nacvičené od roku 1957 po súčasnosť: Krutohlavci, Na chvoste, Geľo Sebechlebský, Marína Havranová, Ukradnuté šťastie, Posledný muž, Ďaleká ozvena, Trasovisko, Starý zaľúbenec. Posledne menovaná hra bola naštudovaná v roku 1964 a ochotníci s ňou vyhrali v okresnej súťaži. Ďalej to boli hry Sládkovia, Kamenný chodníček, Trampoty s láskou. Mnohé hry boli reprízované. Kulisy boli objednané podľa rozmerov javiska, mali veľa obmien (dedina, dvor, les a pod.) a na tú dobu boli veľmi efektčné. Záujem v obci o divadlá má dlhodobú tradíciu. V našej obci sa divadlo hrávalo v kultúrnom dome.

Dychová hudba

Miestna dychová hudba vznikla v roku 1935 pod názvom Orol Lukáčovce. Založil ju vdp. dekan Jozef Klčo. Učiteľom bol Peter Straka, klarinety učil Janko Rusnák. V roku 1936 sa predstavila prvým verejným vystúpením. V dychovej hudbe hralo 24 hudobníkov. Účinkovali na všetkých náboženských a kultúrnych podujatiach v obci a to až do roku 1975. V roku 1976 skupina mladých ľudí založila dychovú hudbu Lukáčovanka pod vedením Jána Ceba. Od roku 1978 do roku 1985 viedol dychovú hudbu Ing. Peter Žák. Táto dychová hudba sa zúčastňovala na všetkých náboženských a kultúrnych podujatiach v obci.

Zbor pre občianske záležitosti

Vznikol v roku 1962 pri Rade MNV. Obradná miestnosť sa zriadila v kultúrnom dome v roku 1980, tu sa poriadali rôzne akcie - uvítanie detí do života, oslavy významných životných jubileí, jubilejné sobášy a rozlúčky s brancami. V tejto oblasti pracovali predsedovia MNV, pracovníčky MNV a učitelia, ktorí pripravovali kultúrny program. Boli to Gajarský Peter, Kucko František, Mucha Dominik, Lopašková Mária, Žáková Hedviga, Zacharová Dagmar, Pontešová Emília, Coková Terézia, Babulicová Helena, Krajčovičová Oľga a Dolnáková Viera. V tejto oblasti sa dosiahlo ocenenia od okresných orgánov. Činnosť zboru skončila v roku 1989.

Belovič Ľubomír	- zmiešaný tovar a potraviny;
Melovičová Hedviga	- potraviny a drogistický tovar;
Rus Peter	- potraviny a zmiešaný tovar;
Ridrichová Vlasta	- potraviny a drogistický tovar;
Šajter Roman	- rozličný tovar;
Telovýchovná jednota	- pohostinské zariadenie.

KULTÚRA

Kronika obce

Prvú kroniku začal písať v roku 1933 Jozef Zachar, ktorý sa narodil 11. 5. 1898 v Lukáčovciach. Chodil do ľudovej školy a vychodil šesť tried. Zomrel 27. 12. 1967. Druhým kronikárom obce bol Michal Mošat, ktorý začal písať kroniku od roku 1960. Narodil sa 14. 12. 1897, vychodil ľudovú školu v Lukáčovciach a zomrel 8. 9. 1983. Potom kronikárkou obce bola učiteľka Božena Rolfesová rod. Vilikovská, ktorá sa narodila 10. 6. 1914. V tomto čase bola zástupkyňou riaditeľa školy. Kroniku viedla do roku 1978. Od 1. 1. 1979 až po súčasnosť kronikárom obce je Pavol František Prosnan, ktorý sa narodil 4. 7. 1945. Absolvoval večerné štúdium na Strednej odbornej škole hutníctva, ťažkého strojárstva a energetiky v Ostrave-Vítkoviciach.

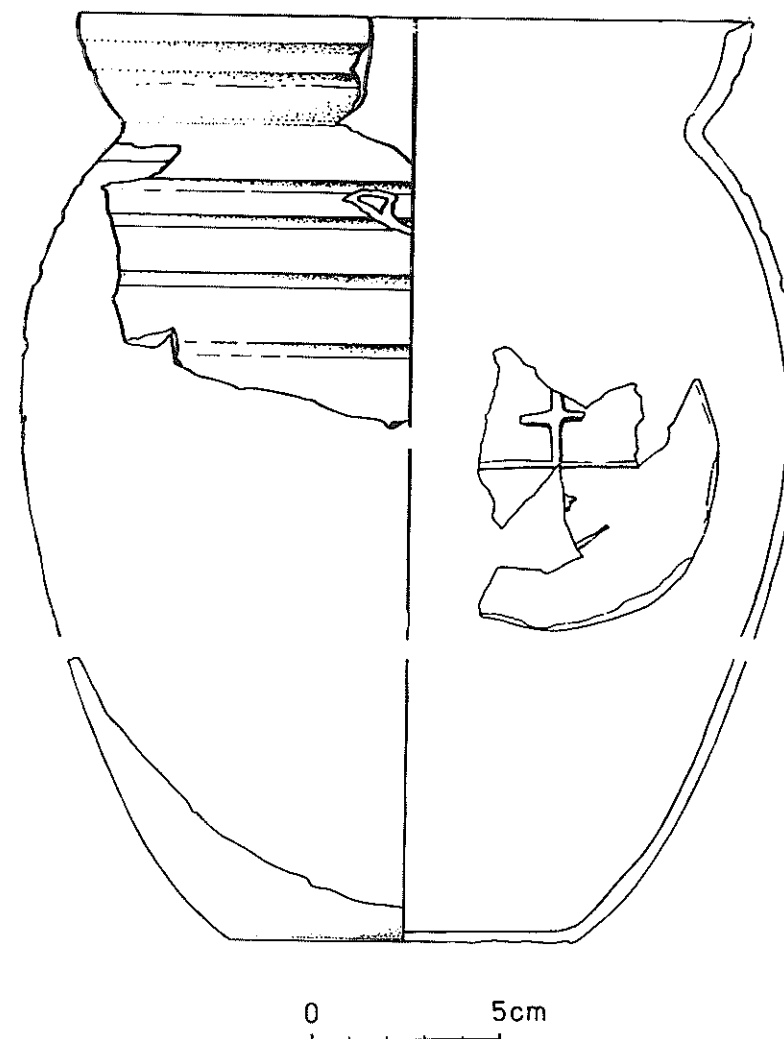
Knižnica

Miestna ľudová knižnica bola umiestnená v bývalej budove MNV. V roku 1975 sa presťahovala do kultúrneho domu a v roku 1980 sa presťahovala do objektov ZŠ, kde je doposiaľ.

Vedúcimi knižnice boli Brezofubská Viera a Gabalcová Valéria. V súčasnosti vedúcou knižnice je Prosnanová Vlasta. Celkový počet kníh v roku 1993 bol 5 647 v hodnote 127 693 korún.

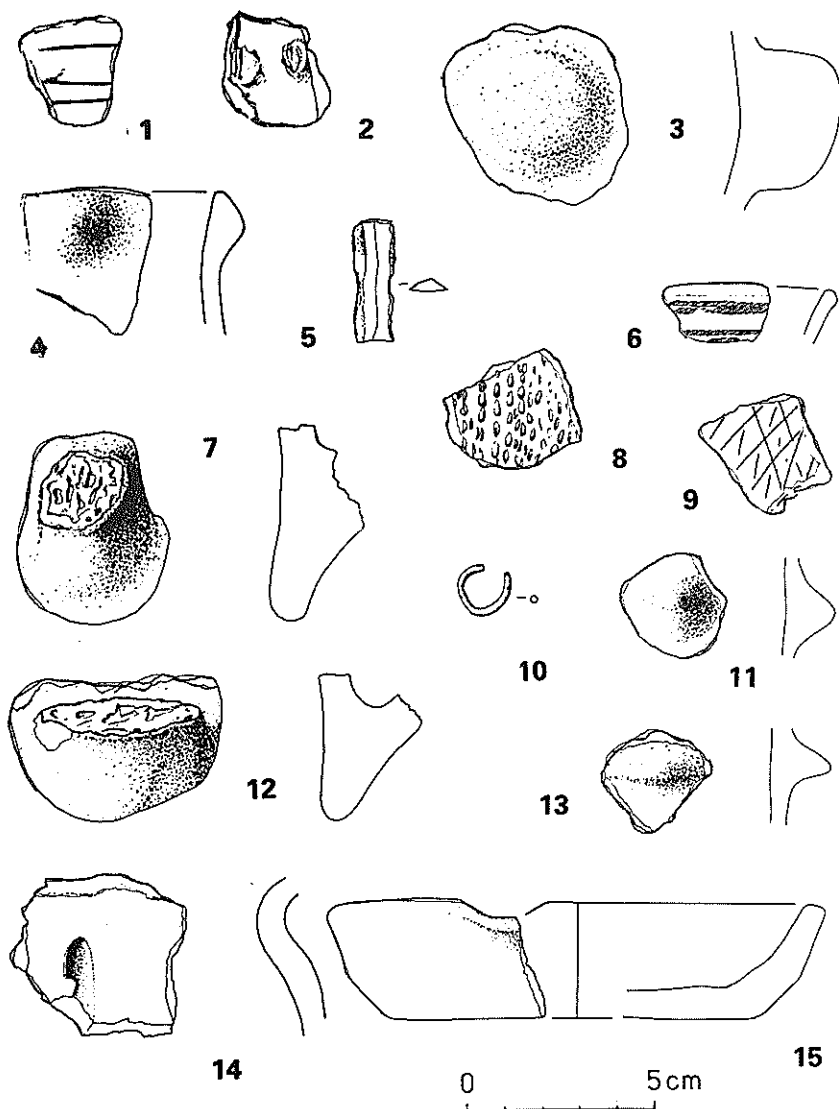
Divadlo

Kultúra má v našej obci dlhoročnú tradíciu. Hlavne ochotnícke divadlo. Začiatky boli dosť ťažké, hrávalo sa väčšinou v zimnom období, zapájala sa najmä mládež. Kulisy zakúpili v Martine, kroje boli miestne, alebo sa požičiavali z Kolína (ČR). Nacvičovali najmä učiteľka - Mária Arvayová, Božena Rolfesová, Helena Babulicová, Emília Pontešová, Viera Dolnáková. Divadlo hrávali aj školopovinné deti pod vedením učiteľov a boli to najmä rozprávky Soľ nad zlato, O šípovej Ruženke, Dlhý, Široký a Bystrozraký. U dospelých ochotníkov prevažovali hry z dedinského prostredia od

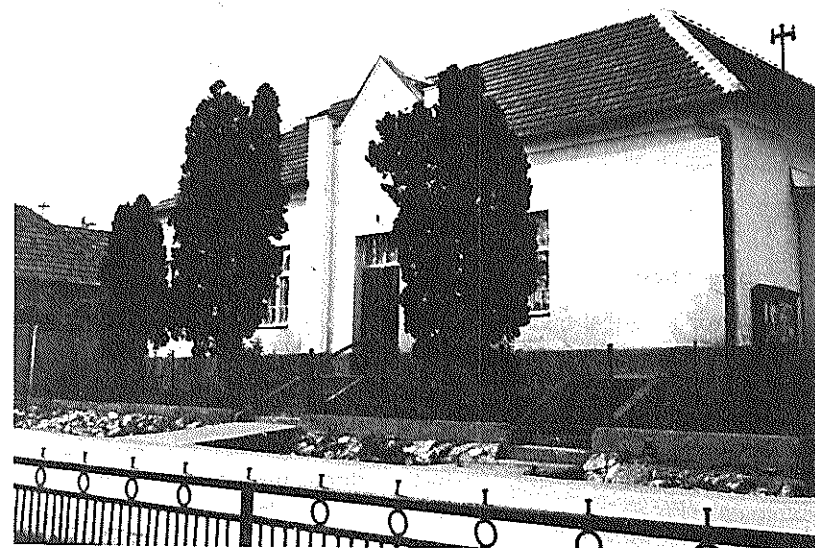
Obr. 8. Nádoba zo spodnej vrstvy priekopy hrádku.

nádob - z hrncov, zásobníc, zvoncovitých pokrievok, džbánov, panvíc, ojedinelý je nález miskovitého kahanca (obr. 9:15). Glazovaný riad je však vyslovene zriedkavý. Najčastejším výzdobným motívom sú ryté obežné línie a kanelúry na tele hrncov (obr. 11:1) a ústí džbánov (obr. 11:2,4-6). Pôsobivý

Obr. 9. Praveké a stredoveké nálezy z hrádka a jeho predpolia.

ornament sa dosahoval za pomoci radielka. Pozostával z kombinácie rôznych geometrických tvarov, niekedy kombinovaných s rytou výzdobou (obr. 11:3,7,10-12). Práve typologická škála výzdoby, častý výskyt džbánov a spôsob formovania ústí hrncov sú vhodnou pomôckou pre datovanie.

Obr. 21. Kultúrny dom.

Na podnet občanov bolo v roku 1930 založené úverové družstvo, ktoré slúžilo na ukladanie úspor. Úroky v družstve boli 8-12%. Druhým družstvom bolo potravinové družstvo, ktoré založili v roku 1940. Tento obchod bol rozdelený na dve časti. Prvú časť tvorili potraviny, druhú pohostinstvo. Postupne sa pristaval sklad priemyselného tovaru.

Ľudové spotrebné družstvo má teda dlhé tradície. Predsedom spotrebného družstva Jednota v Lukáčovciach bol po dobu 18 rokov Kališ Štefan, ktorý spolupracoval s päťčlenným dozorným výborom. Dnes je dozorný výbor trojčlenný.

Družstevná obchodná sieť v obci v súčasnosti patrí Jednote Nitra SD a je nasledovná:

Potraviny v strede obce	- vedúca potravín Hanáková Mária;
Mlieko, chlieb, mäso	- vedúca Gabčová Valéria;
Pohostinstvo	- má v prenájme Talianová Mária;
Zmiešaný tovar	- má v prenájme Bullová Emília.

Po roku 1989 boli v našej obci zriadené súkromné predajne potravín a predajne so zmiešaným tovarom:

Mífkovič Valent, vzápätí Jozefína Sovičová. V rokoch 1952-1954 škôlku riadila Angela Pobočková, v rokoch 1954-1957 Mária Janičová, v rokoch 1959-1961 Oľga Skalická a od roku 1961 do roku 1991 bola riaditeľkou Babulicová Helena.

V minulosti to bola Materská škola bez stravovania, s pracovnou dobou od 8⁰⁰ do 12⁰⁰ hod. a od 13⁰⁰ do 15⁰⁰ hod. Od 1. júla 1970 bola jednotriedna MŠ pre 30 detí umiestnená v montovanom komplexe - panelovej budove, ktorá slúži doposiaľ. V roku 1983 sa vybudovala nová prístavba pre ďalších 30 detí. Vtedy bola menovaná riaditeľkou MŠ Helena Babulicová a učiteľky Šimorová Edita, Režová Anna, Kyjaková Helena, do funkcie vedúcej školskej jedálne Klostermanová Daniela. Kuchárkami boli Gajarská Júlia, Sitárová Hedviga, Šajterová Irena a školníčkou Dubnická Júlia.

Na základe obnovy školstva bola v školskom roku 1991/92 menovaná do funkcie riaditeľky škôlky Edita Šimorová. V roku 1993 bola riadením poverená Helena Babulicová, ktorá je riaditeľkou až doteraz, učiteľkou je Režová Anna.

Spolupráca učiteliek a rodičov bola vždy na dobrej úrovni. Záujem o umiestnenie detí v MŠ bol vždy veľký. Okrem každodennej výchovy detí v MŠ nacvičujú i kultúrne programy k slávnostiam, ktoré sa poriadajú v obci. Deti v miestnej MŠ dostávajú dostatočné predškolské vzdelanie.

Kultúrny dom

Postavili ho v roku 1936, bol na ňom nápis: „Katolícky dom za boha a za národ.“ Na výstavbu kultúrneho domu sa skladali občania obce. Budova ako kultúrny dom slúži doposiaľ (obr. 21).

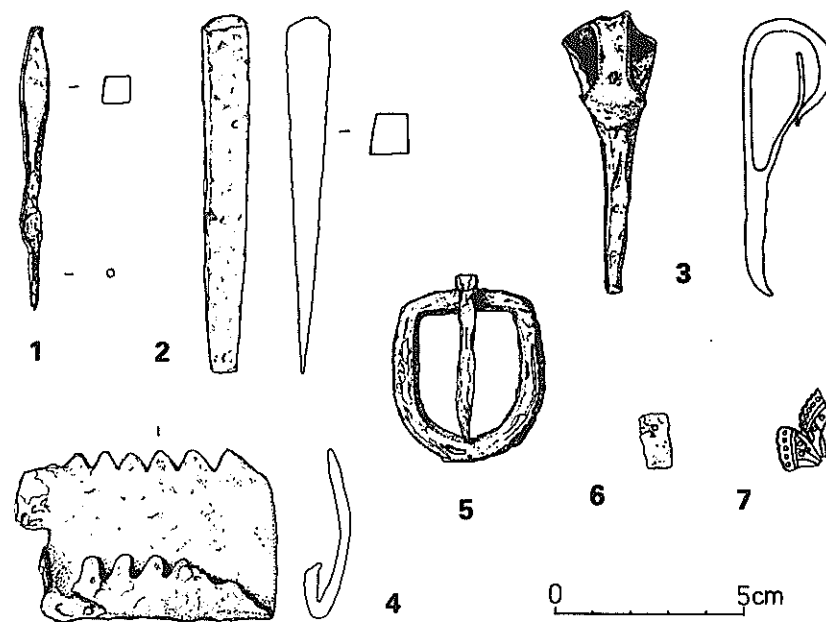
Premietali sa tu filmy, hrali divadlá a v súčasnosti sa tu poriadajú všetky kultúrne a spoločenské podujatia.

Dom smútku

O Dom smútku sa stará Zacharová Vilma. Hrobármi sú Gašpar Kališ a Ján Baláži.

OBCHODY

Najstaršie záznamy o obchodnej sieti sú z roku 1930. Bol to prvý obchod s potravinami, ktorý vlastnil Rusnák. Obchod s mäsom mal Waldner Ľudevít, ďalej to boli obchody, ktoré boli prevažne so zmiešaným tovarom - Adler, Neihauss, Schäffer Majo, Ružička. V roku 1940 Mečár Štefan, Oravec, Hurta Peter.

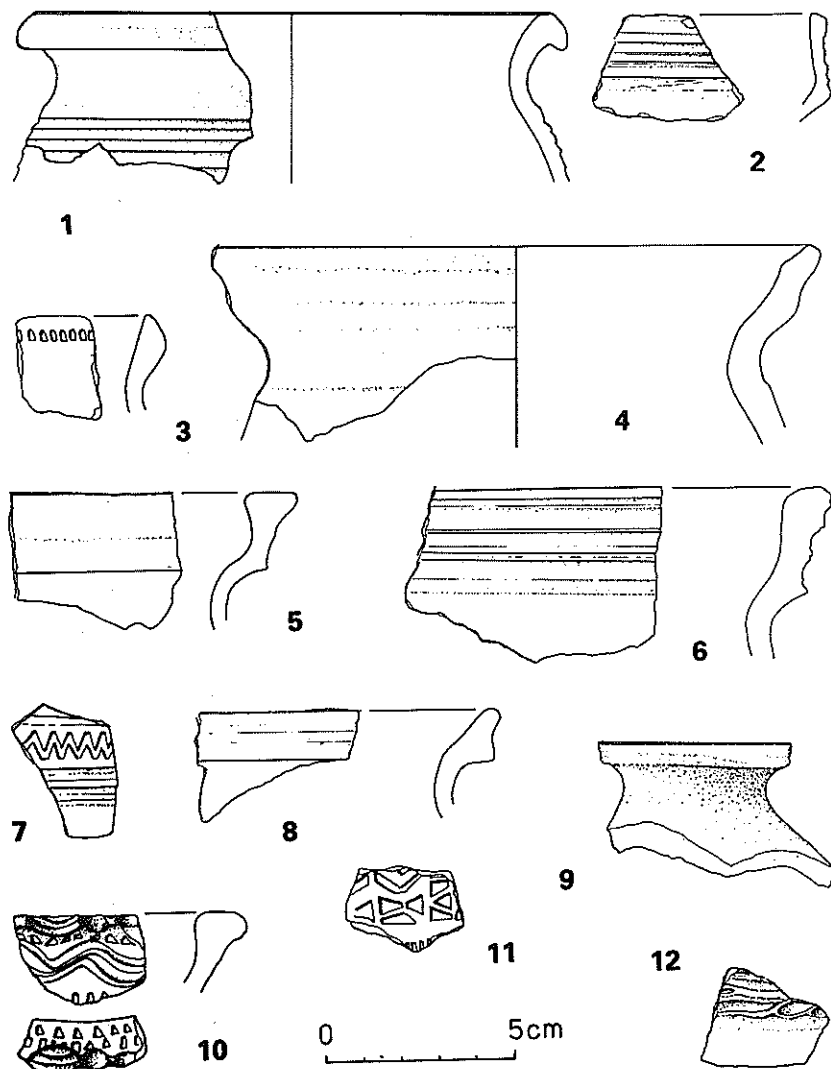

Obr. 10. Nálezy stredovekých kovových predmetov z hrádka a jeho predpolia.

Z kovových predmetov nájdených vo vrstve medzi hrádkom, cintorinom a kostolom si zasluhuje pozornosť predovšetkým úlomok medeného pliešku zdobeného jemne tepaným ornamentom (obr. 10:7). Povrch úlomku nesie stopy po pokovovaní bielym kovom, asi striebrom. Jeho pôvodnú funkciu nepoznáme. Možno ide o úlomok z nášivky, ktorá bola súčasťou slávnostného rúcha.

Rozsiahlejší je inventár nájdených železných predmetov. Okrem stavebného či konštrukčného železa - klincov a skôb sa našiel dlátovitý klin (obr. 10:2), okutie hrotu drevených vidiel s poškodeným, zvlneným trňom tuľajky (obr. 10:3), pracka (obr. 10:5), klinec-podkovák, tiež viacero nožov. Dôležitý je nález väčšieho kusu železnej lupy - suroviny určenej na ďalšie spracovanie. V hornej vrstve zásobnej jamy sa vyskytol hrot šípu (obr. 10:1).

Viacnásobné osídlenie polohy v praveku indikujú črepy nájdené v druhotnej polohe v násype hrádka. Spôsob uloženia vrstiev upozorňuje, že homolovitá vyvýšenina vznikla navrhovaním hliny získanej pri hĺbení priekopy. Pri kopaní asi boli porušené staršie sídliskové objekty prípadne vrstvy, čo vysvetľuje prítomnosť pravekých črepov v telese násypu. Navyše na ploche predpolia hrádka sa preskúmali dva sídliskové objekty zo staršej doby bronzovej. Z jedného z nich pochádza otvorený medený krúžok, pôvodne

Obr. 11. Keramické nálezy z hrádku a jeho predpolia z druhej polovice 15. stor.

prsteň alebo jednoduchá krúžková náušnica (obr. 9:10). Črepy z týchto objektov sú málopočetné a nevýrazné, preto sa kultúrne nedajú bližšie špecifikovať. Podľa určitých znakov je však pravdepodobné ich datovanie do mladšieho úseku uvedeného obdobia. Praveké nálezy pochádzajú i z vrstiev zo všetkých sond.

Obr. 20. Budova školy.

Klosterman. V roku 1933 chodilo do školy 34 žiakov. V roku 1935 bola zriadená ďalšia, piata trieda. V roku 1956 bolo v škole osem tried a v roku 1981 štyri triedy.

Posledný riaditeľ cirkevnej školy bol Albert Šlugeň. Od roku 1945, kedy sa škola stala štátnou, ju riadil Valent Miškovič, v rokoch 1950-1953 Božena Rolfesová. Škola v tomto období bola strednou školou. V rokoch 1953-1980 riaditeľom školy bol Štefan Vrabec, v rokoch 1980-1991 Pontešová Emília. Od roku 1991 je riaditeľkou PaedDr. Kollárová Dana. Povolanie učiteľky na Základnej škole v súčasnosti vykonávajú panie Krajčovičová, Zelenáková, Zajková.

Materská škola

V historických materiáloch sa uvádza, že v roku 1883 bola založená detská opatrovňa - óvoda, ktorá bola založená a financovaná maďarským spolkom FEMKE s cieľom maďarizácie. Opatrovňu navštevovali deti od 3 do 6 rokov a zanikla v roku 1918.

V našej obci vznikla materská škola pre 40 detí dňa 29. septembra 1948 v skonfiškovanom dome Koldeho. Riadením škôlky bol poverený

ný rozhlas, verejné osvetlenie, betónový chodník s asfaltovaným kobercom v častiach Osada, Záhumnie a inde v obci, regulácia potoka Katov na Stanovišti, most pri areáli TJ. Opravil sa farský úrad - vonkajšia fasáda a nové pokrytie budovy. Betónový chodník pri farskom úrade je vyasfaltovaný, oplotil sa cintorín. Vybudoval a zeleňou sa skrášil Dom smútku. Kultúrny dom má novú vonkajšiu omietku, rekonštruovali sme starú budovu školy a presťahovali tam Poštový úrad. Obecný úrad má novú budovu - pôvodne rodinný dom, ktorý bývalá Okresná rada ONV Nitra zakúpila pre obec Lukáčovce (obr. 19). Na sekundárnej elektrickej sieti sa vykonala generálna oprava, miestna zeleň je pravidelne udržiavaná.

OBECNÉ A ŠTÁTNE BUDOVY

Obecný úrad

Budova Obecného úradu je v strede obce. Ako sme už uviedli, zakúpil ju bývalý Okresný národný výbor v roku 1990.

Pracovníčkami Obecného úradu sú Zacharová Dagmar od roku 1975, Balková Iveta od roku 1989 a zriaďenkyňa je Gajdošová Helena od roku 1988.

Poštový úrad

Poštový úrad bol zriadený v roku 1956 a to v starej budove MNV, v jednej miestnosti s rozmermi 5x5 m. V týchto priestoroch bol Poštový úrad až do roku 1989, kedy sa presťahoval do zrekonštruovanej starej budovy ZŠ. Opravy sa urobili na náklady Okresnej správy pôšt v Nitre.

Vedúcou Poštového úradu je Bojňanská Marta a doručovateľkami sú Bosáková Anna a Zelková Monika.

Základná škola

Ako už vieme z kapitoly o histórii obce, prvá škola v Lukáčovciach bola postavená v roku 1731. Autor popísal dejiny školstva po rok 1918; týmto textom sa pokúsime nadviazať na už napísané.

Dnešnú budovu školy postavili v roku 1912 (obr. 20). Po učiteľke Arvayovej bol v roku 1925 za organistu a učiteľa zvolený Albert Šlugeň. V roku 1930 školu rozšírili o tretiu triedu. Prvou učiteľkou bola Zlata Charvekesová. V roku 1931 nastúpila Otília Košinárová, učila do roku 1932. Jej miesto zaujala nová kvalifikovaná učiteľka Milada Očenášková. Koncom roku 1932 školu rozšírili o štvrtú triedu, ktorú vyučoval Jindřich

Najstaršie osídlenie náleziska reprezentujú neolitické črepy, kultúrne patriace do okruhu mladej lineárnej keramiky alebo železovskej skupiny (obr. 9:1,2). Ďalšiu fázu osídlenia predstavujú črepy lengyelskej kultúry (obr. 9:4,7,12), niektoré s typickými oválnymi vývalkami (obr. 9:3). Typologický rozsah nálezov však neposkytuje dostatok podkladov, podľa ktorých by sme mohli určiť, či ide ešte o neolitickú alebo už eneolitickú fázu uvedenej kultúry. Z pravekých nálezov sú dobre datovateľné črepy zdobené odtlačkami šnúry (obr. 9:6) a tzv. voštinovým ornamentom (obr. 9:8). Ich spoločný výskyt s ďalším sprievodným materiálom (obr. 9:9,11,13) dokladá osídlenie lokality nositeľmi nitrianskej kultúry zo staršej fázy staršej doby bronzovej. Mladšie nálezy zo staršej doby bronzovej sú popísané vyššie. Keramické cesto a úprava povrchu niekoľkých črepov dovoľuje s rezervou uvažovať i o fáze osídlenia v neskoršej dobe bronzovej. S pravekým osídlením lokality súvisia i nálezy štiepanej kamennej industrie (obr. 9:5).

Nálezový inventár z výskumu je deponovaný v Archeologickom ústave SAV v Nitre.

OSTATNÁ ČASŤ INTRAVILÁNU

Kaštieľ

Na nízkom ľavobrežnom ostrohu nad inundáciou Blatiny, na hornom konci dediny stojí jedna z dominant obce - kaštieľ. Je príkladnou ukážkou menších pevnostných stavieb. Predstavuje ho malý hrad s pravidelným štvoruholníkovým pôdorysom so stranami dlhými asi 52 m a nárožnými, mierne vysunutými hranolovými vežami štvorcového pôdorysu s dĺžkou strán 6,7 m. Stavba je nárožiami orientovaná podľa svetových strán, vstup je v juhozápadnom priečeli (obr. 12). Terénna vlna popri severozápadnej a severovýchodnej stene upozorňuje, že pevnosť zo strany pahorkatiny v minulosti oddelovala široká priekopa.

Tento typ pevností do Uhorska prenikal z Talianska od 14. stor. K rozkvetu ich výstavby však došlo v nasledujúcich storočiach. Podľa Súpisu pamiatok na Slovensku bol postavený v druhej polovici 15. stor. Gotický kastel bol prestavaný v renesančnom slohu začiatkom 17. stor. a posledné stavebné úpravy sa vykonali počas 19. a 20. stor.

Dosiaľ sa počas štúdia základných písomných správ o obci nepodarilo objaviť nejaké podrobnejšie zmienky o kaštieli pred 18. stor. Jediný opis tejto stavby pochádza až z roku 1736, keď sa pri popise Lukáčoviec v urbári nitrianskeho biskupstva spomína aj tento architektonický monument.

Podľa jednej z tradícií, ktoré je živá aj medzi dnešnými obyvateľmi Lukáčoviec, pri vzniku kaštiela a miestnej farnosti spolupôsobili príslušníci rádu templárskych rytierov. Vznik oboch stavieb (kaštiela a farského chrá-

Obr. 12. Juhozápadné priečelie kaštieľa.

mu) bol kladený medzi roky 1118-1311. Predpokladáme, že prvý letopočet označoval čas po smrti uhorského kráľa Kolomana. Keďže sa Lukáčovce nespomínajú v dvoch takzvaných Zoborských listinách z rokov 1111 a 1113, tak ich rozvoj mal nastať až po smrti tohto vládcu. Rok 1118 resp. 1119 zároveň určuje dobu usadenia sa templárskeho rádu v Jeruzaleme. Druhý letopočet pripomína násilný zánik a priamu fyzickú likvidáciu rádu, jeho rytierov a rádových bratov po cirkevnom sneme vo Viedni v roku 1311. Starší autori počiatky najstarších stredovekých dejín obce Lukáčovce stotožnili s pohnutými dejinami križiackeho rádu templárov. Pretože kaštieľ popisovali ako ich kláštor, takto by sa stal jednou z najstarších hradných architektur celého Slovenska. Ovšem novší archívny výskum naznačuje, že tradícia pôsobenia templárov v Lukáčovciach vznikla až okolo roku 1780, t. j. vyše 470 rokov po zániku rádu. V kanonických vizitáciách spred roku 1780 a v iných písomných dokumentoch (napríklad v listinách dokumentujúcich spory medzi miestnymi zemepánmi v 14. stor.) nie je žiadna zmienka o templároch. Až kanonická vizitácia z roku 1780 na strane 6 uvádza nasledujúce informácie písané po latinsky: „...podľa názoru niektorých našich starších občanov v opevnenej murovanej veži (môže tým byť myslená aj pevnosť - J. H.) bolo sídlo templárov, s drevenou kaplnkou. ...Pri tejto pevnosti bol

1509 obyvateľov, v roku 1980 - 1337 obyvateľov, v súčasnosti majú Lukáčovce 1097 obyvateľov. Pokles počtu obyvateľov v posledných dvoch desaťročiach spôsobil aj fakt, že obec zaradili medzi obce miestneho významu.

Obdobie socializácie slovenskej dediny, napriek určitým negatívam, bolo i obdobím stavebného rozvoja vidieka. Po roku 1948 sa v obci vybu- dovala cesta Alekšince - Lukáčovce (štátna cesta 513/14), cesta do Trnvia k železničnej stanici Andač, objekty JRD pod vinohradmi, živičná bezpraš- ná penetrácia ciest v obci s dĺžkou 2 800 m, prístupová cesta k cintorínu, štátna cesta cez obec do Pastuchova, požiarňa zbrojnica, predajňa Jednota SD, pohostinstvo, Dom smútku, park s rozlohou 3,1 ha pri kosto- le, park Juraja Fándlyho v strede obce, park pri soche sv. Jána Nepomuckého v strede obce. Ďalej sa vystaval areál TJ s tribúnou a šatňami i s príslušnou parkovou výsadbou, materská škôlka - najskôr stará časť, neskôr prístavba nového traktu. Vybudovala sa ulica Záhumnie, v obci je 49 novostavieb rodinných domov, 125 rodinných domov si občania obno- vili. Čiastkové vodovody zásobujú pitnou vodou nielen školu a škôlku, ale i 200 občanov. Nová je predajňa mlieka a mäsa, telefónna ústredňa, obec-

Obr. 19. Obecný úrad.

V SÚČASNOSTI AKTÍVNE POLITICKÉ SUBJEKTY

Kresťansko-demokratické hnutie

Zmeny, ktoré nastali v našej spoločnosti po novembri 1989, umožnili veriacim zapojiť sa do verejného života. V novembri 1989 založili prípravný výbor Kresťansko-demokratického klubu. Ten potom vznikol dňa 17. februára 1990. Za predsedu bol zvolený Róbert Gabalec. Neskôr sa klub stal súčasťou Kresťansko-demokratického hnutia.

Činnosť KDH sa zameriava na prácu hlavne v oblasti náboženskej tématiky, napríklad na organizovanie rôznych pútí, ako do Nitry a Šaštína. Členská základňa pri vzniku klubu roku 1990 mala 149 členov. V súčasnosti má KDH 41 členov. KDH sa angažuje aj v oblasti kultúry, a to formou miestneho spevokolu - detí i dospelých.

Strana demokratickej ľavice

Táto politická strana v Lukáčovciach vznikla transformáciou z Komunistickej strany Slovenska v roku 1991. V súčasnosti má 9 členov. Predsedom strany je Michal Brezoľubský.

Podstatou a zmyslom činnosti SDĽ je presadzovanie dôstojných dobe primeraných potrieb a záujmov občanov obce. Strana podporuje ochranu demokratického zriadenia, presadzuje národnú a konfesijnú znášanlivosť na občianskom princípe.

Kresťansko-demokratická mládež

Kresťansko-demokratická mládež v obci je aktívna najmä v oblasti kultúry. Osobitne sa to prejavuje spevokolom, ktorého zakladateľom bol Jozef Zachar za pomoci vdp. farára Štefana Herényiho v roku 1983. Účinkujú so zborovým spevom na svätých omšiach, pri cirkevných i iných sviatkoch a niekedy aj vo všedné dni. Pravidelne pripravujú program k jasičkovej pobožnosti, na Nový rok, na Veľkú noc a v mesiacoch, ktoré sú zasvätené k úcte Panne Márii. Zúčastňujú sa rôznych súťaží v speve s náboženskou tematikou a na stretnutiach kresťanskej mládeže.

BUDOVANIE OBCE V NEDÁVNEJ MINULOSTI

V povojnovom období sa mnohí, predovšetkým mladí obyvatelia odsťahovali do miest. V roku 1961 mala obec 1544 obyvateľov, v roku 1970 -

nájdenny aj posvätný kameň, natretý na červeno, označený krížom". Ako už z formulácie textu vyplýva, ani sám autor zápisu, vtedajší správca farnosti Gašpar David (1765-1789) sa plne nestotožňoval s týmto tvrdením. Keby bola legenda pravdivá, tak by sa v kaštieli mala nachádzať templárska pevnosť - komenda. Boli to uzavreté správne a hospodárske centrá, v ktorých sa organizoval duchovný aj vojenský život rytierov a bratov, a taktiež sa vykonávali všetky základné poľnohospodárske a remeselnícke práce. Naviac znakom templárov bol červený kríž na bielom poli, vo vizitácii sa spomína červený kameň s krížom. Ani zápis z roku 1780 a ani nijaká iná skutočnosť nepotvrdzuje, že by tu templári boli niekedy sídlili. Aj najnovšie rozbor pôsobenia rádu na Slovensku prítomnosť templárov na našom území skôr vylučujú.

Za prvý skutočný opis kaštieľa považujeme záznam z roku 1736, kde je napísané: „Na území našej obce máme kaštieľ, vystavaný v štvorcovej forme, ktorého stredná časť je dvojposchodová. Na hornom poschodí (neznámy autor textu tým myslí 1. poschodie - J. H.) je 5 štukatúrami ozdobených miestností, 2 rondely so štukatúrami a hlavný palác bez výzdoby. Na dolnom poschodí (myslí sa tým prízemie - J. H.) sú menšie izby a jeden dvor, 4 pivnice na uschovávanie rôznych vecí, 8 izieb s podlahou a 4 honosné miestnosti pre vznešeného pána baróna Ladislava Sándora. Pivovar je v súčasnosti prázdny". Výpočet zariadení ďalej dopĺňa: „kuchyňa s pivnicou, vinne pivnice pre 1 000 vedier (myslí sa asi okovov, 1 okov mal obsah ca 50 l - J. H.) vína, ktoré sa tu dobre zachováva. V kaštieli je murovaná kamenná studňa, hlboká asi 7 stôp (ca 13,3 m), v ktorej je vždy dobrá voda. V stajni je 8 oddelení pre kone. Brána kaštieľa je klenbová. Za kaštieľom je záhrada s ovocnými stromami a 3 miestnosti na uskladnenie ovocia a dom záhradníka". Tolkovi k opisu z roku 1736.

Dnes už je pamiatka v dezolátnom stave. Po druhej svetovej vojne sa využívala rôzne. Boli tu sklady poľnohospodárskych podnikov, požiarna zbrojnica, klub mládeže a tiež ju upravili na obytné účely. Postupne chátrala a teraz už len obvodové múry a veže na nárožiach dokladajú bývalý impozantný výzor pevnosti. Ku kaštieľu patrila pamiatkovo chránená záhrada, ktorý však už zanikol.

V súčasnosti Poľnohospodárske družstvo využíva pivnice ako sklad pre svoje produkty. Pri rozširovaní vchodu do pivničných priestorov koncom roku 1993 pod východnou vežou sa obnažil profil priliehajúcej časti nádvorja. Ako sme zistili, podlažná správa je prevrstvená asi 80 cm mocnou hneudou splachovou vrstvou, ktorá neobsahuje stopy po osídlení. Na ňu dosadá vrstva z 20. stor. V správi sa však vyčrtali zvyšky dvanástich hrobových jám. Išlo o také malé torzá, že okrem niekoľkých zotretých kostí sa z nich žiadny materiál nezískal.

Evidenčný list o kaštieli v archíve Pamiatkového ústavu, uložený v stredisku v Nitre popisuje kaštieľ takto: „Je to jednoposchodová štvorkrídla budova s hranatými nárožnými vežami. Fasády sú hladké, iba na nároží severovýchodného krídla vidno zbytky maľovaných sgrafit. Miestnosti v prízemí severovýchodného traktu majú valené klenby a lunety, v baštách sú krížové hrebienkové klenby.“ Po obhliadke objektu s popisom prízemia súhlasíme s tou pripomienkou, že spôsob úpravy okien, pôvodne asi strielňí, a tvar klenieb vo východnej veži nabáda k úvahe, že neskôr mohla byť využívaná ako kaplnka. V priečelí obvodových stien, najmä z vnútornej strany vidno štrbinové strielne v oblúkovitých výklenkoch, patriace ku gotickej fáze výstavby objektu. Dnes viditeľné stavebné slohové detaily potvrdzujú datovanie výstavby do druhej polovice 15. stor. Prípadnú staršiu fázu opevnenia by mohol doložiť len archeologický a podrobný stavebno-historický výskum. Vrstva vo východnej časti nádvorja však upozorňuje, že v tých miestach nemožno očakávať staršiu stredovekú stavbu. Ak by sme toto pozorovanie zovšeobecnilí, kaštieľ v 15. stor. postavili na „zelenej lúke“.

Kaplnka Panny Márie Šaštínskej

V kanonickej vizitácii z roku 1755 sa uvádza, že „popri kostole jestvovala aj kaplnka Panny Márie Šaštínskej, s dvomi oltármi. Jeden bol zasvätený Panne Márii Šaštínskej a druhý sv. Jánovi Nepomuckému“. Kaplnku vybudovali v roku 1733 za farára Juraja Göröggha (1722-1747) z milodarov ľudu.

Podľa popisu P. Rusa stála na pozemku učiteľa-organistu. Zdroj, podľa ktorého autor uviedol miesto kde sa kaplnka nachádzala, nepoznáme. Slovo „popri“ vo vizitácii možno vyložiť i ako „okrem“. V tom prípade sú známe indicie, ktoré potvrdzujú slová P. Rusa.

Polohu pozemku učiteľa-organistu starší občania Lukáčovci vedia ešte i dnes určiť. K lokalizácii stavby na tejto parcele poskytol hodnoverné údaje Pavol František Prosnan. Koncom šesťdesiatych rokov sa pri zemných prácach v priestore medzi dnešnou požiarňou zbrojnicou a cestou, za sochou Panny Márie Sedembolestnej našli zvyšky stavby, vybudované z tehál s kolkom EN (t. j. Episcopatus Nitriensis).

Socha Panny Márie Sedembolestnej

Na rázcestí za mostom, vpravo od cesty vedúcej do Alekšíniec stojí kríž s korpusom z roku 1852. Pod ním je na piedestále umiestnená Panna Mária Sedembolestná. Na plechovej tabuľke pripevnej na podstavec je text: KU CTI UKRÍŽOVANÉMU POSTAVIŤ DALA EVA NAGY. Na náklady obce pamiatku v roku 1993 opravili.

LUKÁČOVCE VČERA A DNES

Dominik Mucha

SAMOSPRÁVA OBCE

V roku 1990 zákonmi zrušili Národné výbory všetkých úrovní a opätovne sa vytvorila inštitúcia obecných samospráv. U nás funkciu výkonnej moci vykonáva Obecný úrad Lukáčovce. V dňoch 23. a 24. novembra 1990 sa uskutočnili voľby starostu obce a poslancov Obecného zastupiteľstva.

Za starostu Lukáčovci bol zvolený Mucha Dominik a za členov Obecného zastupiteľstva nasledovní poslanci:

Hraška Štefan - zástupca starostu
 Babulicová Helena
 Bošanský Vojtech
 Fačkovcová Viera
 Hraška Miroslav
 Kališ Marián - odstúpil, nahradil ho Černý Peter
 Ing. Klepancová Marta
 Lukáčik Marián - odstúpil, nahradil ho Vančo Jozef
 Oravec Július
 Šajter František
 Ing. Teplanský Eduard
 Venény Jozef

Vedenie obce sa snaží o zveľaďovanie našej obce. V súlade s volebným programom, potrebami obce a finančnými možnosťami sa od roku 1990 vyasfaltovala prístupová cesta do miestneho parku, chodníky na cintoríne a parkovisko pri Dome smútku. Začalo sa pripravovať otvorenie nového vodného zdroja, ktoré sa aj v roku 1992 uskutočnilo. Od roku 1993 sa buduje celoobecný vodovod v hodnote 23 miliónov Sk. Na základe výsledkov konkurzného konania výstavbu vodovodu v roku 1993 začala stavebno-montážna firma Staveko Nitra. Práce na vodovode pokračujú i v súčasnom období. Doteraz sa všetko urobilo z vlastných, obecných finančných prostriedkov. Vedenie obce chce pre občanov perspektívne zabezpečiť: všeobecného lekára, detského lekára, zubného lekára, opatrovateľskú službu pre starších, chorých a nevládných, športovú, výmenu propán-butánových fliaš a iné.

Veríme, že Lukáčovce budú peknou a prosperujúcou obcou, v ktorej sa každý bude dobre cítiť.

1778 - Michal Trebichalsky
1779 - Joannes Timoradsky
1780 - Peter Buchta
1781 - Tomas Zavarzky
1782 - Joannes Timoradsky
1783 - Joannes Gaidosz

Ako pomocníci sa v rokoch 1771 - 1783 spomínajú: v r. 1771 - Imrich Turcsek, Misso Ozorovsky, Martinus Drgo, Misso Izrahel; v r. 1772 - Andris Trebichalsky, Jano Gajdos; v r. 1773 - Andris Krivacik, Imrich Turcsek, Jano Timoraczky, Tomass Zavaczky; v r. 1774 - Jano Guthier, Jano Gajdos, Jano Galbavi; v r. 1776 - Andris Trebichawzky, Jano Gunyar, Gyuro Adamcsik, Jano Valo; v r. 1778 - Jano Gajdos a Michal Kriwaczik; v r. 1779 - Michael Israel, Michael Krivaczek, Andreas Trebichalsky; v r. 1780 - Misso Kriwaček, Jano Babinec; v r. 1781 - Andris Trebichalsky, Miso Krivacsik; v r. 1782 - Ondrej Trebisovsky, Imrich Turcsak a v r. 1783 - Joannes Babinecs a Georgius Gaidosz.

V 19. stor. a až do roku 1922 Lukáčovce administratívne patrili pod slúžnovský úrad v Hlohovci a v Topoľčanoch.

Vďaka nastoleniu demokracie v Československu v roku 1923 vznikla obecná samospráva s voleným starostom. Počas existencie samospráv sa vo funkcii starostov vystriedali Jindřich Rolfes (od 1923), Michal Gajdoš (od 1931) a Štefan Mečár (od 1938).

Po vzniku Slovenského štátu v obci zriadili Vládny komisariát. Ešte v roku 1938 za komisára vymenovali Alberta Sulgena, v roku 1940 Štefana Babulica.

Po II. svetovej vojne vznikla inštitúcia Národných výborov. Prvým predsedom od roku 1946 bol Štefan Cok. Po februárovom prevrate v roku 1948 v obci zriadili Miestny národný výbor. Jeho predsedom bol vtedy Michal Mošat. Po ňom obecné záležitosti spravovali títo predsedovia: Jozef Hanák (od 1960), Peter Gajarský (od 1964), František Kucko (od 1976) a Dominik Mucha (od 1981).

Socha sv. Jána Nepomuckého

Oproti soche Panny Márie Sedembolestnej, na opačnej strane cesty je umiestnená socha sv. Jána Nepomuckého v biskupskom rúchu. K jeho insígniám patrí kríž s telom Krista, ktorý drží vpravo v náručí. Socha stojí na ihlanovitom piedestáli. Okolo zosilnenej podstavy je vytesaný nápis DIFFAMARE CAVE NAM REVOLCARE GRAVE 1781, čo vo voľnom preklade znamená porekadlo „Chráň sa ohovárať, lebo ťažko je odvolávať“. V roku 1993 nátery na pamiatke obnovili.

Božie muky

Ešte donedávna v hornej časti obce nazývanej Osada stáli nad cestou Božie muky. Pozostávali z kamenného štvorhranného stĺpa, ukončeného nikami so svätými obrázkami orientovanými podľa svetových strán. Severne od popisovanej pamiatky sa podľa kronikára v minulosti vyorávali a boli vykopané „šable, bodáky, helmy, nádoby rozličnej podoby a množstvo ľudských kostí“. Tieto predmety sa však nedokumentovali a preto ich ani nevieme datovať. Parcelu, na ktorej Božie muky stáli dnes možno identifikovať podľa provizórneho kríža, pripevneného na jej opltenie pri ceste.

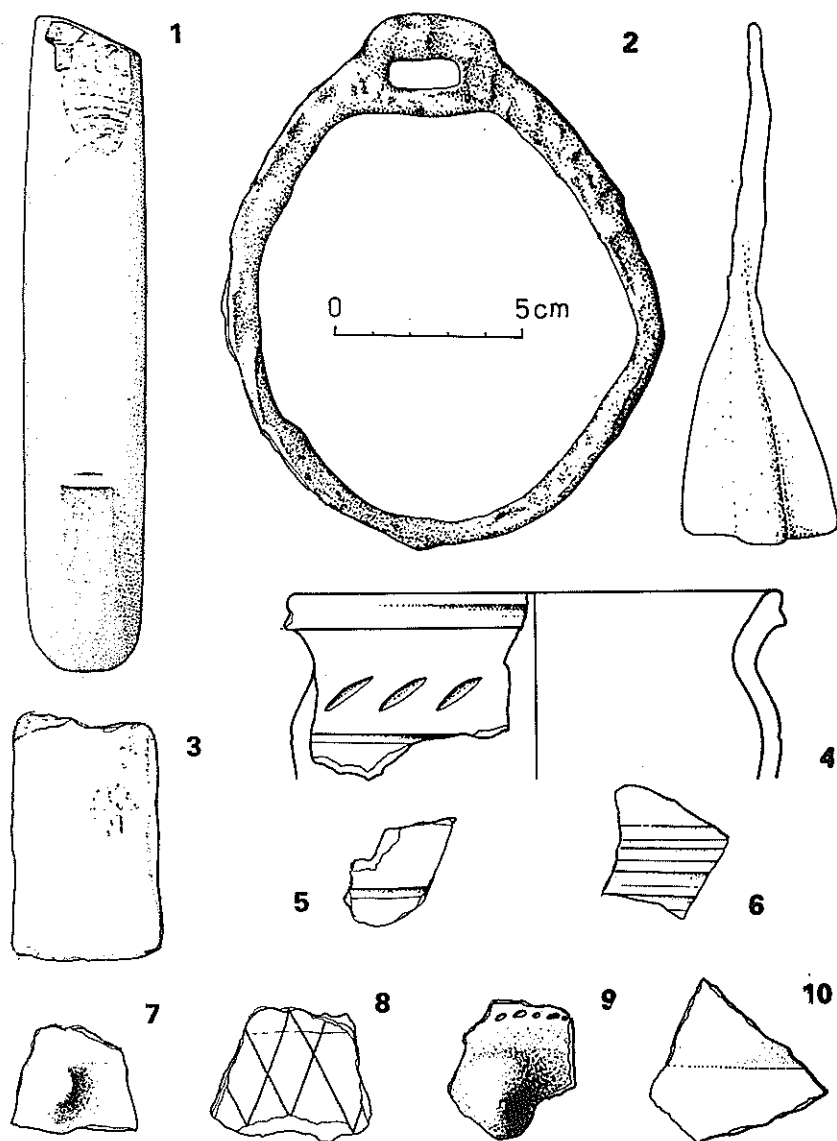
Kaplnka sv. Floriána

Nad zárezom Vičej jamy, medzi štyrmi lipami stojí udržiavaná kaplnka. Na počesť sv. Floriána, ochrancu pred požiarmi ju dali postaviť štyri rodiny Gajdošových v roku 1880. Podľa ľudového rozprávania, ktoré zaznamenal P. Rus i kronikár I. Zachar, na jej mieste pôvodne stál drevený stĺp s obrazom či sochou Panny Márie.

Kopytovitý klin zo záhrady domu č. p. 278

Pán Jozef Cebo poskytol na zdokumentovanie kopytovitý klin vyhotovený zo sivozelenkastej, jemnozrnnej aktinoliticko-chloritickej bridlice, aká sa vyskytuje v oblastiach Álp (obr. 13:1). Pred asi dvomi desaťročiami ho našiel otec majiteľa v záhrade za domom. Ide o predmet, ktorý datujeme do mladšej doby kamennej.

Parcela pána Ceba leží mierne obďaleč pozdĺž východnej steny kaštieľa. Podľa popisu kronikára, záznamu v dokumentačnom oddelení Archeologického ústavu SAV ako i očitých svedkov sa pri zemných prácach východne od kaštieľa často prichádzalo na ľudské kostry. Zvyšky dvoch hrobových jám sme našli i vo východnej časti nádvorja kaštieľa pri obhliadke v roku 1994.

Obr. 13. Nálezy z rôznych polôh. 1 - záhrada J. Ceba; 2 - dom E. Gajdoša; 3-10 - Jutrá.

V minulosti sa uvažovalo o tom, že kostry sú dôkazom prítomnosti rádu templárov v kaštieli, a že okolo kaplnky vo východnej veži pochovávali svojich

oveľa skôr než sa objavuje na písomnostiach - pravdepodobne už v 17. storočí. Nebolo zriedkavosťou, že obce s malou písomnou agendou využívali staré typárie až do ich úplného opotrebovania, lebo pri právnom zhodnotení písomností nezáležalo na roku vzniku pečatidla, ale na obraze pečate. Tým by sme mohli posunúť vznik tohto typu lukáčovskej pečate až do 17. storočia.

Pri vytváraní nového znaku Lukáčoviec sa zbral do úvahy predovšetkým obraz vyššie spomenutej pečate. Preto sa do stredu znaku dal sediaci biskup so zvýraznením odznakov jeho postavenia. Nový erb obce je možné popísať nasledovne: na modrom pozadí je umiestnená strieborná postava sediaceho sv. Martina. Berla a krížik na mitre sú zlaté. Obrázok súčasného erbu je na obálke tejto knihy.

OBEČNÁ SAMOSPRÁVA

Reprezentantom každej väčšej obce v rámci stredovekého a novovekého Uhorska (teda aj Slovenska) bol richtár. Richtár, v latinských prameňoch označovaný aj ako iudex, spolu so 4 pomocníkmi (prísažnými - lebo prisahali na pravdu spolu s richtárom, boženici) reprezentoval obec nielen vo vnútri - medzi obyvateľmi, ale aj navonok - voči miestnemu zemepánovi. Richtár mal v svojom dome, kde prebiehali všetky zasadnutia obecnej rady, v truhlici uložené aj základné dokumenty k obci (napr. jej vyňatie z právomoci niektorého zemepána, jej výsadné práva), peniaze, symboly obce aj richtárskeho úradu. Richtár bol vyberaný spomedzi najbohatších a najzaslúžnejších obyvateľov obce. Obyčajne to bol niektorý z predstavených niektorého z miestnych remeselníckych cechov.

Podobne to bolo aj v Lukáčovciach. Žiaľ, dodnes sa nezachoval, alebo ho zatiaľ nepoznáme, nejaký súvislejší súbor písomností, ktoré vznikli činnosťou obecnej samosprávy. Aj napriek tomu poznáme aspoň mená niektorých richtárov a ich pomocníkov z rokov 1392 - 1783. V richtárskom úrade sa vystriedali títo obyvatelia:

- 1392 - Nicolaus de Barachka (Mikuláš z Bardoňova)
- 1626 - Matthias Krall
- 1697 - Georgius Lutowsky
- 1736 - Joannes Czebo
- 1771 - Misso Galbawy
- 1772 - Misso Hondrcs
- 1773 - Misso Babka
- 1774 - Misso Galbawy
- 1776 - Misso Galbawy

Obr. 18. Obecná pečať použitá na listinách z rokov 1771-1783.

vyhlásenia zhotovil neznámy pisár a členovia obecnej rady - včítane richtára ho „podpísali“ - pridali za seba krížik.

Na pečati z Lukáčoviec z rokov 1771-1783 je viacero zaujímavostí. Je zrejmé, že postavu z pečate je treba identifikovať ako biskupa - sv. Martina, ktorému bol zasvätený aj miestny farský kostol zbúraný okolo roku 1790. Nie je to nič prekvapujúce. Už J. Novák poukázal na fakt, že symbolika všetkých našich obcí je bez výnimky jednotná. Ich prvým znamením je vždy patrón farského kostola. Tento znak nie je možné považovať za heraldicky správny erb, lebo predstavuje len symbol obce. Niektoré slovenské obce neskôr prešli od obrazu patrónov kostola k používaniu erbov s časťami znakov svojich zemepánov, resp. si vytvorili úplne nový erb obsahujúci určité danosti typické len pre tú - ktorú lokalitu. Väčšinou sú to tzv. zamestnanecké motívy - poľnohospodárske, drevorubačské a vinohradnícke nástroje v rôznych farebných kombináciách. Zdá sa, že Lukáčovce zostali pri prvom štádiu vývoja svojho znaku, lebo používali len pečať s obrazom svojho patróna - sv. Martina. Preto je nutné chápať ho aj v súčasnosti ako závažný symbol obce.

Ďalšou zvláštnosťou tejto pečate je jej legenda. Dobré vytváranie písmen, ich jemná kresba, obrúbenie textu drobným lístkovým alebo retiazkovým ornamentom môže poukazovať na fakt, že typárium pečate vzniklo

zosnulých. Okrem iných dôvodov je takýto výklad nepravdepodobný už preto, že okolo kaštieľa sa v týchto miestach tiahla široká priekopa. Nález kopytovitého klinu stavia interpretáciu nálezov kostier do iného svetla. Vzhľadom na jeho zachovalosť odôvodnene uvažujeme, že pochádza z hrobu. Je možné a pravdepodobné, že v týchto miestach sa nachádza pohrebisko, ktoré je pozostatkom po prvých kolonizátoroch lukáčovského chotára v dobe kamennej.

Praveké sídlisko a staromadžarské pohrebisko pri dome č. p. 98

Koncom sedemdesiatych rokov pri stavbe domu Emila Gajdoša sa našli črepy, dokumentujúce osídlenie polohy v praveku, G. Březinovou rámcovo datované do obdobia eneolitu. Okrem toho sa pri zemných prácach v sprášovom podlaží vyčítali tri tmavé obdĺžniky, zjavne stopy po hrobových jamách. Jednu z nich čiastočne porušili. Okrem kostí sa v nej našiel železný strmeň staromadžarského pôvodu (obr. 13:2). Datujeme ho do prvej polovice 10. stor. Nálezy odovzdal do Vlastivedného múzea v Topolčanoch brat staviteľa, Ján Gajdoš. V súčasnosti sú deponované v Archeologickom ústave SAV v Nitre.

Nálezisko sa nachádza na hrane terasy nad miernym ľavobrežným svahom Blatiny na dolnom konci obce. Na prilahlej východnej parcele sa v súčasnosti stavia dom. Podľa slov jeho majiteľa sa tu pri zemných prácach na žiadne hroby nenatrafilo. V čase obhliadky na jar 1994 sa v stavebnej jame pívnice, ani v jej profile žiadne hroby ani stopy po sídlisku nečítali.

Medailón zo záhrady domu č. p. 179

Začiatkom deväťdesiatych rokov Helena Schmidtová pri okopávaní vo svojej záhrade našla medailón, ktorý poskytla na zdokumentovanie. Nálezisko sa nachádza na miernom pravobrežnom svahu Blatiny na dolnom konci dediny.

Mosadzný oválny medailón s uškom na zavesenie je peknou umeleckou prácou, dokumentujúcou úroveň medailérskej tvorby v dobe neskorého baroka (obr. 14). Na jednej strane je zobrazený sv. Ján Nepomucký so svojimi atribútmi. O pravé plece má opretý kríž s korpusom, v ľavej ruke drží mučednícky palmový list. Okolo hlavy má lúčovitú gloriolu s piatimi hviezdami. Obraz je doplnený nápisom S. IOANN PAT. Opačná strana je zdobená veľmi pôsobivou kompozíciou Mariazelskej Madony. V strede je postava Madony s dieťaťom v náručí. Postavy majú koruny, Panna Mária so závojom. Ornament rúch pripomína výšivku. Je tu i námet korunovácie Panny Márie dvomi vznášajúcimi sa anjelíkmi. Bohorodička stojí v oblakoch, po stranách ju symbolicky pridržajú dvaja anjeli. Výjav dopĺňa nápis S. M(AR)IA ZELL S. Ideová a tematická náplň spolu s výtvarným riešením a použitým materiálom medailónu datujú do druhej polovice 18. stor.

Obr. 14. Medailón zo záhrady rodiny Schmidtových. Mierka 1 : 1.

EXTRAVILÁN

Socha sv. Urbana

Na miestach bývalých viníc v južnej časti katastra sa dochovala socha postavená na počesť sv. Urbana, patróna a ochrancu vinohradov. Predstavuje ju biskup s berlou, vľavo v náručí drží bibliu a strapce hrozna (obr. 15). Sochu, stojacu na vysokom stĺpe podopiera železná konštrukcia. Päta podstavy tejto pôsobivej umelecko-historickej pamiatky nesie dátum 1801. Žiaľ, piedestál je znehodnotený insitným nápisom a kresbou strapcov olejovou farbou.

Jutrá

Pri opakovaných povrchových prieskumoch v rokoch 1993 a 1994 v polohe Jutrá sa podarilo získať početný archeologický materiál, ako i zhruba zistiť rozsah lokality. Ide o výšinné sídlisko s rozlohou asi 10 ha, rozprestierajúce sa na chrbte pahorkatinnej vyvýšeniny južne od rybníkov.

Najstaršie osídlenie lokality zatiaľ dokumentuje nález plochej brúsenej sekerky vyhotovenej z jemnozrnnnej aktinolitovej bridlice s obsahom magnetitu. Výskyt tejto suroviny sa kladie do južnejších oblastí Európy, ako sú napríklad Alpy v Rakúsku, severné Taliansko. (obr. 13:3). Podľa tvaru ju rámcovo datujeme do obdobia eneolitu až staršej doby bronzovej. Do

OBECNÁ PEČAŤ A ERB LUKÁČOVIEC

Jedným z dôkazov určitej politickej, správnej a ekonomickej vyspelosti obcí na Slovensku bolo aj vytvorenie si vlastnej obecnej pečate a jej používanie pri písomnom styku s okolím. Pretože dediny a obce mali pomerne malú písomnú agendu - lebo dlhé stáročia len plnili rozkazy svojich zemepánov, riešili sa tu len drobné súdne spory a rodinné záležitosti (najmä pri delení majetku). Kvôli upresneniu výšky poddanských dávok bolo nutné viesť aj evidenciu obyvateľov. Preto sa aj písomná agenda obcí začína omnoho neskôr ako v hospodársky a politicky vyspelých mestech a mestách.

Podobne to bolo aj v Lukáčovciach. Najstarší dosiaľ známy doklad o použití obecnej pečate uvádza v svojej práci o mestských a obecných erboch J. Novák. Na liste z 30. júna 1697 „zhotovenej v dome richtára G. Lutowského“ spísanej pre „richtára a ourad (t. j. obecný úrad - J. H.) pociťovej dediny Lukáčoveckej“ notárom Michaelom Petrowiczom sa objavuje do papiera odtlačená pečať. Žiaľ, v súčasnosti je veľmi slabo zachovaná. Zreteľne na nej vidno iba dva dolava naklonené latinské kríže. Obráz postavy medzi krížmi (podľa J. Nováka je tu zobrazený niektorý zo svätcov), ako aj legenda sú dnes nečitateľné. Z textu listu vyplýva, že bol spísaný na popud trnavského mešťana Pavla Trubiša. V liste sa jedná o pozostalostné pokračovanie. Napísal ho M. Petrowicz v prítomnosti obecnej rady. Je tu zdôraznené, že členovia rady list nepísali, iba predstúpili pred notára. Je pravdepodobné, že na liste bola pripojená pečať Lukáčoviec. Ale pretože nevieme, či použili obecné pečatidlo (typárium), mohla tu byť použitá akákoľvek iná pečať s právnou silou (napr. pečať niektorého miestneho šľachtica, notára, prepožičaná pečať od blízkej obce alebo mesta a pod.).

V celkom zreteľnej forme sa pečať Lukáčoviec (odtlačená do červeného vosku a aj papiera) objavuje až v roku 1771. Zatiaľ poznáme jej používanie iba v rozpätí rokov 1771 až 1783. Je na nej zobrazený v plášti zahalený sediaci biskup s odznakmi svojej hodnosti - berlou a mitrou. Na krku má zavesený veľký kríž. Opis pečate znie SIGILVM LAKACSIENSE, v preklade PEČAŤ LUKÁČOVIEC (obr. 18). Pečať sa objavuje na písomnostiach z obdobia zavádzania urbárov za Márie Terézie. Boli to súpisov poddanských povinností, ich daní, dnes nám ukazujú sociálne rozvrstvenie obyvateľov obcí. Obecná rada v rokoch 1771-1783 opätovne každoročne prehlasuje, že: „proti slawnemu panstwu nasemu najmensej ponosy nemame“. Aj takto sa dokazovalo, že obyvatelia obcí neboli prefažovaní robotnými povinnosťami, a že sa ich zemepáni o nich „príkladne“ starajú. Pretože v tejto dobe vedelo len málo ľudí čítať a písať, všetky spomenuté úradné

rené. Sú tu aj typicky slovenské priezviská ako napr. Štastní, Šošovička, Ozobaný, Hľub, Surový, ale aj prevzaté od iných etnických skupín - Heňo, Migo, Myzgovsky (má byť asi Miškovský), Bosňak, Herczius a pod. Niektoré poukazujú na pôvodné zamestnanie svojich nositeľov (resp. ich predkov): Mlinár, Kováč, Husár, Gajdoš, Valach, Masár. Iné na fakt, odkiaľ rodina pôvodne pochádzala: Andačský, Urmínsky, Bolerázsky, Kovarský, Norovský, Ardanovský. Boli tu však aj Kral, či Cisársky, ale aj Jiskra. Je možné, že priezvisko zdedil po slávnom bratríckom vodcovi Jánovi Jiskrovi z Brandýsa, ktorý žil koncom 15. stor. Niektoré priezviská nie je možné bližšie interpretovať, ale aj tak sú pozoruhodné - napríklad Netreba.

Trochu iné zloženie obyvateľstva obce vidíme na podklade súpisu z roku 1664-1665. Je tu spomenutých len 19 rôznych priezvisk - miestny šľachtic Ján Sándor a poddaní Babinács, Benus, Beresznancký, Csenka, Farkas, Filinkár, Gergol, Hrenko, Isztebnyi, Lutrinský, Lovászky, Matus, Oravanszky, Pásztor, Szlavik, Sztrapatý, Urmínsky, Zeman. V roku 1697 sa v liste s použitím prvej obecnej (?) pečate spomína len 5 rodín: Gaddos = Gajdoš, Gregor, Lutowsky, Ozorowsky a Strbak, lebo len tieto boli zainteresované v pozostalostnom konaní. V urbári nitrianskeho biskupstva z roku 1736 je podchytených skoro 80 rôznych priezvisk, z ktorých najrozšírenejšie sú: Timoradský, Trebichalský, Ozorovský, Hlavatý, Babka. Zaujímavé je meno typu Holota. Vidno aj príchod nových národností, a to českej - Kriváček; židovskej - Izrael, Izák. Objavujú sa aj mená nových prisťahovalcov z blízkeho okolia: Brezolubský, Slatinoveckí, Harčačovský, Vestenický, Hubnickí a pod. Snáď najpozoruhodnejším priezviskom zaznamenaným v roku 1736 je rodina Kalifačovských. Priezvisko sa k nám mohlo dostať viacerými spôsobmi - buď cez Turkov (kalíf bol najvyšším panovníkom v arabských, neskôr aj v maurských zemiach), alebo cez Židov (skomolením biblického mena Kaifáš). Z rokov 1771-1783 síce poznáme priezviská a mená richtárov a prísažných, ale aj tak vidno, že najrozšírenejšími a najbohatšími rodinami v tomto čase boli Babka, Galbavý, Gajdoš, Timoradský, Trebichalský, Kriváček a Izrael. Posledným prameňom k poznaniu priezvisk obyvateľov Lukáčoviec je súpis občanov z roku 1821. Okrem už vyššie spomenutých rodín sa tu objavujú aj ďalšie mená nie slovenskej národnosti ale českej: Kratochvíla, Prochászka, Václav Nádvorný, a moravskej: Hanák, ale aj Švajčár (celkove tu bolo 6 osôb v rámci rodiny), Žid = Judeus (5 ľudí), Grék (?) vo forme Goregh (4 osoby). V rokoch okolo 1821 už bol pohyb obyvateľov štátu pomerne veľký, lebo veľký rozvoj priemyslu a nové techniky v poľnohospodárstve si vyžadovali značný počet voľných pracovných síl. Je však aj možné, že časť z nových prisťahovalcov prišla spolu so svojimi zemepánmi.

Obr. 15. Socha sv. Urbana.

počiatkov strednej doby bronzovej, do počiatočnej fázy karpatskej mohylovej kultúry patria zlomky keramiky zobrazené na obr. 13:7-10. Podľa určitých charakteristických znakov vidno na nich ešte pokračovanie tradícií hrnčiarskeho starobronzovej maďarovskej kultúry. Stredoveké osídlenie sa sústreďovalo viac vo východnej časti lokality, na juhovýchodnom svahu oproti Stanovištu. Jeden črep z ústia nádoby je vyhotovený zo sludnatej hliny. Okraj je prežliabnutý, hrdlo zdobené šikmými vrypami, pod nimi obieha rytá línia (obr. 13:4). Rámcovo ho datujeme do 11. - 12. stor. Použitý materiál a výzdoba tela obežnými kanelúrami na ďalšom črepe (obr. 13:6) sa najčastejšie vyskytuje v nálezových súboroch zo 14. - 15. stor. Črep s rytou líniou (obr. 13:5) možno len rámcovo datovať do stredoveku.

Nálezy sú uložené v Archeologickom ústave SAV.

Ravasník

Pri povrchovom prieskume za juhovýchodným cípom lesíka Koziarka, v dolinke polohy Ravasník v roku 1976 J. Bárta a J. Bujna našli stredoveký črep, ktorý bližšie nedatovali.

Nález je deponovaný v Archeologickom ústave SAV.

Chrenové

Asi 200 m od Blatiny, na miernom pravobrežnom svahu počas povrchového prieskumu v roku 1976 J. Bárta a J. Bujna objavili mnohokultúrne sídlisko. Nálezy rámcovo dávali do obdobia mladého neolitu (lengyelská kultúra ?), do doby rímskej a stredoveku.

Súbor predmetov je uložený v Archeologickom ústave SAV v Nitre.

Stará hora

V časti chotára nazývanom Stará hora v päťdesiatych rokoch našli poklad mincí. Niekoľko exemplárov získal do svojej zbierky Ján Gajdoš, ktorý ich ochotne poskytol na zdokumentovanie.

Dostupné mince dokladajú, že poklad pochádzal z čias cisára Leopolda I. (1657-1705). Ide o tri strieborné grajciarové razby Leopolda I. z rokov 1664, 1673 a 1685. Štvrtou mincou zo zbierky je strieborný groš olomouckého biskupa Karola z roku 1670. Najmladšia minca (1685) je dolnou hranicou datovania uloženia pokladu do zeme.

Nálezy leopoldovských mincí z katastra Lukáčoviec uvádza aj P. Rus. Podľa nedatovaného záznamu v numizmatickom pracovisku Archeologického ústavu SAV si dal neznámy občan Lukáčoviec posúdiť dva strieborné peniaze - pätnásťgrajciar a šesťgrajciar cisára Leopolda I. z rokov 1673 a 1696.

NELOKALIZOVANÉ NÁLEZY

Rímske mince

Z katastra Lukáčoviec pochádza značný počet rímskych mincí, ktorých miesto nálezu nie je známe. O strieborných minciach rímskeho cisára Trajána z roku 117 informoval P. Rus, ktorý ich videl v Národnom múzeu v Prahe. Ďalšie popísal V. Ondrouch vo svojej súpisovej práci o nálezoch mincí na Slovensku. Ide o neznámy počet bližšie neurčených razieb Septima Severa (193-211).

Učiteľ P. Boleček v roku 1968 požiadal E. Kolníkovú o odborné posúdenie svojej zbierky. Mince, ktoré boli vyorané v neznámej dobe na rôznych miestach v chotári Lukáčoviec, mu dali deti. Medzi nimi bol republikánsky strieborný serratus z obdobia okolo roku 58 pred n. l., strieborný denár cisára Vespasiána z roku 74 n. l. a antoninianus cisára Aureliána z rokov 270-275.

ciálne postavenie a počet usadlostí v ktorých žili. Takto je spomenutých 69 rodín obyvateľov Lukáčoviec. Z toho 14 rodín boli želiari s domami. Od roku 1784 máme údaje aj k presnému vyjadreniu počtu obyvateľov Lukáčoviec. Prvý celouhorský súpis občanov štátu vykonaný na príkaz cisára Jozefa II. (1780-1790) v rokoch 1784-1787 uvádza, že obec mala v tomto čase 552 občanov. V roku 1812 ich už bolo 576, 1821 sa počet zmenšil na 558, 1828 ale zvýšil na 595 ľudí. V roku 1831 prebehla v Nitrianskej oblasti jedna z najstrašnejších epidémií cholery. V Lukáčovciach na ňu umrelo 52 ľudí. Od roku 1836 začína počet občanov Lukáčoviec výrazne narastať. Podľa cirkevných schematizmov ostrihomského arcibiskupstva (kde sú súpisy farníkov a farností o.i. aj z celého Slovenska) mala obec v roku 1836 až 661 obyvateľov. Do roku 1845 ich počet vzrástol na 750, ale medzi rokmi 1845 až 1848 muselo dôjsť k ďalšej epidémii, lebo ročný prehľad ostrihomského arcibiskupstva z roku 1848 uvádza pre Lukáčovce len 682 osôb. Od roku 1848 nastáva opätovný nárast občanov, lebo v roku 1867 sa spomína už 798 ľudí. V roku 1867 sa však prejavila ďalšia vlna epidémie cholery, ktorá si len v obci vyžiadala 65 obetí. Od roku 1868 sa počet občanov opäť pomaly zvyšuje. Zo 731 ľudí na 850 osôb v roku 1890. Medzi rokmi 1890-1894 však postihla Lukáčovce posledná vlna cholery. Ročenka z roku 1894 uvádza len 712 obyvateľov, čo znamená, že v dôsledku choroby zomrelo 138 ľudí. Pre obec to bola strašná rana. Veď len počas 19. stor. tu skonalo skoro 330 ľudí! Preto ročenka z roku 1903 uvádza presne také isté zloženie obyvateľstva obce ako v roku 1894! Katolíkov bolo vtedy 660, evanjelikov 7, Židov 45. Až okolo roku 1905 došlo v Lukáčovciach k zlepšeniu hygienických a sociálnych pomerov, preto sa aj postupne zvyšuje počet obyvateľov obce. V roku 1905 tu bolo 758 ľudí, v rokoch 1910-1912 - 1035 až 1040 osôb. Pre rok 1917 sa uvádza 1064 obyvateľov. Počas prvej svetovej vojny z obce zahynulo 38 občanov. Ich mená sú uvedené na pomníku padlých na miestnom cintoríne. Až do roku 1961 Lukáčovce zaznamenávajú stále zvýšenie počtu svojich obyvateľov. V roku 1921 - 1074 občanov, 1930 - 1116, 1940 - 1350, 1948 - 1415, 1961 - 1544. Potom nastáva opätovný pokles - ľudia sa presťahovávali kvôli práci a lepšiemu bývaniu do okolitých miest. Sčítanie obyvateľov Československej socialistickej republiky zaznamenalo v roku 1970 v Lukáčovciach už len 1509 osôb, dnes je tu 1097 ľudí.

MIESTNE PRIEZVISKÁ A S NIMI SPOJENÉ ZAUJÍMAVOSTI

Veľmi zaujímavé informácie nám pri demografických analýzach môžu poskytnúť aj priezviská ľudí, ktorí počas stáročí žili alebo aj dnes žijú v Lukáčovciach. Najstarší doklad, z ktorého je možné čerpať, je z roku 1626. Uvádza až 76 rôznych priezvisk. Z nich niektoré už boli veľmi rozší-

v roku 1608 nitriansky biskup Valentín Lépés odobral evanjelikom a vrátil ich katolíckej cirkvi. Meno ani jedného z tu pôsobiacich evanjelických kňazov nepoznáme.

Druhé objavenie sa stúpenecov evanjelickej cirkvi augsburského vyznania registrujeme až v polovici 19. stor. Podľa prehľadu farníkov v schematizmoch ostrihomského arcibiskupstva sa evanjelici objavujú najskôr v Alešinciach (v roku 1848), vtedy tu bolo 8 osôb, ale neskôr tento počet kolísal v rozpätí od 1 po 25 ľudí. Od roku 1854 sú aj v Andači (3 osoby). V Lukáčovciach sú vedení od roku 1864 (5 ľudí), do roku 1917 ich počet neprevýšil 10 osôb.

OBYVATELIA LUKÁČOVIEC VO SVETLE HISTORICKÝCH DOKUMENTOV

Z najstarších písomných správ - desiatkových súpisov z rokov 1576-1601 poznáme aspoň približné údaje o obyvateľoch obce. V roku 1576 bolo v „pagus Lakachy“ iba 12,5 port (porta je brána vedúca do hospodárskej usadlosti), t.j. približne 26 obývaných domov. Je zrejmé, že malý počet domov súvisel s predchádzajúcimi tureckými nájazdmi v rokoch 1530 a 1541. V roku 1598 sa v obci spomína už 70 domov. Je možné, že sem boli dosťahovaní nejakí utečenci z okolitých obcí, alebo sem prišli noví šľachtici aj s poddanými, ktorí museli ujsť pred Turkami. V súpisoch z rokov 1600 a 1601 sa tu uvádzané domy spomínajú ako zničené - vyhorené. Mohlo to byť v dôsledku práve prebiehajúcej turecko - uhorskej 15. ročnej vojny (1593-1606), alebo sa tak stalo pri počiatočných vpádoch sedmohradského magnáta Štefana Bocskaja (1557-1606) na západnom Slovensku. Bocskaj viedol jedno z pomerne úspešných protihabsburských povstaní proti cisárovi Rudolfovi II. Jeho vojsko robilo výpravy po celom dnešnom Slovensku, ale najmä v jeho západnej časti, lebo preniklo až na Moravu. Urbár biskupských majetkov z roku 1626 uvádza 22 rodín sedliakov s pôdou, 40 rodín želiarov s domami a pôdou, 8 rodín želiarov s domami a 23 rodín podželiarov nemajúcich ani vlastný dom. Turecký súpis zdanených obcí, miest a mestečiek v novozámockom ejálete z rokov 1664-1665 spomína 21 udržiavaných domov, 24 rodín poddaných, miestneho hájnika a aj šľachtica Jána Sándora. Takzvaný Jaklinov súpis biskupských majetkov vyhotovený v roku 1694 uvádza v Lukáčovciach celkovo 24 1/4 poplatných usadlostí. Spomína sa tu aj richtár, želiari a podželiari (celkovo platili 4 dukáty daní), 1 slobodný občan vlastníaci 1/2 usadlosti.

Ďalšie cenné informácie máme uvedené v urbári biskupských majetkov z roku 1736. Menovite sa tu spomínajú jednotlivé poddanské rodiny, ich so-

Nádoba z doby veľkomoravskej

V roku 1950 A. Točík kresbovo i popisom zdokumentoval nádobu nachádzajúcu sa vo vtedajšom Štátnom múzeu v Nitre, ktorá pochádza z neznámeho miesta v Lukáčovciach. Ide o malú nádobku na pleciach a tele zdobenú dvomi pásmi vlnoviek tvorených päťzubým nástrojom. Podľa veľkosti a stupňa zachovania ide asi o prílohu z hrobu. Datujeme ju zhruba do veľkomoravského obdobia.

Štátne múzeum v Nitre v päťdesiatych rokoch zrušili. Archeologické nálezy vtedy predisponovali do Krajského nitrianskeho múzea v Bojniciach. Časť jeho zbierok dnes opatruje Hornonitrianske múzeum v Prievidzi. Nádoba sa pravdepodobne nachádza v depozitároch tohto múzea.

Rákócziovská medená minca

V zbierke Jána Gajdoša sa nachádza aj medená minca, ktorá sa našla na neznámom mieste v chotári Lukáčoviec. Je to 10-poltura, ktorú dal raziť František II. Rákóczi v roku 1706.

POZNÁMKY K VÝVOJU OSÍDLENIA LUKÁČOVIEC NA ZÁKLADE ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZOV

Gabriel Fusek

Osídlenie od príchodu prvých roľníckych kultúr až po novovek významne ovplyvňovali prírodné podmienky - terénny reliéf krajiny, klimatické a hydrologické pomery, úrodnosť pôdy. Spoločenstvá, ktorých hlavným zdrojom obživy bolo poľnohospodárstvo, vyhľadávali rovinaté až pahorkatinné územia. Sídliiská zakladali na riečnych a potočných terasách alebo na ich miernych svahoch, niekedy i dunách v nive. Je prirodzené, že najvyhľadávanejšie boli oblasti predovšetkým s výskytom černoze a hnedozeme. Klimatické pomery, ktoré charakterizuje priemerná ročná teplota a ročný úhrn zrážok, priamo ovplyvňujú tvorbu a kvalitu pôdnych typov, vodnatosť tokov, druh porastov a v nich žijúcich živočíšnych druhov. Súhrnne možno povedať, že najpriaznivejšie životné podmienky pre roľnícky spôsob života poskytovali nížiny a pahorkatiny, ktoré majú teplú suchú klímu a bonitnú pôdu.

Obec Lukáčovce s nadmorskou výškou 149-234 m v chotári sa nachádza v západnej časti Nitrianskej sprašovej pahorkatiny, v hlavnej doline dolného toku potoka Blatina (obr. 16). Chotár na pahorkatine so širokými chrbtami a menšími dolinami je dnes už zväčša odlesnený. Pôvodný porast tvorili zmiešané dubiny, v nive doplnené lužným lesom. V súčasnosti sú čiastočne nahradené recentnými agátovými hájmi. Mladotrefohornými usadeninami tvorené podložie pokrýva spraš s černo- zemnými a hnedozemnými pôdami na povrchu. Oblasť má nížinnú klímu s miernou inverziou teplôt. Je suchá až mierne suchá, prevažne teplá s priemernými ročnými zrážkami 650-700 mm. Široká dolina potoka Blatina je orientovaná v smere zhruba severozápad-juhovýchod. Blatina je na hornom konci obce prehradená, sú tu dva rybníky. Z bočnej pravobrežnej doliny priteká v mapách nepomenovaný potôčik, miestnymi obyvateľmi nazývaný Katov potok.

Ako z popisu vidíme, celkový ráz prírodného prostredia v Lukáčovciach je pre poľnohospodárstvo veľmi priaznivý. Dlhodobou získanou skúsenosťou preto priviedli do chotára už nositeľov prvých roľníckych kultúr západného Slovenska v období mladšej doby kamennej, v neolite (5. tisíc-ročie pred n. l.). Staršie neolitické osídlenie datuje nález kopytovitého klinu zo záhrady J. Cebu. Pravdepodobne pochádza z pohrebiska, rozprestiera-

vať pohnútky, ktoré viedli k zmene náboženskej orientácie časti obyvateľov obce. Predbežne vieme iba toľko, že vyššie spomenuté obdobie bolo jedným z najhorších úsekov dejín Lukáčoviec. Okrem bitiek medzi vojskami Ferdinanda I. Habsburského a Jána Zápoľského, ktoré prebiehali hlavne na západnom Slovensku, sa tu výrazne zapísali aj Turci. Ich vpády v roku 1530 spustošili najmä okolie málo opevnených mestečiek Hlohovec a Bojnice. Podľa súdobých správ do zajatia bolo odvlečených asi 100 000 ľudí, mnohé dediny, obce a majere boli vypálené alebo aspoň vyrabované. Pri týchto akciách (podobné nájazdy boli aj v rokoch 1541, 1599, 1605 - tu v spojení s vojskami Štefana Bocskaya) sa zničilo množstvo kostolov a fár. Bohoslužobné náčinie sa obvykle pokradlo alebo roztavilo na drahý kov.

Nie je vôbec udivujúce, že nájazdy narušili celú štruktúru katolíckej cirkvi, ani že vyvolali aj veľké zmeny v myslení vtedajších ľudí. Poddaní boli v tejto dobe podľa nariadení uhorského snemu po Dóžovom povstaní v roku 1514 duševne aj telesne úplne pripútaní k svojmu zemepánovi. Napríklad nemali právo sa sťahovať či ženiť bez súhlasu vrchnosti, stále sa im zvyšovali robotné povinnosti a naturálne dávky, ktoré bolo treba odovzdať. Snáď preto sa aj otázka viery stala veľmi ľahostajnou záležitosťou. Ved' platilo, že aké náboženské cítenie má miestny zemepán, také museli mať aj všetci poddaní na jeho majetkoch. Ovšem zemepáni - väčšinou chudobnejší šľachtici, sa veľmi rýchlo orientovali podľa vtedajšej politickej situácie. Preto keď sa koncom dvadsiatych rokov 16. stor. mnohí bohatí a významní feudáli priklonili k evanjelickej viere (napríklad Thurzovci), chcúc získať určité materiálne výhody, priklonili sa k nej i oni a tým automaticky aj všetci ich poddaní. Keď sa však politická situácia obrátila, lebo vládnuca dynastia Habsburgovcov preferovala katolíkov, mnohí zo šľachticov-prestúpcov na evanjelickú vieru sa veľmi rýchlo vzdali svojho náboženského „presvedčenia“ a snažili sa nájsť výhody zase v katolíckom tábore.

V rámci frašackého seniorátu sa prvé stopy po pôsobení Lutherových stúpcov objavujú okolo roku 1530. K rozšíreniu učenia veľmi prispeli miestni veľmoži a novoprišlé evanjelické rodiny z okolitých štátov. V Lukáčovciach sú známi až od roku 1550, lebo tu bol asi pomerne silný politický, náboženský a hospodársky vplyv nitrianskeho biskupstva, ktorému od rokov 1496-1497 obec patrila. Koniec lukáčovskej evanjelickej cirkvi možno stanoviť podľa dvoch záznamov. Akty snemu z roku 1647 dosvedčujú jestvovanie evanjelikov v obci do roku 1608. Druhým záznamom je vizitácia evanjelických cirkví z roku 1611, ktorú vykonal vtedajší superintendent Bratislavskej a Tekovskej stolice Izák Abrahamides. Z celkového počtu 25 cirkví a 33 dcérocirkví (filiálok, pobočiek) vo frašackom senioráte nemohol vizitovať päť. Okrem iných aj Lukáčovce, lebo tieto

ďalších duchovných v nasledujúcich storočiach listiny mlčia. Koniec tejto medzery vyplňa až meno kňaza Jána Capricornioho, ktorý spravoval farnosť v rokoch 1630-1634. Od jeho čias do súčasnosti pôsobilo vo funkcii správcov farnosti 26 duchovných, a to:

Mikuláš Hajnoss	(1634-1657)
Ján Peristori	(1657-1675)
Ján Pažitny	(1675-1677)
Tomáš Mrazin	(1677-1700)
Ján Šimó	(1700-1701)
Peter Mohosss	(1701-1708)
Ján Zimann	(1708-1719)
Martin Bilinsky	(1719-1722)
Juraj Görögh	(1722-1747)
Juraj Kobida	(1747-1761)
František Motessényi	(1761-1765)
Gašpar David	(1765-1789)
Ján Torner	(1789-1805)
Michal Šarfický	(1805-1808)
Václav Frimel	(1808-1822)
Štefan Mészáros	(1822-1844)
Anton Fritsch	(1844-1870)
Andrej Budatinsky	(1870-1871)
Adolf Leikes	(1871-1916)
Augustín Petrášek	(1916-1931)
Ján Klčo	(1931-1950)
Cyril Tomašovič	(1950-1952)
Jozef Bača	(1952-1983)
Štefan Herényi	(1983-1990)
Ondrej Válek	(1990-1992)
Jozef Lehocký	(1992-podnes)

Evanjelická cirkev augsburského vyznania

Údaje o náboženskom a spoločenskom živote lukáčovských evanjelikov sú pomerne skromné. Základné poznatky čerpáme z práce L. Paulínyho a zo schematizmov ostrihomského arcibiskupstva.

V rámci cirkevnej organizácie patrili lukáčovskí evanjelici k nitrianskej superintendencii a fraštickému (hlohoveckému) seniorátu. Jestvovanie samostatnej lukáčovskej cirkvi sa v súčasnosti kladie do rokov 1550-1608. Malé množstvo zachovaných správ neumožňuje v plnej miere rekonštruo-

Údaje o náboženskom a spoločenskom živote lukáčovských evanjelikov sú pomerne skromné. Základné poznatky čerpáme z práce L. Paulínyho a zo schematizmov ostrihomského arcibiskupstva.

Obr. 16. Pohľad na dolinu obce zo západu.

júceho sa vo východnom okolí kaštiľa. Stopy po sídlisku kultúry s mladou lineárnou keramikou alebo železovskej skupiny z archeologického výskumu návršia pri kostole taktiež súvisia s popisovaným obdobím. Plynulý vývoj osídlenia do mladšej fázy neolitu a v staršom eneolite (4. tisícročie pred n. l.) potvrdzujú sídliskové nálezy lengyelskej kultúry nájdené pri výskume v roku 1993. Ďalšie sídlisko lengyelskej kultúry sa rozprestieralo na miernom pravobrežnom svahu Blatiny v polohe Chrenové. Do obdobia eneolitu patria i kultúrne nezaradené sídliskové nálezy objavené pri stavbe domu rodiny Gajdošových.

Vyvýšenina nad stredom obce bola trvalejšie osídlená počas staršej doby bronzovej (20. - 16. stor. pred n. l.). Okrem nálezov v druhej polohe sa tu preskúmali i dva sídliskové objekty. Lokálny význam výrazne prekračuje najmä nález sídliska nitrianskej kultúry (1800 - 1600 pred n. l.), pretože táto je doteraz známa takmer výlučne iba z pohrebísk. Obrovské, okolo 10 ha zahŕňajúce výšinné sídlisko sa povrchovým prieskumom podarilo identifikovať v polohe Jutrá. Na tejto viacnásobne osídľovanej lokalite je bezpochybné doložená sídlisková fáza z obdobia počiatkov strednej doby bronzovej (15. stor. pred n. l.), nositeľmi ktorej bol ľud formujúcej sa karpatskej mohylovej kultúry. Niektoré znaky na keramike

však upozorňujú na pokračovanie tradícií maďarovskej kultúry, ktorá patrí ešte do staršej doby bronzovej. Nie je vylúčené, že sídlisko vzniklo už v tomto období.

Doklad osídlenia víšku s cintorínom v neskorej dobe bronzovej (10. - 8. stor. pred n. l.) je pomerne neurčitý, preto je nutné brať ho do úvahy s veľkou rezervou.

Pri prieskume v roku 1976 v polohe Chrenové sa našli predmety, ktoré upozorňujú, že na svahu nad Blatinou sa rozprestieralo aj germánske sídlisko (2. - 4. stor. n. l.). Pochádza z obdobia, kedy Slovensko priamo susedilo s Rímskou ríšou. V tejto súvislosti sú pozoruhodné nálezy rímskych mincí z katastra obce. Je pravdepodobné, že niektoré z nich sa našli práve na tomto sídlisku.

Veľmi prírodné prírodné podmienky priaznivo podmieňovali vývoj osídlenia v chotári Lukáčoviec. Napriek malej terénnej aktivite, ktorá bola doiaľ doline Blatiny venovaná, sme na príklade archeologických nálezov doložili, že ide o starobylú sídliskovú komoru. Mozaika torzovitého obrazu osídlenia sa postupom času určite bude dopĺňať stále novšími poznatkami. Nazdávame sa, že objavenie nálezov z nedoložených úsekov praveku a protohistorického obdobia je len otázkou času a systematického postupu. V tomto smere môžu byť veľmi nápomocní aj občania, ktorým poznanie dejín obce leží na srdci. Ako vidno, ohlásenie každého nálezu svojim spôsobom dotvorí poznatky o najstarších dejinách Lukáčoviec.

Počas tisícročí mnohé generácie roľníkov premenili divý ráz krajiny v kultivovaný priestor. Rozvoj dávnovekého osídlenia vyústil do vzniku stredovekej dediny, ktorá sa postupne premenila do podoby dnešnej modernej obce.

Písomné pramene sa k výzoru najstarších stredovekých dedín nevyjadrujú. O charaktere týchto osád, type obydli, hospodárskych stavieb i úrovni poľnohospodárstva a ostatných zložiek hospodárskeho života nás informujú archeologické výskumy. Je doložené, že výzor poľnohospodárskych vidieckych sídel, ich urbanistické riešenie ako i umiestnenie v teréne sa od dôb Veľkej Moravy až do 12. stor. v princípe nezmenili. Rozvoj foriem osídlenia v mladších obdobiach závisel od celkového vývoja feudálnej spoločnosti. Zmeny vo feudálnych vzťahoch a dôležité dejinné udalosti sa odrazili i v štruktúre osídlenia mikroregiónov. Zásadne iným problémom je spoločenské postavenie obyvateľstva, ktoré sa postupom času taktiež menilo. I tento proces však mal vplyv na výzor dedín.

Počas celého stredoveku sa v katastri jednej dnešnej obce nachádzalo niekoľko navzájom rôzne vzdialených usadlostí roľníkov s obytnou časťou a s hospodárskymi stavbami. V teréne boli umiestnené do blízkosti

o pevnej budove, v ktorej by sa vykonávala celá výučba. Je viacmenej isté, že žiaci chodili na faru, kde im miestny farár prednášal základné vyučovacie predmety (čítanie, písanie, počítanie, náboženskú výchovu a zopár poznatkov zo zemepisu a poľnohospodárstva). Organista mal na starosti výučbu spevu. Od roku 1731 sa spomína škola v kanonických vizitáciách, napríklad v roku 1736 ako „Domus Scholae“. Dal ju vystavať nitriansky biskup. Jej správcom sa stal organista Martin Pecho. Do roku 1887 bola jej strecha pokrytá slamou, neskôr do roku 1910 šindľom a ten potom vymenili za eternit. Samotná stavba je z nepálených tehál. V škole bola len jedna učebná miestnosť, lebo všetci žiaci sa predmety učili spolu. V roku 1912 neďaleko od starej školy vystavali školu novú. Celá stavba stála obec 18 000 korún. Pretože však obec neskôr dala pozemok a budovu školy katolíckej cirkvi, dostala od ostrihomského primasa Jána Černocho naspäť 2 000 korún. Nová škola mala učebňu a učiteľský byt, v roku 1933 bola prestavaná na jednoposchodovú. V roku 1936 boli v škole tri triedy a dva učiteľské byty. Od roku 1731 po prevrat v roku 1918 v škole ako učitelia pôsobili Martin Pecho, Melicher Zsadcóczy, Alexander Toman a jeho syn Jozef (v roku 1862 bol aj obecným notárom), Ján Wečič (do 1882), Štefan Pach (do 1912), Mária Arvayová rod. Nógelyová (1912-1925).

Rímsko-katolícka cirkev

Lukáčovce spadajú do právomoci trnavskej cirkevnej provincie. K zmene duchovnej správy došlo pod vplyvom tvorby nového politicko-správneho členenia Slovenska v Československu. Tento presun právomocí sa však nepremietol do majetkovej podstaty. Preto hospodárske pôsobenie nitrianskeho biskupstva pokračovalo i naďalej.

Až do čias reformácie na západnom Slovensku pôsobila len rímsko-katolícka cirkev. Jej dejiny v období reformačného a protireformačného hnutia kontinuálne nadväzujú na predchádzajúce obdobie. V čase svojho najväčšieho územného rozmachu k lukáčovskej farnosti patrili obce Alekšince, Andač, Nové Sady, Malé Zálužie, Čab a Sila, spolu s nimi i majere v ich chotároch.

Pretože všetky základné historické medzníky vývoja katolicizmu v Lukáčovciach sú vlastne už charakterizované v predchádzajúcich kapitolách pri popise významných osobností Lukáčoviec, kostolov, kaplniek, sôch a fary, v tejto časti sa obmedzíme len na výpočet nám známych osobností, ktoré rozosievali vieru a nádej v lukáčovskej farnosti.

Ako sme už uviedli, podľa najstaršej zmienky o farnosti v Lukáčovciach z roku 1332 vieme, že ju vtedy spravoval plebán Pavol. O pôsobení

biskupský majetok bol rozdelený do viacerých častí - panstiev, v ktorých bolo aj sídlo správcu panstva. Biskupa takto zastupoval určený správca - provizor, šafár, ktorý dozeral na riadne obrábanie pôdy a odovzdávanie daní a naturálií, údržbu budov a hospodárskych zariadení, prenájom lúk a pasienkov, lesov, mlynov, pivovarov, vinohradov, páleníc, atď. Okrem Lukáčoviec boli správne centrá - panstvá aj v Dražovciach, Močenku a v Radošine. Od roku 1626 sa celý biskupský majetok rozdelil na osem oficiolátov - k lukáčovskému vtedy patrili aj obce Čab, Sila a Čakajovce. Za nitrianskeho biskupa Jaklina (1691-1696) bol lukáčovský oficiolát zlúčený s dražoveckým, ale od roku 1697 sa opäť osamostatnil. Posledná úprava biskupských majetkov prebehla po smrti biskupa Jána Gusztínyiho (zomrel v roku 1777), kedy sa vytvorilo 6 panstiev (vtedy ich nazývali domínium) a to Nitra, Kostolná, Krakovany, Močenok, Radošina a Lukáčovce (s pridenými obcami Čab, Sila a Pastuchov).

Z pôsobenia lukáčovského oficiolátu-dominia sa zachovalo dosť veľké množstvo archívneho materiálu. Tento nám podrobne ukazuje ako také spravovanie majetku prebiehalo. Písomnosti sú dnes uložené v Štátnom oblastnom archíve v Ivánke pri Nitre. Sú to predovšetkým opisy majetku a prvé katastrálne zobrazenia panstva a obce z rokov 1781-1875, sťažnosti poddaných voči cirkevnej a svetskej vrchnosti (z rokov 1392-1791), nájomné zmluvy na prenájom mlynov, pálenice, jatiek, tehelne, lúk, pasienkov, pôdy, ktoré boli v držbe biskupstva (z rokov 1790-1849). Pomocou týchto dokumentov sa nám darí spoznať bližší rozsah celého biskupského majetku v niektorých časových úsekoch ekonomické príjmy biskupstva. V urbároch však čítame aj prvé známe mená obyvateľov Lukáčoviec a ich sociálne postavenie. Začiatok konca biskupského vlastníctva Lukáčoviec datujeme do druhej polovice 19. stor., kedy sa časť pozemkov rozparcelovala (komasácie) pre nemajetných roľníkov, a do dvadsiatych rokov nášho storočia, kedy sa uskutočnila veľká a rozsiahla, i keď nie vždy účinná pozemková reforma. Po II. svetovej vojne zvyšok biskupských majetkov znárodnili.

ŽIVOT LUKÁČOVSKÝCH KREŠŤANSKÝCH CIRKVI

Pôsobenie cirkví sa prejavovalo vo všedných i slávnostných dňoch života občanov Lukáčoviec. V tejto súvislosti je vhodné spomenúť, že matricy boli v katolíckej cirkvi vedené už od roku 1702. Farníci až do poslednej štvrtiny 19. stor. používali slovenský jazyk. Neskôr boli v rámci povinnej maďarizácie nútení používať aj maďarčinu.

Významnou súčasťou náboženského života obyvateľov Lukáčoviec bola aj návšteva školy. Do roku 1731 nenachádzame žiadne záznamy

vodného zdroja, obvykle v doline na svahu blízko potoka. V bližšom okolí sa rozprestierali obrábané parcely. Stav poznania stredovekého poľnohospodárskeho osídlenia v Lukáčovciach je taký, že polohu niekoľkých roľníckych usadlostí vieme identifikovať. V teréne sa rozpoznali povrchovým archeologickým prieskumom.

Najstarší včasnostredoveký nález predstavuje nádoba z veľkomoravského obdobia, ktorá pravdepodobne pochádza z hrobu. Miesto a dobu kedy sa našla nepoznáme. Intenzívnejšie veľkomoravské osídlenia katastra Lukáčoviec však možno vyvodiť z nasledujúcich súvislostí. Územie Slovenska sa pod nadvládu Maďarov dostávalo len postupne. Podľa výsledkov historiografických štúdií, jazykovedného bádania i kartografického vyhodnotenia archeologických nálezov, na západnom Slovensku družiny staromaďarských bojovníkov najneskôr do polovice 10. stor. dosiahli líniu na severe ohraničenú dnešným Hlohovcom, Nitrou a Levicami. V prvej fáze obsadili hlavne oporné body - bývalé veľkomoravské hradiská pri dôležitých komunikačných tepnách, brodoch a podobne, čiže na strategicky výhodných miestach. Zároveň ovládli ich hospodárske zázemie. Lukáčovský nález staromaďarského pohrebiska potvrdzuje uvedenú čiaru postupu bojových družín. Jeho existencia však zároveň upozorňuje, že išlo o oblasť s takým veľkomoravským osídlením, ktoré bolo nutné z hospodárskych dôvodov držať pod kontrolou.

Celý rad skúmaných sídlisk a pohrebísk, na ktorých sa nepretržite žilo či pochovávalo v 9.-11. stor. dokladá, že zďaleka nie všetko slovanské obyvateľstvo bolo dobyvateľmi zlikvidované alebo vytisnuté zo svojich sídel. Od polovice 10. stor. vznikla na území neskoršieho Uhorska skupina pamiatok, na ktorých sledujeme spolužitie pôvodného domáceho obyvateľstva s usádzajúcim sa maďarským elementom. Tým, že starí Maďari prechádzali z kočovného spôsobu života na roľnícky, postupne preberali prvky poľnohospodárskych techník, obvyklých u miestnych roľníkov. Toto i vysvetľuje, prečo sa ráz včasnostredovekej dediny na Slovensku od 10. stor. menil len pozvoľne.

Druhá polovica 10. storočia bola obdobím mocenských sporov o západné Slovensko medzi vytvárajúcimi sa štátmi uhorským, českým a poľským. Kvalitatívne dôležitá zmena nastala niekedy pred rokom 1018, kedy kráľ Štefan toto územie trvale pričlenil k Uhorsku. Všetky nasledujúce územné spory až do roku 1918 mali epizodický charakter.

Na pozadí prelomových historických udalostí prebiehal i proces vzniku feudálnej dediny v Lukáčovciach. Ako sme poukázali, táto plynule nadväzovala na predchádzajúce osídlenie. Preto i poznanie dáta najstaršieho písomného prameňa, v ktorom sa názov obce spomína, nie je dátumom jej vzniku, ale iba konštatovaním, že tu Lukáčovce už v roku 1264 jestvovali.

Miesta stredovekých roľníckych usadlostí v Lukáčovciach zatiaľ poznáme tri - na Jutrách na svahu tesne nad Katovým potokom, v dolinke v chotárnej časti Ravasník a na pravobrežnom svahu nad Blatinou v polohe Chrenové. Určite tu jestvovali i ďalšie. Ich lokalizácia i upresnenie datovania už známych lokalít je úlohou ďalšieho výskumu.

Pri chotárnej časti Chrenové sa však ešte na chvíľu zastavíme. Niektorí obyvatelia obce ju nazývajú aj Tormoš, Tormoše. Na mape z roku 1902, kedy Lukáčovce boli súčasťou Uhorska, chotárne názvy aj zjavne slovenského pôvodu sú písané maďarským pravopisom. Poloha Chrenové je tu uvedená ako Tormás (čítaj Tormáš). Torma po maďarsky znamená chren. Pri neskorších, už slovenských kartografických prácach maďarský názov honu jednoducho a obsahovo zdanlivo správne preložili do slovenského jazyka. Prečo o takejto banalite píšeme? Pretože v tomto prípade ide o zásadný omyl kartografov.

V názve Tormás je zakódované veľmi dôležité slovo „trem“ či „tremec“, t. j. vežovitá stavba, stĺpová sieň. Ako doložil historik B. Varsík a aj jazykovedec R. Krajčovič, toto slovo gréckeho pôvodu je známe i zo staroslovenčiny. To znamená, že Slovania slovo i jeho význam z gréčtiny prevzali ešte v období včasného stredoveku. Muselo sa tak stať pred príchodom Maďarov, pretože potom už bol prerušený priamy kontakt našich predkov s byzantským prostredím. Ak sa na problém pozrieme z inej strany, znamená to, že v chotári Lukáčoviec usadené slovanské obyvateľstvo nazývalo časť dediny vo svojom jazyku. Samozrejme nevieme povedať, či tomu tak bolo vo veľkomoravskom období, alebo neskôr. Dôležité je, že pôvodné slovanské názvy stredovekí pisári zapisovali vo fonetickej forme po latinsky. Zápis názvu potom pripomínal maďarský výraz „torma“. Je ľahko pochopiteľné, že uhorskí geografi z toho vyvodili, že na poli sa chrenu darí, nuž ho nazvali Tormás. Takouto obkľukou dostal pôvodný byzantinoslavizmus úplne zavádzajúci význam. Neskôr prekladom, poslovenčením vznikol novotvar Chrenové.

Latinské názvy obcí na Nitriansku so základom „trem“ sú z listinného materiálu známe ešte z 13. stor. Čiže nielen črepy, ale i takéto historiografické a jazykovedné štúdie dokladajú rannostredoveké osídlenie Lukáčoviec. Naznačujú, že tu stála nejaká význačnejšia budova, alebo sa názov vzťahoval na obrannú, vežovitú stavu v dedine. Pretože pre roľnícke osídlenie boli vhodné obidve strany Blatiny, dnes vidíme, že prírodné danosti v súlade s celkovým trendom sústreďovania vidieckeho osídlenia do väčších celkov vyústili v postupný vznik takzvanej nábrežnej dediny. Kedy sa tak udialo dnes nevieme povedať. Až do tohto storočia na ľavom brehu potoka cez obec prechádzal hlavný komunikačný ťah - cesta vedúca cez Andač do Nitry, z opačnej strany na Pastuchov a ďalej na Považie.

1683, boje počas stavovských nepokojov) každá z vyššie spomenutých rodín nikdy nevlastnila celú obec.

K významnej zmene došlo po roku 1608. V rámci obce tento rok priniesol nielen zánik evanjelickej cirkvi - pravdepodobne podporovanej Thurzovcami, ale aj skončenie vpádov Štefana Bocskaja a zastavenie skoro pravidelných tureckých nájazdov. Pre obec to prinieslo čiastočné politické a hospodárske ukludnenie, ktoré sa neskôr odzrkadilo aj v jej rozvoji.

Ďalšou významnou udalosťou bol príchod novej šľachtickej rodiny - Sándorovcov okolo roku 1620 do Lukáčoviec. Sándorovci boli trenčianskou šľachtou. Prvýkrát sa spomínajú ako feudáli zo Slavnice (dnes časť obce Bolešov v okrese Považská Bystrica) v roku 1338. Neskôr sa rod rozdelil na niekoľko vetiev. Napríklad jedna odišla do obce Lúka (okres Trenčín). Do konca 19. stor. viacerí príslušníci rodu zastávali vyššie úradnícke funkcie. Napríklad boli podžupanmi Nitrianskej a Trenčianskej župy. 27. augusta 1788 Sándorovcov povýšili do grófskeho stavu. Ako sa Sándorovci dostali do Lukáčoviec nie je známe. Je veľmi pravdepodobné, že sa tak stalo v dôsledku prílišného rozrastania sa celej rodiny (I. Nagy uvádza vyše 100 šľachticov z tohto rodu), preto sa v určitých obdobiach časť rodu odsťahovala do inej obce a tu sa potom založili samostatné vetvy. V Lukáčovciach bývala táto rodina ešte v roku 1733, potom svoj majetkový podiel vlastníctva obce predala za 21 000 zlatých nitrianskemu biskupovi. K roku 1630 je spomínaný František Sándor, v rokoch 1664-1665 Ján, ešte v roku 1736 Ladislav. Z ďalších rokov nemáme údaje o lukáčovských Sándorovcoch.

CIRKEVNÍ ZEMEPÁNÍ

Od rokov 1496-1497 pripadli Lukáčovce prostredníctvom biskupa A. Šankovského do majetku nitrianskeho biskupstva. Od tejto doby sa biskupi stali jednými z vlastníkov obce. Ovšem z času na čas bolo toto vlastníctvo narušené. Napríklad v rokoch 1550-1608 súperením medzi miestnou evanjelickou cirkvou augsburského vyznania a katolíckou cirkvou. Pritom obidvom išlo predovšetkým o získanie poddanských dávok a naturálií. V rokoch 1664-1665 sú Lukáčovce uvádzané medzi ostatnými lokalitami zdanenými v rámci tureckého správneho celku - novozámockého ejáletu. Turci mali v tomto čase vo svojom područí väčšinu z osídlených lokalít v Nitre a okolí a ich panstvo v Uhorsku skončilo až porážkou pri Viedni v roku 1683.

Od roku 1607 sa nitrianske biskupstvo opätovne presadilo v správe obce, lebo sa tu zriadilo jedno zo štyroch hlavných panstiev - oficiolát. Celý

Je zrejmé, že aj lukáčovskí zemepáni prispeli k povzneseniu obce, preto považujeme za povinnosť spomenúť aspoň najvýznamnejších z nich.

Pred rokom 1309 patrili Lukáčovce Erneyovi de Seeg (zo Seku). Šľachtici zo Seku boli jednou z posledných vetiev slávneho preduhorského rodu Hunt-Poznanovcov. V roku 1309 získal obec „pán Váhu a Tatier“ Matúš Čák Trenčiansky a súčasne ju v tomto čase s Abrahámom Červeným vymenil za pre neho dôležitejší hrad Branč. V rokoch 1349-1392 vlastnil Lukáčovce Michal zo Seku a pred rokom 1418 jeho syn Ján. No títo neboli jedinými vlastníkami obce. Vieme, že tu okrem nich pred týmto rokom vlastníčkou bola aj Margaréta, žena Šebastiána z Krušoviec. V stredoveku bolo pomerne bežnou záležitosťou, že jednu obec vlastnilo aj viacero feudálov (niekedy i štyria - piati). Boli to pozostatky z čias, kedy väčšina obyvateľov štátu bola slobodná a až postupne upadali do rôznych foriem feudálnej a poddanskej závislosti na zemepánovi (napríklad stratou šľachtických výsad, stratou majetkov, službou u bohatších feudálov). V nejednom prípade boli drobní feudáli - zemanovia veľmi chudobní, lebo vlastnili len svoj dom a kúsok rolí a ich šľachtický stav spočíval jedine v držbe výsadnej listiny - armálesu. Tento mohli dostať za nejaké významné zásluhy, vojenské či politické v prospech niektorého panovníka. Tak sa potom v rámci obcí objavujú šľachtici zo 4-5 rodín, pričom každý z nich mal len veľmi malú časť z majetku a chotára obce. Z nám neznámych príčin začiatkom 15. stor. predala Margaréta, žena Šebastiána z Krušoviec svoj podiel v obci jednému z najvýznamnejších predstaviteľov politického života v časoch cisára Žigmunda Luxemburského (1387-1437) - vojvodovi Štiborovi zo Štiboric. V rokoch 1450, 1462 a 1478 sa ako majiteľka obce spomína Katarína, vdova po Adam Bezovi Marsalkovi z Lukáčoviec.

V roku 1494 sa začal dlhodobý spor o zemepanské právo nad obcou. Záujem o ňu mali viacerí - na jednej strane Vavrínek de Wylak (z Ujlaku, pán Hlohovca), na strane druhej nitriansky biskup Anton Šankovský. Podľa dochovaných písomných prameňov sa zdá, že ešte pred rokom 1497 obec vlastnil Baltazár z Lukáčoviec, a že tento predal celú obec asi v rokoch 1496-1497 za 1 500 zlatých dukátov menovanému nitrianskemu biskupovi. Pravdepodobne kvôli nutnosti získať späť aspoň časť z investovaných peňazí však dal biskup ešte v tomže roku tretinu obce do zálohy Jurajovi a Osvaldovi z Oždian.

Pre nedostatok písomných informácií zo 16. stor. vieme o miestnych zemepánoch iba toľko, že počas tohto storočia sa v držbe Lukáčoviec vystriedali Požárovci, Pongrácovci, Nyáryiovci a Thurzovci. Zdá sa, že vzhľadom na politický charakter doby (neustále boje vojsk Ferdinanda I. s Jánom Zápoľským v rokoch 1526-1540, boje s Turkami v rokoch 1530-

Organickou súčasťou stredovekej dediny zvykol byť sakrálny okrskok (kostol s cintorínom a farou) a sídlo feudála. Ako už bolo vyššie pojednané, v Lukáčovciach sme vďaka písomným prameňom a nálezom hmotného charakteru o tomto druhu zástavby informovaní lepšie než o roľníckych usadlostiach.

Archeologický výskum priniesol dôležité podklady pre poznanie typu osídlenia návšria nad obcou v 13.-16. stor. Zároveň však musíme upozorniť, že ide o výsledky torzovité a preto treba niektoré nasledujúce úvahy ponímať ako teoretické. Overenie určitých záverov by si vyžadovalo vykonať širšie koncipovaný archeologický výskum v priestore cintorína a kaštieľa. Naplneniu tejto potreby v súčasnosti bránia nielen finančné obmedzenia. V prípade cintorína sú to i hygienické a etické dôvody, pretože celý jeho priestor je dnes využívaný.

K najzávažnejším výsledkom archeologického výskumu patrí poznatok, že mohylovitý útvar pri cintoríne je zvyškom obrannej stavby, pre akú sa v odbornej literatúre vžil názov hrádok. Zo Slovenska ich poznáme niekoľko desiatok. Lukáčovský však patrí medzi málo tých, ktoré boli odborne skúmané a zdokumentované. Počiatky budovania hrádok u nás siahajú do polovice 12. stor., najmladšie sú z 15. stor. Funkcia väčšiny z nich nie je dosiaľ dostatočne uspokojivo objasnená. Vzhľadom na rôzne umiestnenie v teréne, veľkosť ako i dobu vzniku je nutné u každého konkrétného objektu tohto typu jeho pôvodný účel posúdiť zvlášť. Tieto malé pevnosti sú niekedy popisované ako sídla nižšej šľachty, správcov majetkov väčších feudálov, nie je vylúčená ani ich strážna a signálna funkcia. Niekedy sa vyskytujú priamo v intraviláne dediny, inokedy na vyvýšenine v jej blízkosti. Známe sú i hrádky na odľahlých miestach vysoko v horách. O výzore týchto objektov si vieme vytvoriť predstavu podľa dobových vyobrazení, popisov a svoj podiel na poznaní ich konštrukcie má i archeológia. V princípe ide o stavby pozostávajúce z centrálnej plochy, často kužeľovite vyvýšenej, obklopenej priekopou, nezriedka i valom (obr. 17). Opevnenie niekedy dopĺňala palisáda. V strede opevnenej plochy stála drevená veža buď s kolovou alebo zrubovou konštrukciou.

Lukáčovský hrádok patrí medzi menšie stavby svojho druhu. Pretože pri výskume sa nenašli jednoznačné stopy po kolovej konštrukcii, nazdávame sa, že na násype stála drevená zrubová veža, chránená cez 4 m širokou a 2 m hlbokou priekopou. Dva rovnobežné žľaby, tiahnuce sa po spádnicí pozdĺž východnej strany priekopy mohli slúžiť na odvodnenie, alebo sú to zvyšky palisády prípadne oplotenia. Ich súvislosť s hrádkom je pravdepodobná, ale nie je dostatočne preukázaná.

Stratigrafia vrstiev v priekope datuje obdobie vzniku hrádka najneskôr do 13. stor. Súvrstvia pod telesom kužeľovitého násypu neobsahovali nále-

Obr. 17. Hrádok. Rez násypom a priekopou v roku 1993.

zy s vhodnými datovacími kritériami. Počas výskumu sa nenašli predmety takého druhu, ktoré by potvrdzovali trvalú prítomnosť spoločensky vyššie postavenej osoby v pevnosti. Preto azda možno vylúčiť, že ide o zemepanský hrádok s obytnou funkciou. Vzhľadom na to, že predmetný objekt je umiestnený pod terénnu dominantu, topografická situácia vylučuje i interpretáciu o funkcii hrádka ako strážnej či signálnej veže. Vysvetlenie dôvodu existencie tejto stavby preto treba hľadať v iných súvislostiach.

Už pri popise súčasného cintorína sme uviedli, že jeho časť tvorí lichobežníková plošina na najvyššom bode chrbta pahorkatiny. Hranice tohto útvaru v minulosti vymedzoval prudký zráz, miestami ešte i dnes 2-3 m vysoký. Zároveň sme doložili, že v týchto miestach stál kostol sv. Martina s prikostolným cintorínom, a že odtiaľto pochádzajú stredoveké nálezy sídliskového charakteru. Často sa tu pri kopaní hrobových jám naráža i na zvyšky starých stavieb. Výsledky povrchového prieskumu upozornili, že bližšie zázemie vymedzeného areálu bolo v stredoveku neosídlené. Tieto pozorovania nás oprávňujú vyjadriť domnienku, že štvoruholníková plošina s plochou okolo 0,55 ha bola nejakým spôsobom od okolia oddelená. Palisádové opevnenie na hrane vytvorenej prechodom plošiny do zrázu mohlo v určitej dobe vytvoriť dostatočne pevný obranný systém s možnos-

obhospodarovať svoj majetok. Mnohí ho boli nútení dať do zálohy - najviac pri nákupoch v miestnom konzume a krčme. Zálohy boli málokedy vyplatené a tak majetky prepadali v prospech krčmára či obchodníka - miestneho Žida. Takýmto spôsobom asi tretina lukáčovského chotára prešla do rúk židovských rodín. Najbohatšími Židmi v obci boli Engel Schäffer, Karacsay a Grünfeld. Druhá komasácia, ktorá mala napraviť chyby prvej, sa uskutočnila v roku 1892. Ale ani ona výrazne nezlepšila postavenie všetkých obyvateľov obce. Prelom v živote Lukáčoviec priniesol rok 1918, kedy vznikla Československá republika.

MIESTNI SVETSKÍ ZEMEPÁNI

Veľký politický a hospodársky vplyv na dejiny Lukáčoviec mali miestni zemepáni. Je všeobecne známe, že aj napriek snahám Márie Terézie (1740-1780) a Jozefa II. (1780-1790) o nahradenie poddanskej závislosti na zemepánovi inou, vyššou formou spoločenského života, kde by obyvatelia štátu mali omnoho väčšie práva než dovtedy, fakticky sa poddanstvo v Uhorsku (teda aj na Slovensku) začalo likvidovať až po roku 1848. Ovšem pod pojmom zemepán - šľachtic si dnes už nemožno predstavovať iba nekompromisných predstaviteľov výsostnej triedy, zneužívajúcich obyvateľov svojich majetkov. Veď obce, dediny a mestecká predstavovali v rámci šľachtického majetku pevný hospodársky základ, bez ktorého by sa daný feudál nemohol užiť. Okrem základných potravín z majetku získaval aj peniaze a ľudí, ktorí mu obrábali všetky polia a lúky. V prípade nutnosti ho aj vojen- sky chránili pred nepriateľmi. Preto sa mnohí šľachtici usilovali o čo najväčšie povznesenie svojich majetkov, a to aj na úkor susedov (privlastňovaním si okolitých polí, povyšovaním dedín na mestecká, získavaním rôznych výhod ako oslobodenia od mýt, daní, stavaním pivovarov, rybníkov, liehovarov, jatiek a pod.). Šľachtici v snahe ešte viac zefektívniť výrobu jednotlivých produktov, v nejednom prípade prinášali na svoje hospodárstva výdobytky pokroku, napríklad z Nemecka, Francúzska, Talianska a tieto sa potom prenášali do miestnej poľnohospodárskej a remeselníckej výroby. Miestny zemepán bol vždy aj patrónom farnosti a farníkov. Preto sa snažil o vybudovanie dobrého a pevného príbytku (spočiatku dvorca, neskôr kaštieľa, kúrie) nielen pre seba, ale aj o postavenie dôstojného božieho chrámu a o jeho primeranú vnútornú výzdobu. Podľa náročnosti prác tieto zadával predovšetkým miestnym remeselníkom (napríklad maliarsku, sochársku a inú výzdobu, zhotovenie drevených lavíc, kamenného oltára), čím sa podarilo užiť veľké množstvo kováčov, kamenárov, stolárov. Pre obec a zemepána robili aj hrnčiari, kožiari, plátenníci, kolári a iní remeselníci.

vinohradníctvo. Víno sa v obci dorábalo už v roku 1569. Záznamy z rokov 1569 - 1586 dokladajú vzrast výnosov z 97 okovov vína na 1200 v jednom roku. Po roku 1594 objem výroby vína prudko klesol - zo 43 okovov na 18, od 1598 opätovne stúpol na 83 okovov. Vypálenie obce v rokoch 1600 - 1601 zasiahlo aj miestne vinohradníctvo. Za rok 1602 sa dorobilo len 17 okovov vína, ale už v roku 1603 to bolo 221 okovov, 1604 - 112 a 1607 - 126 okovov. Ďalšie správy popisujú situáciu v pestovaní vína za roky 1715 - 1769. V začiatkoch túto prácu vykonávalo iba 36 - 49 kopáčov vinohradov, v roku 1769 ich už bolo 246. V 18. stor. v obci registrujeme aj biskupské jatky, mlyn a tehelňu. Ďalšie cenné údaje o obci poznáme z roku 1736. Vtedajší urbár eviduje v Lukáčovciach 69 rodín a miestnych šľachticov Sándorovcov. Z hospodárskych statkov spomína ešte pivovar, sady. Jeden z rybníkov bol už opustený.

Biskupské zemepanstvo nad obcou neznamenaloby vždy iba spokojné spolužitie. Neustále zvyšovanie poddanských dávok a robôt neraz prinieslo aj miestne nepokoje. Vieme, že napríklad v roku 1715 odmietali poddaní v Lukáčovciach odovzdávať predpísanú výšku desiatkov nitrianskemu biskupstvu. Situáciu vyriešilo až zavedenie urbárov - súpisov povinností začiatkom vlády Márie Terézie.

Od roku 1784 poznáme aj prvé počty obyvateľov Lukáčoviec. V rokoch 1784 - 1787 tu žilo 552 ľudí. Do roku 1831 sa ich počet zvýšil na 595. V rokoch 1831, 1845-1848, 1890-1894 však obec zasiahli tri vlny cholerovej epidémie, ktoré si vyžiadali približne 330 obetí. Do konca 19. stor. žilo v obci už 712 osôb. V roku 1917 - 1964. Počas prvej svetovej vojny zomrelo 38 občanov.

Počas 18. stor. nastáva stavebný a kultúrny rozvoj obce. V roku 1731 je vybudovaná stará farská škola, v roku 1770 budova dnešnej fary. Od 26. júna do 25. septembra 1780 tu kaplánoval aj známy osvietený spisovateľ a národný buditeľ Juraj Fándly (1750 - 1811). Bol autorom viacerých prác, ako napríklad Dúverná zmlúva medzi mňíchom a diabľom (1789), Piľní domajší a poľní hospodár (1792 - 1800), Zelinkár (1792). Začiatkom deväťdesiatych rokov 18. stor. bolo nutné strhnúť starý farský kostol sv. Martina a nahradiť ho novým, ktorý v roku 1792 zasvätili sv. Jánovi Nepomuckému.)

Viacero novôt prinieslo do obce 19. stor. Zrušením poddanského zákona sa právne oslobodila väčšina obyvateľov Lukáčoviec. V roku 1862 sa urobila prvá komasácia. Oddelili sa panské a sedliacke majetky. Bývalí poddaní získavali polia, lúky a pasienky, ktoré mali naďalej obhospodarovať. Výnosnejšie podniky, ako krčma, boli v rukách miestnych Židov. Ovšem chudoba sedliackych rodín neumožňovala novým majiteľom plne

ťou priamej kontroly nad rozľahlým údolím Blatiny a chrbtami i bočnými dolinami pahorkatiny. Ak prijmeme tento pravdepodobný výklad, musíme uvažovať o tom, aký bol účel takéhoto opevnenia, a v ktorom období plnilo svoj účel.

Ako už vieme, v opevnenej polohe sa nachádzal kostol s menším oplo-teným cintorínom. Do jeho blízkosti musela byť situovaná i fara. To preto, lebo už od začiatku 12. stor., od doby vlády kráľa Kolomana to vyžadovali cirkevné nariadenia. Cintorín i so sakrálnou stavbou stáli asi 40 m od severného okraja opevnenej plochy a zaberali iba jej časť. Zároveň ju rozdeľovali na severný a južný sektor. Pretože nebolo zvykom cirkevný okrsok ohradzovať v takom rozsahu, ako je tomu v popisovanom prípade, jediným možným vysvetlením potreby vzniku opevnenia je i prítomnosť sídla feudála. Teda usudzujeme, že lichobežníková plošina na cintoríne je pozostatkom feudálneho, zemepanského opevneného dvorca. V jeho priestore sa nachádzali ako stavby svetského, tak i cirkevného charakteru. Oplotenie vtedajšieho cintorína, neskôr prebudované na pevný múr nemožno stotožňovať s opevnením dvorca. Jeho prvotná funkcia bola odlišná, ohradenie cintorína vymedzovalo vysvätenú pôdu. O tvare, rozmiestnení a veľkosti stavieb súvisiacich so svetským osídlením nemáme žiadne informácie.

Po tomto exkurze sa vráťme ku skúmanému hrádku. Vybudovaný je v tesnej blízkosti severozápadného rohu predpokladaného zemepanského dvorca, od ktorého ho oddeľovala iba priekopa. Dnešný mohylovitý útvar je zjavne pozostatkom vysunutej pevnosti, ktorá bola dôležitou, neoddeliteľnou súčasťou obranného systému dvorca. Medzi najcitlivejšie miesta opevnenia vždy patrí vstupná časť. Úlohou vežovitého hrádku bola ochrana vchodu do feudálneho sídla. Výstavba predsunutej veže v exponovaných častiach vstupov do opevnených areálov je známa z viacerých fortifikačných stavieb na Slovensku. V prvom rade komplikovala priame útoky na bránu po pohodlnej prístupovej ceste. Keď sa útočníci predsa len dostali až ku vchodu, obrancovia na veži boli v ich nechránenom tyle. Konfigurácia terénu i logika členenia parciel svahov pahorkatiny dovoľujú stotožniť prístup ku dvorcu s dnešnou cestou na cintorín. Ústila na západnej strane opevnenia. Chodník na cintorín vedie z doliny po severozápadnom až severnom úbočí lomeného chrbta svahu. Ak skúmané žľaby pri hrádku sú pozostatkom po palisáde, táto znemožňovala útočníkom dostať sa ku vchodu zo severovýchodného predpolia dvorca. Východnú časť od okolitého terénu dostatočne chránila úžľabina, ktorou dnes vedie cesta z Alekšíniec. Západnú stranu prirodzene ochraňoval prudký svah pahorkatiny. Čo sa obtiažnosti prístupu útočníkov ku dvorcu týka, konfigurácia terénu bola pre nich najvýhodnejšia z juhu, kde chrbát pahorkatiny klesá

len pozvoľne. Žiaľ, práve toto exponované miesto opevnenia je najviac porušené hrobmi. Vchod do dvorca bol zvolený veľmi dômyselne. Chránil ho svah návršia, naviac prístup k nemu obmedzoval a zároveň zaštitoval predsunutý vežovitý hrádok.

V nivelete priamo pod násypom hrádku, ako i v jeho hmote a na dne priekopy sa našli rôzne veľké úlomky tehál. Tieto dosvedčujú, že murovaná stavba na dvorci stála už pred výstavbou hrádku, alebo že sa táto budovala súčasne s pevnosťou v 13. stor. Priekopu hrádku jednorázovo zasypali tmavou, humusovitou hlinou, najmladšie nálezy z nej sú z druhej polovice 15. stor. V najvyššej časti záspy je vrstva tvorená z odpadkov vzniknutých pri demolovaní nejakej murovanej tehlovej stavby. Vrstvu datujeme do záveru 15. až prvej polovice 16. stor. Čiže po prvej planírke v druhej polovici 15. stor. zemina v priekope uľahla, preto priestor dodatočne ešte raz vyrovnali. Napriek tomu, že medzi zemepanským dvorcom, kostolom sv. Jána Nepomuckého a hrádkom sa nenašli stopy po žiadnej budove, orni- ca tu obsahovala rozsiahly súbor úlomkov keramického riadu. Vek najstarších korešponduje s datovaním počiatkov hrádku (13. stor.), najmladšie sú z 15. stor. Vznik tejto vrstvy s nálezmi si vieme vysvetliť len tak, že sa sem dostala zemina z plošiny dvorca pri zasypávaní priekopy. Preskúmaná zásobná jama buď zanikla v čase prvého planírovania, alebo je mladšia. Jej tmavá výplň zodpovedá vrstve ornice v okolí. Reálnosť úvahy o pôvode vrstvy s nálezmi materiálnej kultúry v severnom predpolí zemepanského dvorca a v priekope hrádku podporuje poznatok o mocnej kultúrnej vrstve z 15. stor., nachádzajúcej sa vo vnútri dvorca pri severnom opevnení. Ďalším dôkazom je aj štruktúra nálezov a ich nálezové okolnosti. Opakovane upozorňujeme, že na ploche výskumu sa nenašli stopy po žiadnych budovách alebo stavbách výrobného charakteru. Napriek tomu sa tu našli tehly, dokladajúce existenciu stavby niekde nablízku. Zlomok ohrebla upozorňuje, že v blízkosti hrádku boli ustajnené kone, ktorým sa venovala náležitá pozornosť. Dlátovitý klin je remeselnícky nástroj, železná lupa dokonca dôkazom, že tu musela stáť kováčska vyhňa. Feudálne sídlo nepozostávalo len z obytného traktu, ale zároveň aj z hospodárskej časti. Úlohou hospodárskeho dvora bolo po každej stránke zabezpečiť chod domácnosti zemepána a plnenie jeho potrieb i povinností. Preto pri obydlí feudálov, v interiéroch pevností vždy nachádzame nutný hospodársky dvor. Po zániku dvorca stratili niektoré stavby svoje opodstatnenie, spolu s opevnením boli rozobraté a okolitý terén upravený. Podľa datovania archeologických nálezov dvorec vznikol najneskôr v 13. stor., zanikol niekedy v druhej polovici 15. stor. Svoju funkciu plnil dve až tri storočia. Niektoré stavby sa asi demolovali ešte i v prvých desaťročiach 16. stor.

26 stojacich domov, v roku 1598 až 70. Je zrejmé, že do obce prišlo niekoľko desiatok nových prisťahovalcov - asi utečencov pred Turkami z okolia, resp. presídlencov z dnešného Maďarska (Dolnej zeme). V októbri 1599 Slovensko spustošili Krymskí Tatári a turecké vojsko. Postihnuté boli aj Lukáčovce, lebo daňový súpis obyvateľstva v Uhorsku z rokov 1600-1601 uvádza, že v obci sú všetky domy vyhorené. V širšom okolí Nitry takto vyhorelo až 23 obcí. Koncom prvého desaťročia 17. storočia sa politická situácia čiastočne upokojila. Rudolf II. porazil sedmohradského magnáta Štefana Bocskaja, ktorý proti nemu vyvolal rozsiahle povstanie. Uhorské vojská získali čiastočnú prevahu nad Turkami, takže turecké vpády na juhozápadné Slovensko prestali byť také ničivé.

Protireformácia prináša obnovenie pevnosti a jednoty katolíckej cirkvy. V roku 1608 nitriansky biskup Valentín Lépés odňal lukáčovským evanjeli- kom miestny kostol a vrátil ho katolíkom. Lukáčovce sú odvedy sídlom jedného z panstiev v rámci rozdelenia biskupských majetkov. Končí sa aj obdobie držby obce rôznymi šľachtickými rodinami, lebo do Lukáčoviec v roku 1620 prichádzajú Sándorovci. Tí tu pôsobili aspoň do roku 1736. Z roku 1626 sa nám zachoval opis majetkov nitrianskeho biskupstva. Uvádzajú sa v ňom mená a príbuzenské vzťahy 93 rodín obyvateľov obce. V roku 1664-1665 si na Lukáčovce robili nárok Turci. 1663 sa im podarilo vojensky obsadiť pevnosti Nitra, Levice a Novohrad. V máji a júli 1664 boli však Nitra a Levice vydobyté naspäť cisárskou armádou Luisa de Souchesa. Aj napriek tomu museli mnohé z usadlostí nachádzajúce sa v tureckej správnej jednotke - ejálete so sídlom v Nových Zámkoch zaplatiť vymerané ročné poplatky. Pretože podľa tureckého súpisu bolo vtedy v Lukáčovciach 21 udržiavaných domov, 24 rodín poddaných, miestny zemepán Ján Sándor a miestny hájnik, musela obec zaplatiť 8013 strieborných tureckých akci (asi 121,4 florénov).

Z ďalších období nie sú zaznamenané nejaké politické a vojenské udalosti, ktoré by sa nejakým spôsobom výrazne prejavili aj v živote obce. Snáď jedine viacero hromadných nálezov strieborných mincí cisára Leopolda I. (1657-1705), ktoré sa v Lukáčovciach našli, by mohli napovedať, že v 80.- 90. rokoch 17. stor. tu došlo k nejakým tragickejším udalostiam. Možno súviseli s práve prebiehajúcim povstaním Imricha Thökölyho. Jaklinov súpis biskupských majetkov z roku 1694 eviduje v obci 24 1/4 poplatných usadlostí. Súpis nešpecifikuje koľko bolo v tejto dobe v obci rodín. Iba spomína niekoľko základných informácií. Okrem richtára tu boli aj želiari a podželiari a jeden slobodný občan. V roku 1694 sa v obci nachádzali aj dva rybníky. Hlavným zamestnaním obyvateľov Lukáčoviec počas novoveku bolo poľnohospodárstvo, s čiastočným zameraním na

obec vlastnila Katarína, vdova po Adam Bezovi Marsalkovi. Z roku 1466 sa zachoval na svoju dobu nezvyklý zápis slovenského mena Lukáčoviec, a to v tvare possessio Lwkachowicz (usadlosť Lukáčovce). Je to jednoznačný dôkaz prítomnosti Slovákov v obci v 15. stor. Inak sa vo všetkých dokumentoch, od roku 1264 do 1918 uvádza základný názov Lakach (aj keď s rôznymi obmenami ako Lukach, Lacaah, Lacag, Lakacz, Lakacsy, Lakacs, Lukácsi, Lakácsi, Lakatács).

Okolo roku 1494 začal ďalší dlhodobý spor o vlastnícke právo nad obcou. Lukáčovce vtedy vlastnil šľachtic Baltazár. Nárok si však robil aj nitriansky biskup Anton Šankovský a majiteľ Hlohovca - Vavrínek de Wylak (z Ujlaku - Malého Zálužia ?). V rokoch 1496 - 1497 sa Lukáčovce dostali do rúk biskupa, ktorý ich odkúpil od Baltazára za 1 500 zlatých dukátov. Aby sa mu však vrátila aspoň časť z vyplatených peňazí, prenajal ako záloh tretinu obce Jurajovi a Osvaldovi Bakašovcom z Oždian. Vavrínek z Ujlaku sa dlho nevedel zmieriť s prehrou v tomto spore. Zachovala sa sťažnosť z roku 1498, že Vavríncovi poddaní z Pastuchova vtrhli do Lukáčoviec, odviezli stoh nevymláteného obilia a zorali aj akúsi zem pri Hornom rybníku. Je to zároveň prvý doklad o existencii rybníka v obci, ďalší je až z roku 1674. Je jasné, že aj keď sa Vavrínek snažil o hospodárske poškodenie majetku nitrianskeho biskupa, dokonca aj ukradnutím poľa pri obci, Lukáčovce aj naďalej zostali v držbe A. Šankovského.

Situácia v obci sa zmenila až po roku 1526. Prehratá bitka pri Moháči v tomto roku umožnila Turkom začať obsadzovať jednotlivé časti Uhorska. Na Slovensko sa dostali v septembri roku 1530. Bol to jeden z najničivejších vpádov, počas ktorého domáce obyvateľstvo prinieslo mnohé krvavé obete. Podľa súdobých správ bolo zabité a zajaté obrovské množstvo ľudí. Turci so sebou odviekli množstvo dobytky, obilia a rôznych drahocenností. Jedna z výprav smerovala do okolia Hlohovca. Situáciu ešte skomplikovalo vojenské súperenie medzi Ferdinandom I. a Jánom Zápoľským, ktoré trvalo až do smrti J. Zápoľského v roku 1540. Pre mnohé obce a dediny boli takéto potýčky veľmi tragické, lebo prinášali so sebou rabovačky, odvliekanie ľudí a dobytky, vypaľovanie usadlostí.

Ďalšie správy o Lukáčovciach máme až z rokov 1545, 1550, 1571-1573. Z roku 1545 sa zachoval súpis majetkov nitrianskeho biskupstva, kde sa okrem iných 29 usadlostí spomína aj obec Lakachy. V roku 1550 vznikla v obci miestna evanjelická cirkev, ktorá tu trvala až do roku 1608. Na podklade súpisu príjmov ostrihomskeho arcibiskupstva - tzv. Liber sancti Alberti z rokov 1571-1575 vieme, že Lukáčovce spolu s Alekšincami v tejto dobe platili ročnú dávku 50 florénov (dukátov), čo bola v porovnaní s ostatnými usadlosťami priemerná dávka. V roku 1576 sa v obci spomína

Časť budov, napríklad fara a obydlie feudála nemuseli byť v tom čase strhnuté. Ak kameň s erbom P. Bornemiszu pochádza z pôvodnej polohy, tak je táto úvaha opodstatnená. Čiže nedošlo k úplnému zániku osídlenia, len sa zmenila jeho funkcia.

Opodstatnená je otázka, prečo vlastne dvorec zanikol. V 15. stor. sa Uhorsko stalo terčom koristníckych vpádov husitov, zmietali ním však i vnútorné feudálne rozbroje. V dôsledku toho sa obranný systém starších hradov zdokonaľoval, rozmohla sa i výstavba menších hradov, tvrdí a opevnených kaštieľov. Okrem nepokojných čias si potrebu dokonalejších pevnostných systémov vyžadovalo aj rozvíjajúce sa a stále častejšie používané delostrelectvo. V našej oblasti sa začalo udomáčňovať od konca 14. stor. Drevené palisádové opevnenie, ktoré lukáčovským zemepánom v predchádzajúcich storočiach poskytovalo vyhovujúcu záštitu, prestalo byť dostatočne bezpečné. Vzniknutá situácia sa dala riešiť len dvomi spôsobmi - buď dvorec dôkladne opevniť, alebo vybudovať novú pevnostnú stavbu podľa potrebných parametrov a s väčším obývacím pohodlím. Existencia kaštieľa dokladá, že došlo k výstavbe novej pevnosti a k opusteniu nevyhovujúceho objektu. Pôvodná plocha dvorca sa upravila aby nedošlo k spustnutiu okolia cintorína, prebytočné stavby sa rozobrali. Obdobie zániku zemepanského dvorca korešponduje s datovaním doby výstavby kaštieľa na protiahej strane doliny Blatiny.

NIEKTORÉ KAPITOLY Z DEJÍN LUKÁČOVIEC PODĽA PÍSOMNÝCH PRAMEŇOV A HISTORICKÝCH SPRÁV

Ján Hunka

STREDOVEKÉ A NOVOVEKÉ DEJINY OBCE

Po prvý raz je písomne doložená existencia Lukáčoviec v listine z roku 1264. Listina okrem iného podrobne popisuje aj chotárne hranice obcí Nové Sady a Sila. Spomína sa tu cesta vedúca „de villa Lakach“ (z dediny Lukáčovce). Aj keď je údaj o obci z roku 1264 pomerne starým záznamom, nemožno hovoriť o jej osídlení až od tohto roku. Viaceré archeologické nálezy z obce a historické správy o Nitriansku a Hlohovecku nám napovedajú, že ľudia tu žili už dávno predtým.

Názov obce Lukáčovce naznačuje, že boli založené nejakým šľachticom Lukášom. Obec bola buď jeho rodovým sídlom, alebo patrila do početných osobných majetkov. Lenže v stredoveku bolo zvykom, že mnohé šľachtické rodiny prevzali svoje meno od názvu lokality, v ktorej boli dlhodobo usídlení. Takto napr. poznáme Ludanických z Ludaníc, Čeladických z Čeladíc, Ruttkayovcov z Vrútok. Druhou možnosťou bolo, že niektorý šľachtic dal svoje meno novozaloženej obci a tá sa stala jeho rodovým sídlom. To je asi aj prípad Lukáčoviec. Predpokladáme, že vznik obce bol nasledovný. Staršie osídlenie na území dnešnej obce spojil šľachtic Lukáš do jedného väčšieho celku a ten po ňom nazvali Lukášovcami = Lukáčovcami. Je tu však vážny problém. Dodnes nevieme, ktorý z Lukášov známych zo základných genealogických prác o uhorskej šľachte bol „otcom“ Lukáčoviec. Napríklad práca I. Nagya uvádza Lakacsovcov v Gemeri, ale aj Lakathovcov, Lakitsovcov v župe Somogy, Lakyovcov (v župách Komárno, Bihar a Vas), Lukovcov (známych z Hontu, Novohradu a okolia Nitry), Lukácsffyovcov zo Sedmohradska. Autor spomína i Lukácsiovcov či Lukasovcov. A nakoniec aj jedenásť samostatných rodov s menom Lukács. Aj keď väčšina z vyššie spomenutých rodov je doložená až v období 15. - 18. stor., sú medzi nimi aj starodávne rody ako Lukyovci (spomínaní už v 1243) a Lukácsyovci (evidovaní od roku 1330). Samotní Lukáčovci sú známi z listinného materiálu len pre obdobie 1749 - 1852. Nie je ale vylúčené, že v dosiaľ neznáмом archívnom materiáli sú podchytené aj nejaké staršie vetvy zo stredoveku. Lukáčovskí boli pravdepodobne starou šľachtou už v 13. storočí. Koniec rodu nepoznáme.

Je veľmi pravdepodobné, že Lukáčovce, pretože ležia pri ceste z Ponitria na Považie, asi zasiahli všetky významnejšie vojenské a politické udalosti, ktoré sa v tomto regióne odohrali. Napríklad vpád Tatárov v rokoch 1240 - 1241. Tatári po zničení časti Nitry (najmä podhradí) tiahli smerom na Hlohovec a do Trnavy. Ich neblahú prítomnosť máme v neďalekých Rišňovciach doloženú vtedy zakopaným a v našom storočí objaveným veľkým pokladom drobných strieborných mincí, ktorého najmladšie emisie pochádzajú práve z čias okolo roku 1240. Tatári sa pri dobýjaní Rišňoviec istotne nezabudli „porozhliadnuť“ aj v neďalekých Lukáčovciach.

Z 13. stor. nemáme ďalšie písomné správy o obci. Až roku 1309 bola vydaná dôležitá listina s viacerými informáciami o Lukáčovciach. Čo bolo medzi rokmi 1264 až 1309 nevieme. Možno iba predpokladať, že ich zasiahli aj vojnové udalosti 70. rokov 13. stor., kedy český kráľ Přemysl Otakar II. po plienení v Bratislave a Trnave postupoval aj z vojskom po známej ceste Hlohovec - Nitra. Niekedy pred rokom 1309 sa musela do Lukáčoviec dostať rodina šľachticov zo Seku (de Seeg), ktorá tu s určitými obmedzeniami vydržala až do roku 1418. Od jedného z nich - Erneya získal Lukáčovce v roku 1309 vtedajší najmocnejší oligarcha Uhorska Matúš Čák Trenčiansky. Je možné, že prevod vlastníckych práv na Matúša Čáka nebol dobrovoľný, ale v tejto dobe sa pred jeho vojskami nedalo nijako ubrániť. Matúš Čák vystupoval ako suverénny vládca západného Slovenska aj proti uhorskému kráľovi Karolovi Róbertovi z Anjou. Lukáčovce však nevlastnil príliš dlho, lebo ešte v roku 1309 ich vymenil s Abrahámom Červeným za pre neho dôležitejší hrad Branč. V roku 1316 sa spomínajú Lukáčovce ako sused Klačian. V rokoch 1332 - 1337 tu uskutočnili odhad ročných výnosov miestnej fary. Pápežskí vyberači desiatkov odhadli ročný zisk z farnosti na dve hrivny a preto určili poplatok 12 strieborných grošov. Ďalšia spomienka o obci je z roku 1355, keď v listine sa uvádza aj cesta z Lukáčoviec do Pastuchova. V rokoch 1349 - 1392 prebiehal dlhodobý spor o nárok na obec a to medzi pôvodnými majiteľmi, magistrom Michalom zo Seku a Jánom, vnukom palatína Mikuláša Konta (vlastníkom Hlohovca). Magister Michal mal byť právne uvedený do držby obce. Proti tomuto však protestoval lukáčovský richtár Mikuláš z Bardoňova, ktorý tvrdil, že obec patrí Jánovi, vnukovi palatína Konta. Zdá sa, že Michal zo Seku spor vyhral, lebo Lukáčovce vlastnila táto rodina až do roku 1418. V uvedenom roku zomrel bez dedičov Michalov syn Ján (zo Seku) a preto Lukáčovce boli pridelené vojvodovi cisára Žigmunda - Štiborovi zo Štiboric. Aké boli osudy obce počas husitských vpádov nevieme.

V roku 1429 sa spomína cesta vedúca z Nitry do Lukáčoviec, ale do roku 1450 už niet ďalších historických správ. Počas rokov 1450 - 1478